

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

MENŲ FAKULTETAS
MENOTYROS KATEDRA

Rimantė Baratinskienė

SECESIJOS SKLAIDA LIETUVOS DVARŲ REZIDENCIJŲ INTERJERUOSE

Magistro baigiamasis darbas

Kultūros paveldo ir turizmo studijų programa, valstybinis kodas 6211NX034

Paveldo studijos

Vadovas(-ė): Dr. Lina Preišegalavičienė

.....

(Mokslinis ir pedagoginis laipsnis, vardas, pavardė)

(Parašas) (Data)

Apginta: Menų fakulteto dekanas(-ė): Prof. Dr. Jurgita Staniškytė

.....

(Mokslinis ir pedagoginis laipsnis, vardas, pavardė)

(Parašas) (Data)

KAUNAS, 2019

SECESIJOS SKLAIDA LIETUVOS DVARŲ REZIDENCIJŲ INTERJERUOSE

TURINYS

Santrauka.....	3
Summary	4
ĮVADAS.....	5
I. SECESIJOS IŠTAKOS IR SKLAIDA EUROPOJE BEI LIETUVOJE	12
1.1. Secesijos stilistikos elementų inspiracijos paieškos	12
1.2. Secesijos sklaida Lietuvos miestų gyvenamųjų namų interjeruose.....	14
II. LIETUVOS DVARŲ REZIDENCIJŲ INTERJERO DEKORAS.....	23
2.1. Rokiškis.....	24
2.1.1. Rokiškio dvaro centrinių rūmų stilistinė raida	25
2.1.2. Rokiškio dvaro rūmų secesinis interjeras.....	26
2.2. Gelgaudiškis (Šakių r.).....	31
2.2.1. Gelgaudiškio rūmų secesinis patalpų dekoras	31
2.3. Renavas (Mažeikių r.)	35
2.3.1. Renavo rūmų secesiniai elementai interjere	36
2.4. Burbiškis (Radviliškio r.)	38
2.4.1. Burbiškio dvaro rūmų pastatų struktūra ir mažoji architektūra.....	40
2.4.2. Centrinių pastatų kaita ir interjerai	40
2.5. Paežeriai (Šiaulių r.).....	45
2.5.1. Paežerių dvaro rezidencijos interjerai ir jų kaita	46
2.6. Šešuolėliai (Širvintų r.)	49
2.6.1. Rezidencijos statyba ir architektūra	50
2.6.2. Šešuolėlių rezidencijos plano sprendimai ir secesinis dekoras	51
III. SECESIJOS INTERJERO ELEMENTAI LIETUVOS BEI UŽSIENIO PAVYZDŽIUOSE	55
IV. TURIZMO INFRASTRUKTŪRŲ APTARIMAS.....	58
IŠVADOS	64
ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS	65
ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS	70

Secesijos sklaida Lietuvos dvarų rezidencijų interjeruose

Santrauka

Lietuvos dvarų rezidencijų secesijos interjerų dekorų tematikos tyrimų pasitaiko retai. Susiduriama su istorinės bei ikonografinės informacijos stoka. Šiame darbe aprašomos galimos secesijos stilistikos ištakos bei paplitimo pradžia Europos bei Lietuvos miestuose. Nupasakojami pagrindiniai centrai darę įtaką Lietuvos secesijos formavimuisi interjere.

Didžiausias dėmesys skiriamas dvarų rūmų interjero analizei. Pavyzdžiams pasirinktos skirtingos architektūros dvarų rezidencijos, parodo, jog secesija buvo gana populiari klasikiniuose Renavo ir Gelgaudiškio dvarų rūmuose, elektriniuose Rokiškio, naujai statytuose Paežerių ar rekonstruotose Šešuolėlių bei Burbiškių dvarų centriniuose pastatuose. Vienas iš secesijos bruožų Lietuvoje – pastato patalpų planavimas aplink holą. Taip pat erdvės buvo pritaikomas asmeniniam bei reprezentaciniam naudojimui. Augalinis interjero dekoras pasireiškęs lipdiniais, sienų trafaretine tapyba, apmušalais. Nemažai rasta ir įvairios medinės apdailos. Iš negausiai išlikusių fotografijų pastebima, jog baldai bei kitos interjero detalės buvo panašios į kaimyninių šalių interjero visumą.

Turizmo infrastruktūrų apžvalga atskleidė, jog pastatai lankomumui paruošti labai įvairiai. Geriausiai pritaikytos rezidencijos turinčios muziejaus ar kitos kultūrinės įstaigos statusą, mažiausiai privačios bei nerekonstruotos.

Tyrimo buvo naudojamas aprašomasis metodas aptariant secesijos istorines detales, taip pat reikšmingus įvykius atitinkamose dvarų sodybose. Atvejo studijos padeda atidžiai išstudijuoti pasirinktus dvarus ir jų rūmus kaip atskirus objektus. Lyginamas metodas palengvina suvokimą aiškinantis secesijos stilistikos panašumus ir skirtumus tarp Lietuvos dvarų rezidencijų, bei su užsienio pavyzdžiais. Tuo tarpu stilistinė analizė akcentuoja objekte atsispindinčius meno stilių dėsningumus. Kadangi informacijos apie interjerus nėra gausu, rekonstrukcinis metodas sistemingai padeda iš fragmentinės informacijos nuosekliai atkurti dekorą bei interjerų visumą.

The Prevalence of Secession in Interiors of Lithuanian Manor Residences

Summary

Researches about secession in interior decoration of Lithuanian manor residences are rare. There is a lack of historical and iconographic information. This paper describes the possible origins of the secession style and the beginning of prevalence in European and Lithuanian cities. Also, describes the main cities of interest that influenced formation of the secession in Lithuanian interior.

Manor houses' interior was the main focus point for analyses. Different types of buildings were used for examples and it shows that secession was popular in various types of manor houses and various Lithuania's locations starting from more usual Lithuania's manor palaces such as Renavas, Gelgaudiškis, to more original as historicism eclecticism Rokiškis palace, to a smaller residence such as Paežeriai, Šešuolėliai and totally unusual building complex as Burbiškis manor house. One of the features of the secession in Lithuania is the planning of building's premises around the hall. Spaces were adapted for personal and representative use. Vegetative interior decor has been presented with mouldings, wall stencil painting, upholstery. Various wooden finishes have been found too. From the few remaining photographs it is clear that furniture and other interior details were similar to the interior of neighboring countries.

An overview of tourism infrastructures reveals that buildings' adaptation for visits is diverse. Residences with status of a museum or other cultural institution are best adapted, the least – private and not reconstructed.

This study used a descriptive method to discuss historical details of the secession, as well as significant events in the respective manor houses. Case studies help carefully to analyse selected manor palaces as separate objects. The comparative method facilitates understanding of the similarities and differences of the style of secession in the residences of Lithuanian estates and also with foreign examples. Meanwhile, stylistic analysis emphasizes the regularities of art styles reflected in the object. Because there is not much information about interiors, the reconstructive method systematically helps to restore decor and the whole of interiors more consistently from fragmentary information.

IVADAS

Šiame darbe nagrinėjama secesijos sklaida Lietuvos dvarų rūmų interjeruose. Norint suprasti stilistikos raišką, trumpai aprašomos galimos secesijos inspiracijos, aptariami įtaką darę Europos architektūros pavyzdžiai, taip pat secesijos meninės detalės Lietuvos miestų gyvenamųjų pastatų interjeruose bei užmiesčio rezidencijų turizmo infrastruktūra. Dažniau galima aptikti mokslinių darbų nagrinėjančių miesto gyvenamųjų namų secesijos laikotarpio interjero detales. Visgi secesija, arba taip vadinamas naujasis menas, sietinas su miesto kultūra. Naujojo meno laikotarpis Lietuvoje buvo kiek trumpesnis nei Europoje, datuojama nuo 1900–1914 m.¹ Tačiau ryškiausiai secesija aptinkama būtent nuo 1900 m. Paryžiaus parodos, todėl galima teigti, jog į Lietuvą secesija atėjo nepavėlavusi. Secesijos stiliaus plitimo metu įvyko nemažai reikšmingų pokyčių tiek Lietuvos, tiek Europos visuomenėje. Pakitęs požiūris į žmogų, jo asmeninę erdvę, tiesiogiai paveikė pastatų planavimo ir dekoravimo principus. Pasauliniu mastu vykusį Pramonės revoliucija savo neigiamais aspektais tiesiogiai Lietuvos nepaveikė, o kultūrinės naujovės bei įvairovės dvarininkai stengėsi perteikti gyvenamojoje aplinkoje. Trumpas secesijos Lietuvoje laikotarpis, tuo metu labai modernaus, organiško stiliaus, gana retai pasitaiko dvarų rezidencijose.

Lietuvos dvarų reprezentacinių rūmų interjerai nėra dažnas tyrimo laukas. Viena iš priežasčių yra mažai išlikusių ikonografinė ar istorinė medžiaga. Išsamiai išanalizuoti patalpų dekorą pasitelkiama istorinė, rašytinė, tačiau labiausiai reikalinga ikonografinė informacija. Atliekami įvairūs tyrimai padeda aiškiau įsivaizduoti galimai buvusį patalpų vaizdą. Ne maža dalis dvarų rūmų interjerų atkuriami remiantis polichrominiais, architektūriniais, istoriniais ir menotyriniais tyrimais. Jų pagalba galima susipažinti su patalpų apdailos kaita laikmečiuose, išsamiai nagrinėti būdingas detales, ieškoti stiliaus ypatybių ir, jei yra pakankamai informacijos, atkurti buvusį interjerą. Tokių tyrimų metu daugiausiai sužinoma apie grindų, sienų, lubų dekorą, pastato išplanavimą bei konstrukciją. Deja, ikonografijos yra nedaug, todėl žinių apie baldus ir kitas interjero detales aptinkama tik fragmentiškai, dėl to sunku atkurti bendrą patalpų visumą.

Problema ir aktualumas. Ilgą laiką XIX a. pab.–XX a. pr. interjerai nebuvo laikomi saugotina kultūros paveldo vertybe. Restauruojant patalpas buvo siekta stilistinio grynumo. Todėl didelė dalis secesijos stilistikos interjerų dekoru tiek miestų pastatuose, tiek dvarų rūmuose yra pražuvę. Kita problema galima laikyti, jog stokojama mokslinių darbų apie secesijos dekorą Lietuvoje. Todėl atsiranda prielaida, kad secesija yra mažai vertinama Lietuvoje ir šiandien. Dėl

¹ Lukšionytė-Tolvaišienė, N. *Modernas ir kitos XX a. pradžios kryptys* In: *Lietuvos architektūros istorija*. T. 3: *Nuo XIX a. II-ojo dešimtmečio iki 1918* / Red. kol.: N. Lukšionytė-Tolvaišienė, V. Levandauskas ir kt. Vilnius: Savastis, 2000, p. 411.

mokslinių tyrimų bei apžvalgų secesijos stilistikos tematika Lietuvos dvarų rezidencijose trūkumo keliama hipotezė, jog secesija buvo retas ir fragmentiškas stilistinis reiškinyss. Todėl iš randamų secesijos detalių yra aktuali dekorų analizė, kuri tikslingai atskleistų Lietuvai būdingus stiliaus bruožus. Nagrinėjamas secesijos laikotarpis leistų geriau suprasti besikeičiančius ne vien architektūrinius, bet ir kultūrinius visuomenės aspektus. Buvo susidurta su mokslinių tyrimų bei apžvalgų stoka, todėl pasirinkta naujai nagrinėti archyvinius dokumentus, pasitelkiant publikuotą informaciją ir atlikti tyrimus secesijos interjerų dvarų rezidencijose tema.

Pirmiausia, reikalinga paaiškinti sąvokas, kurios vyrauja darbe. Vienas pagrindinių naudojamų žodžių – dvaras, kuris, anot dailės žodyno, yra stambaus žemvaldžio sodyba su gyvenamaisiais, ūkiniais ir gamybiniais pastatais. Kompozicijos centras rūmai, arba kuklesni namai.² Dažnai dvaras sulyginamas su rūmais, bet Lietuvos teritorijoje anaipol taip nėra. Rūmai tik sudedamoji dvaro sodybos dalis. O didikų, dvarininkų gyvenamieji namai – reprezentacinė dvarvietės dalis, dažnai vadinama tiesiog rūmais, ar užmiesčio rezidencija. Remiantis „Iliustruotu architektūros istorijos žodynu: angliu-lietuvių kalbomis“: dvaro rūmai ir dvaro gyvenamasis namas sulyginami kaip sinonimai.³ Tačiau priklausomai nuo savininkų siekių ir finansinių galimybių, dvaro centriniai rūmai atrodė labai įvairiai. Anglų kalboje rūmai – *court*, *manor* paaiškinami kaip: „aukštą, garbingą postą užimančio asmens ar karaliaus rezidencija ir ją supantis žemės plotas.“⁴ Tuo tarpu prancūzų kalboje *chateau* reikšmė – 1. didikų rezidencija Prancūzijoje; 2. Šiuo metu bet koks dvaras Prancūzijoje.⁵ Remiantis N. Lukšionytės-Tolvaišienės nuomone: „rūmai skyrėsi dydžiu ir puošnumu. Turtingų ir kilmingų giminių atstovai statėsi reprezentacinius rūmus, kuriuose buvo paradinių salių.“ Visgi Lietuvos dvarininkai rinkosi ir paprastesnius variantus: „smulkioji bajorija tenkinosi kukliais vienaukščiais dvareliais. Būta ir tarpiniu gradacijų tarp reprezentacinių rūmų ir dvarelių- tokie pastatai artimi viloms.“⁶ Tuo tarpu V. Levandauskas naudoja rūmų, rezidencijos bei dvarelio sąvokas.⁷ Todėl šiame darbe bus vartojami kaip sinonimai: rūmai, užmiesčio ar dvarų rezidencijos, didikų gyvenamieji namai, centriniai rūmai ir kiti giminiški išsireiškimai. Rūmai buvo dekoruojami įvairiais stiliais ir jų junginiais, o keičiantis metas, rekonstruojami. Reikia pastebėti, kad plečiantis gyvenvietėms dvaro sodyba neretai tapo iš užmiesčio rezidencijos į miesto, ar

² *Dailės žodynas*. Vilnius: VDA I-kla, 1999, p. 108.

³ Harris, Cyril M., *Iliustruotas architektūros istorijos žodynas: angliu-lietuvių kalbomis*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007, p. 321.

⁴ Harris, Cyril M., op.cit., p.123.

⁵ Ibid, p. 92.

⁶ Lukšionytė-Tolvaišienė, N. In: *Lietuvos architektūros istorija*. T. 3: Nuo XIX a. II-ojo dešimtmečio iki 1918 / Red. kol. N. Lukšionytė-Tolvaišienė, V. Levandauskas ir kt. Vilnius: Savastis, 2000, p. 50–51.

⁷ Ibid, p. 342–377.

miestelio dalimi. Įprasta, kad pradžioje dvaro sodyba kurdavosi atokiau nuo gyvenviečių, užmiestyje.

Taip pat reikalinga paaiškinti secesijos stilistikos reikšmę. Anot N. Lukšionytės-Tolvaišienės ši meno kryptis ėmė plisti Anglijos, Belgijos, Austrijos architektūroje ir dailėje.⁸ Įdomu, kad secesija skirtingai reiškėsi įvairiose šalyse, todėl pavadinimai taip pat varijuoja. Dar 1890 m. Anglijoje buvo vartojama *Modern Style* arba *New Art* sąvoka.⁹ Bet jau 1895 m. Paryžiuje buvo atidaryta Siegfried Bing L'Art Nouveau galerija, kuri apjungė menininkus iš įvairių šalių ir taip išpopuliarino *Art Nouveau*. Todėl dažnai sutinkami: prancūziškoji versija – *Art Nouveau*, belgų – *Sezession*, rusų – *Modernas* (rus. -модерн), Vokietijos – *Jugendstil*.¹⁰ Lenkijoje naudota *Secesja*, taip pat Zakopanės regiono stilistinė srovė – *Styl Zakopianski* ir kiti terminai. Visos šios sąvokos išreiškia tas pačias mintis: „kurti naują stilių, atsiriboti nuo istorinių stilių ir schemų“.¹¹ Europoje šis naujas stilius pasižymėjo dideliu dėmesiu gyvūnijai, augalijai, lenktai linijai, naujų konstrukcijų bei medžiagų naudojimui. Reikia pripažinti, jog Lietuvoje secesija reiškėsi kukliau, labiau per kultūrinės bei architektūrinės detales, nei per itin vizualius dekoru bruožus. Lietuvoje dažniausiai naudojami terminai šiai meninei srovei yra secesija, *art nouveau* – naujasis menas bei *modernas*. Šiame darbe pasirinkta naudoti secesijos terminą bei *art nouveau* vertimą – naujasis menas. Didžioji dalis Lietuvos dvarininkų buvo lenkakalbiai ir naudojo secesijos išsireiškimą. Kaip teigia N.Lukšionytė-Tolvaišienė: „plito Varšuvoje ir Krokuvoje leisti architektūriniai žurnalai, į Vilnių būdavo atvežamos lenkų dailės parodos, kviečiami architektai. Pavienius pastatus yra projektavę žinomi autoriai: Cz. Przybilski, S. Witkiewicz, K. Jankowski, F. Lilpop. Secesija vadintą naująjį meną palankiai priimdavo lenkakalbė Vilniaus buržuazija, inteligentija, tarp jų ir patys architektai.“¹² Todėl atrodo tinkama naudoti būtent anuo metu paplitusį pavadinimą. Taip pat ne retai literatūroje anglų kalba naudojamas *art nouveau*. Šis išsireiškimas yra labiau priimtinas Europos pavyzdžiuose ir tampa kaip tarptautinė sąvoka, kurią naudoja ir kaimyninėje Latvijoje. L.Preišagalavičienė savo darbuose vartoja secesiją, *art nouveau* ir *naująjį meną*.¹³ Taip pat L.Cieškaitė-Brėdikienė vadovėlyje naudojo visus šiuos tris terminus: secesijos, *art nouveau*, *naujasis menas*.¹⁴ Nors Lietuva buvo carinės Rusijos imperijos dalis ir vienas didesnių secesijos plitimo centrų buvo Peterburgas, visgi *moderno* (rus. модерн) sąvokos, nevertėtų naudoti - norint

⁸ Ibid, p. 409.

⁹ Fahr-Becker, op.cit., p.7-9.

¹⁰ Preišagalavičienė, L. *Lietuvos tarpukario interjerai 1918–1940*. Kaunas: Vox Altera, 2016, p. 207.

¹¹ Red. kol. N. Lukšionytė-Tolvaišienė, V. Levandauskas ir kt., p. 409.

¹² Ibid, p. 409.

¹³ Preišagalavičienė, L., op. cit. p. 97.

¹⁴ Cieškaitė-Brėdikienė, L. *Dizaino knyga nuo Morriso iki Morrisono*. Vilnius: VDA, 2008, p. 72–84.

išvengti nesusipratimų, nes būdvardis – modernus, modernumas ir kiti panašūs žodžiai, sukelia painumą. Taip pat gana dažnai pasitaiko suklydimų su modernizmo architektūra.

Verta paminėti, kad kur kas ilgiau trukęs istorizmas buvo išreikštas per buvusių stiliaus formų kartojimą. Istorizmas – laikotarpis kuomet buvo statiniuose siekta atkurti ne apibendrintą vieno ar kito istorinio stiliaus įvaizdį, o imituoti struktūras, formas, detales.¹⁵ Tuo tarpu, secesijos metu toks atkartojimas buvo griežtai atmestas. Pagal N. Lukšionytę-Tolvaišienę istorizmo terminas žymi laikotarpį 1860–1900 m.¹⁶ Tačiau verta pabrėžti, jog istorizmo pastatų buvo statyta iki Pirmojo Pasaulinio karo pradžios bei tarpukariu.

Tyrimo objektas: Lietuvos teritorijos XIX a. pabaigos–XX a. pradžios secesijos bruožų turintys užmiesčio rezidencijų interjerai.

Darbo tikslas: išnagrinėti secesijos stilistikos sklaidą Lietuvos dvarų rūmų interjeruose. Naudojant palyginimus su užsienio pavyzdžiais, istorijos detalėmis.

Darbo uždaviniai: aptarti galimas secesijos ištakas, stilistikos ypatybes, išsiaiškinti kaip secesija reiškėsi Lietuvos miestų ir Gelgaudiškio, Renavo, Rokiškio, Burbiškio, Paežerių bei Šešuolėlių rezidencijų interjeruose, kokios yra būdingos meninės raiškos formos bei interjero detalės ir kaip šiandien rūmai pritaikyti turistų lankomumui.

Tyrimo metodai: naudojamas aprašomasis metodas aptariant secesijos istorines detales, taip pat reikšmingus įvykius atitinkamose dvarų sodybose. Atvejo studijos padeda atidžiai išstudijuoti pasirinktus dvarus ir jų rūmus kaip atskirus objektus. Lyginamas metodas palengvina suvokimą aiškinantis secesijos stilistikos panašumus bei skirtumus Lietuvos dvarų rezidencijose bei su užsienio pavydžiais. Lankantis dvarų rezidencijose buvo atliekami žvalgomieji tyrimai bei daromos fotofiksacijos. Tuo tarpu stilistinė analizė akcentuoja objekte atsispindinčius meno stilių dėsningumus. Kadangi informacijos apie interjerus nėra gausu, rekonstrukcinis metodas sistemingai padeda iš fragmentinės informacijos nuosekliau atkurti dekorą bei interjerų visumą.

Naudoti šaltiniai bei literatūra: Secesijos formavimosi Europoje aiškinimui buvo pasirinkti užsienio autorių literatūra. Stephen Escritt XX a. interjero dizaino specialistas, jo knygoje „*Art Nouveau*“¹⁷ aiškiai išdėstomi secesijos estetikos aspektai, naudojamos fotografijos. „*The Design Source Book*“ nuosekliai pateikiami dizaino istorijai svarbūs laikmečiai su jiems priklausančiais pavyzdžiais.¹⁸ Gabriele Fahr-Becker savo knygoje „*Art Nouveau*“¹⁹ apie secesiją pateikia per 15 šalių-regionų išsamius aprašus. Išsamesnį Rusijos *moderno* pavyzdžiai aprašomi

¹⁵ Red. kol. N. Lukšionytė-Tolvaišienė, V. Levandauskas ir kt., p. 89–93.

¹⁶ Ibid, p. 89.

¹⁷ Escritt, Stepehn. *Art Nouveau*. London: Phaidon Press Limited, 2000.

¹⁸ Macdonald, Orbis *The Design source book*. London: QED Publishing Ltd, 1986.

¹⁹ Fahr-Becker, Gabriele. *Art Nouveau*. Potsdam: H.f. ullmann publusing GmbH, 2015.

Brumfield William Craft.²⁰ Rygos miesto planavimas secesijos linkme puikiai pateikiami „*Discover Art Nouveau in Riga*“ straipsnyje²¹ bei „*Art History of Latvia*“ IV tome²² čia taip pat aprašomi ir dailės bei architektūros minčių ir realizacijos nesutapimai. A. Tournou plačiai nupasakoja J. Montvilos kolonijų reikšmę Lietuvos secesijai.²³

Aprašant Lietuvos secesijos inspiracijas ir pavyzdžius vienareikšmiškai pagrindine literatūra tapo N. Lukšionytės-Tolvaišienės moksliniai darbai: „*Lietuvos architektūros istorija*, T. 3: *Nuo XIX a. II-ojo dešimtmečio iki 1918 m.*“²⁴, secesijos apraiškos Vilniaus pastatuose „*Istorizmas ir modernas Vilniaus architektūroje*“²⁵, Kauno secesijos unikalūs interjerai minimi „*Gubernijos laikotarpis Kauno architektūroje*“²⁶. Taip pat labai svarbūs Dalios Klajumienės darbai apie interjero dekorą Vilniuje „*Vilniaus gyvenamųjų namų interjerų dekorų elementai nuo klasicizmo iki moderno*“.²⁷ Ši monografija puikiai nupasakoja buvusią meninę raišką Vilniuje, todėl šiais pavyzdžiais dalinai galima remtis aptariant užmiesčio interjerus.

Aprašant Rokiškio istorinius bei architektūrinius raidos aspektus naudota 1982 m. istorinių bei architektūrinių tyrimų byla.²⁸ Nagrinėjant patalpų dekorą išsamiai analizuota 1991 m. žvalgybinių polichromių interjero tyrimų ataskaita.²⁹ *Zakopanės stiliui* apibūdinti ir paaiškinti naudojamos L. Preišegalavičienės įžvalgos.³⁰ Analizuojant valgomiojo išskirtinumą pasitelkta 1984m. Valgomiojo interjero restauracijos autorinės priežiūros ataskaita.³¹ Gelgaudiškio istorinė informacija aprašyta R. Rickevičienės.³² Išsamiausia informacija apie Gelgaudiškio dvaro rūmų

²⁰ Brumfield, William Craft. *The Origins of Modernism in Russian Architecture*. Berkeley: University of California Press, 1991 m. [Žiūrėta 2018-05-11]. Internetinė prieiga: <https://publishing.cdlib.org/ucpressebooks/view?docId=ft1g5004bj;chunk.id=d0e3491;doc.view=print>.

²¹ *Discover Art Nouveau in Riga*. [Žiūrėta 2018-05-12]. Internetinė prieiga: <http://www.latvia.eu/traditions-culture/art-nouveau>.

²² Kļaviņš, Eduards. *Art history of Latvia : Period of Neo-Romanticist Modernism 1890 – 1915*. Rīga: Institute of Art History of the Latvian Academy of Art, 2014.

²³ Tournou, A. *Jozefo Montvilo idėjos buvo žingsnis pažangos ir estetikos link*. [Žiūrėta 2018-05-11]. Internetinė prieiga: <https://www.lrt.lt/naujienos/kalba-vilnius/32/10601/a-tornau-jozefo-montvilo-idejos-buvo-zingsnis-pazangos-ir-estetikos-link#wowzaplaystart=1395000&wowzaplayduration=857000>.

²⁴ Lukšionytė-Tolvaišienė, N. *Lietuvos architektūros istorija*. T. 3: *Nuo XIX a. II-ojo dešimtmečio iki 1918* / Red. kol. N. Lukšionytė-Tolvaišienė, V. Levandauskas ir kt. Vilnius: Savastis, 2000.

²⁵ Lukšionytė-Tolvaišienė, N. *Istorizmas ir modernas Vilniaus architektūroje*. Vilnius: VDA leidykla, 2000.

²⁶ Lukšionytė-Tolvaišienė, N. *Gubernijos laikotarpis Kauno architektūroje*. Kaunas: VDU leidykla, 2001.

²⁷ Klajumienė, Dalia. *Vilniaus gyvenamųjų namų interjerų dekorų elementai nuo klasicizmo iki moderno*. Vilnius: VDA, 2015.

²⁸ *XIX a. architektūros paminklas – buv. Rokiškio dvaro centriniai rūmai (Rokiškio kraštotyros muziejus)*. *Susipažinimas ir architektūriniai tyrimai*, 1982 m. VAA. F. 1019, ap. 12, b. 16854.

²⁹ *Rokiškis, Tyzenhauzų al. Nr. 5. Buvę Rokiškio centriniai dvaro rūmai. Žvalgybiniai polichrominiai interjero tyrimai*. Ataskaita. 1991, VAA. F. 1019, ap. 11, b. 3740.

³⁰ Preišegalavičienė, Lina. *Lietuvos tarpukario interjerai 1918–1940*. Kaunas: Vox Altera, 2016.

³¹ *Rokiškio buvusio dvaro rūmai. Valgomiojo interjero restauracijos autorinės priežiūros ataskaita*. 1984 m. VAA. F. 1019, ap. 11, b. 3738.

³² Rickevičienė, R. *Gelgaudiškio dvaro sodybos istoriniai tyrimai*, 2009. [Žiūrėta 2018-05-13]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/4f61fb7e-b43b-43ca-b9d6-78a1c8c0579a>.

interjerus pateikta Verutės Trečiokienės polichromijos tyrimų ataskaitoje bei projektuose.³³ Taip pat nemažai informacijos rasta LRT laidos „Daiktų istorijos“ įrašė.³⁴ Renavo rūmų interjerai tyrinėti N. Lukšionytės-Tolvaišienės „*Renavas, Žemaičių praeitis*“.³⁵ Naudoti 1986 m. R. Daujotaitės interjerų dekorų tyrimai.³⁶

Tuo tarpu Burbiškio (Šeduvos r.) dvaro ir rūmų istorija gana plačiai tiriama ir aprašoma. Pasirinkta naudoti pirminiais 1982 m. istoriniais – meniniais tyrimais.³⁷ Taip pat istoriniai momentai aptariami rajoninėje spaudoje bei internetiniuose straipsniuose. Per beveik 20 metų labai gausi ir išsami informacija surinkta Burbiškio dvaro sodybos istorinės medžiagos byloje.³⁸ Paežerių (Šiaulių r.) dvaro rūmų tyrimui gausiai naudota 1994 m. istorinė pažyma.³⁹ Interjero analizei puikiai tiko R. Aftanazy užrašyti bei užsifikuoti rezidencijos interjerai. Šiuo atveju išsamesni tyrimai nebuvo daryti, informacijos randama labai nedaug. Kadangi Šešuolėlių dvaras privati nuosavybė, nemaža dalis informacijos yra savininko Raimundo Vincento Petrausko asmeniniame archyve. Taip pat išsamus Šešuolėlių dvaro paveldosaugos dosjė pateiktas Kultūros paveldo departamento internetiniame tinklalapyje⁴⁰. Bei 1978m. daryti istoriniai tyrimai naudojami iš kelių dvarų bendros istorinių tyrimų ataskaitos.⁴¹

Visiems dvarų rūmams naudota Kultūros paveldo departamento internetinėje svetainėje pateikta informacija, kai kuriems ir Kultūros paveldo centro bylos. Taip pat gana gausiai remtasi R. Aftanazy leistais tomiais. Interjero elementų aprašymui naudotos įvairios iliustracijos iš „LIMIS“ (Lietuvos integralios muziejų informacinė sistemos), Lenkijos Nacionaliniais skaitmeniniais archyvais bei įvairiomis kitomis tiek internete, tiek leidiniuose publikuotomis ikonografijomis. Turizmo informacija surinkta lankantis vietoje, taip pat tikrinant pateiktus duomenys internete:

³³ Trečiokienė, V. In: Buv. *Gelgaudiškio dvaro I a. patalpų ankstyvųjų dažymų etapų schema ir patalpų dažymo projektai*, p.4, 2009. [Žiūrėta 2018-05-14] Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/4f61fb7e-b43b-43ca-b9d6-78a1c8c0579a>.

³⁴ *Daiktų istorijos. Architektūros, baldų, interjero stilius. Kolekcioneriai ir meistrai gitarų pasaulyje*. Laidos redaktoriai: E. Mildažytė, A. Kuzmickas, S. Pilinkus. <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/1013715719/daiktu-istorijos-architekturos-baldu-interjero-stilius-kolekcioneriai-ir-meistrai-gitaru-pasaulyje>.

³⁵ Lukšionytė-Tolvaišienė, N. *Renavo dvaro meninės ypatybės*. In: *Renavas, Žemaičių praeitis* / Sud. Butrimas, A., Milterytė, A., Šveberas, P. Vilnius: VDA, 2012.

³⁶ Daujotaitė, R. Buv. *Renavo dvaras. Interjero dekorų fragmentų spalvinės kopijos*. Patalpos 1,4. 1986, VAA, F. 1019, ap.11, b.3717.

³⁷ Vojedovskaitė, Arimeta, *Istorinių meninių tyrimų ataskaita*. Vilnius, 1981. Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus – draustinio archyvas.

³⁸ *Burbiškio dvaro sodybos istorinė medžiaga*. Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus – draustinio archyvas F. RPT, ap.12, b. 71.

³⁹ Kalsauskaitė–Gasparavičienė, Sigita. *Paežerių buv. dvaro sodybos paminklosauginių sąlygų dokumentacija. Istorinė pažyma*. VAA. F. 1019, ap. 11, b. 14190.

⁴⁰ *Šešuolėlių dvaro pagrindinis dosjė*, Kultūros paveldo centras 2000–2004 m.

⁴¹ *Rytų Lietuvos kult. pam. Ignalinos raj. Dūkšto dvaro pastatai, Šalčininkų raj. Bruknynės dvarų rūmai, Tabariškių bažn. Ir varp. Širvintų r. Bartuškių dvaro rūmai ir parkas, Šešuolėlių dvaro rūmai ir parkas. Istoriniai tyrimai*. VAA. F. 1019, ap. 11, b. 253.

muziejų svetainės, informacinių centrų internetiniai tinklalapiai ir kt. Sąvokoms apibūdinti ir rūmų architektūrai aprašyti naudotos V. Levandausko bei N. Lukšionytės-Tolvaišienės įžvalgos.⁴² Taip pasitelkta Kultūros paveldo vertybių registru, J. R. Glemžos⁴³, I. Šemaškaitės⁴⁴, V. Kandroto ir I. Veliutės⁴⁵, A. Kasperavičiūtės⁴⁶ bei kitomis publikacijomis. Renkant duomenys šio darbo informacijai pastebėta, kad daugumos knygų, leidinių ar straipsnių autoriai remiasi tais pačiais archyviniais dokumentais. Stinga naujų architektūrinių, istorinių, ar menotyrinių tyrimų.

Darbo struktūra: magistro baigiamąjį darbą sudaro santraukos, įvadas, keturių dalių dėstymas, išvados, šaltinių ir literatūros sąrašas bei 128 iliustracijos. Pirmoje dalyje aprašoma secesijos ištakos, kaip nauja stilistinė srovė reiškėsi Europos bei Lietuvos miestuose. Antroji dalis skirta platesnei Rokiškio, Gelgaudiškio, Renavo, Burbiškio, Paežerių bei Šešuolėlių dvarų centrinių pastatų išplanavimo, dekorų bei interjero analizei. Trečioje dalyje aprašomi galimų secesijos interjero elementų variantai Lietuvoje, taip pat remiantis užsienio pavyzdžiais. Paskutinioji – ketvirta dalis nusako kokios yra dabartinio turizmo sąlygos nagrinėtose dvarų sodybose.

⁴² Red. kol. N. Lukšionytė-Tolvaišienė, V. Levandauskas ir kt. op. cit.

⁴³ Glemža, J. R., *Istoriniai Lietuvos architektūros paveldo interjerai: istorija, tvarkyba, vertinimas*. Vilnius: VDA, 2013.

⁴⁴ Šemaškaitė, Ingrida, *Lietuvos pilys ir dvarai*. Vilnius: Algimantas, 2005.

⁴⁵ *Lietuvos dvarai ir pilys* / Sud. Kandrotas, Vytautas ir Veliutė, Ingrida. Kaunas: Terra publica, 2015.

⁴⁶ Kasperavičiūtė, Aistė, Magistro baigiamasis darbas, vad. prof. dr. Nijolė Lukšionytė-Tolvaišienė, *Lietuvos kultūros politika dvarų atžvilgiu*, 2009.

I. SECESIJOS IŠTAKOS IR SKLAIDA EUROPOJE BEI LIETUVOJE

1.1. Secesijos stilistikos elementų inspiracijos paieškos

Secesijos ištakos bei inspiracijos kildinamos iš įvairiausių šaltinių: gotikos, rytų kultūrų ornamentikos, rokoko, romantizmo, filosofijos, mistikos, menų ir amatų judėjimo ar tiesiog gamtos. Svarbu suvokti, kad keičiantis laikotarpiams buvo sąveikaujama su kitais stiliais bei menais. Secesijos atsiradimas Europoje (1890–1915 m.) gana lengvai paaiškinamas reiškiny. Iki tol buvę istoriniai stiliai išlikdavo aktualūs ilgus metus, ar net šimtmečius. Vis tos pačios interpretuojamos - pergalvojamos kompozicinės, stilistinės detalės, istorizmo laikotarpiu galiausiai visiškai išsisėmė. Todėl galima suvokti, jog kiek kitokios išraiškingos linijos, lenktos formos, organiškios detalės tapo atspirtimi kurti naują ir visai nematytą stilių.

Viena ryškiausių inspiracijų buvo *Arts and Crafts* (Menų ir amatų judėjimas), kuris intensyviausiai plito 1850–1900 m. Su šiuo judėjimu norėta pasipriešinti tuo metu vis labiau populiarėjančiam industriniam gamybos būdui. Todėl imtasi populiarinti žmogaus rankų darbo, liaudies meno ir amatų idėjas.⁴⁷ *Arts and Crafts* judėjimas išsivystė Britanijoje. Ši amatus išryškinanti veikla, daugiausiai rėmėsi viduramžių tradicijos amatais, gotikos stilistika. Dažniausiai vaizduojama gamta, augalija ir šventųjų atvaizdai. Taigi, šis judėjimas orientuotas į kiekvienos šalies naujai atgimusį tradicinių menų judėjimą.⁴⁸ Šiame darbe minimas William Morris, kuris buvo itin svarbus Meno ir amatų judėjimo iniciatorius. Jo kūrybos audiniuose bei sienų apmušaluose juntama rytietiško raštų tematika. Ryškus „japonizmo“ laikotarpis kilo Anglijoje ir Vokietijoje 1888–1891 m.⁴⁹ Japoniškų augalinių motyvų medžiagų raštai, medžio raižiniai, kimono, vėduoklės ir kiti Europoje, dar palyginus, nauji elementai, davė indelį naujo stiliaus atsiradimui.⁵⁰

Kadangi tuo metu Lietuva buvo Carinės Rusijos teritorijoje, o kaip žinia, Rusijoje tokio aukšto industrinio augimo nebuvo kaip Europoje, ar Amerikoje, todėl tradicinių menų ir amatų mintys nebuvo taip jau toli nutolusios nuo nūdienos. Nereiktų pamiršti XIX a. plitęsio romantizmo, kuriuo Anot N. Lukšionytės-Tolvaišienės XIX a. viduryje pramoniniu būdu pagamintos medžiagos

⁴⁷ Escritt, S., op.cit., p. 4.

⁴⁸ Fahr-Becker, op.cit., p. 12.

⁴⁹ Escritt, S., op.cit., p. 52.

⁵⁰ Taip pat G. Fahr-Becker organišką stilių (secesijos) teigia, kad svarbiu raštų pagrindu galėjo tapti Samuel Bing 1890 m. eksponuoti 725 Japonų raštai ir 428 iliustruotos knygos. Fahr-Becker, op.cit., p. 41.

tapo ištis populiarios, tai ketaus gaminiai bei kiti surenkamini konstrukciniai elementai.⁵¹ Romantizmo laikotarpiu su nostalgija buvo žvelgiama į praeities istoriją, statinius ir ankstesnius laikus. Sąryšis su romantizmu jaučiamas kai kurių rūmų architektūroje bei dvarininkų kultūroje ir XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje. Vieni iš jų bus aptarti ir Burbiškių dvaro centriniai pastatai.

Istorizmo laikotarpiu toliau dalinai buvo vystoma romantizmo ideologija. Tačiau dažnai atkartoto ne viena stilistinė kryptį, o kūrė eklektiškai. Formų pasirinkimo ir interpretavimo laisvė XIX a. buvo laikoma nemenku privalumu. Kaip pastebi N. Lukšionytė-Tolvaišienė perėjimas nuo romantizmo į istorizmą vyko 1840–1850 m. Lietuvoje šį pakitimą sieja su 1861 m. baudžiavos panaikinimo aktu bei su 1863 m. sukilimo vykusiomis permainingomis. O būtent istorizmo laikotarpio pabaigą ir žymį šame darbe nagrinėjama secesijos sklaida. Tačiau, suprantama, kad istorizmo architektūra bei idėjos buvo gajos kur kas ilgiau.⁵²

Grįžtant prie secesijos ištakų jų galima būtų ieškoti įvairiose šalyse ir net skirtinguose laikotarpiuose. Ištis nemažai teorijų nagrinėja, kas buvo tie pirminiai stiliaus inspiravimo šaltiniai. Nuomonę, kad secesija yra istorizmo atšaka, kilusi iš gotikos, aktyviai populiarino Eugene-Emmanuel Violet-le-Duc. Jis Paryžiaus Notre Dame katedros freskas prilygino secesijos meno bruožams. Jo nuomone naujasis menas yra ne kas kitas, o tiesiog istorizmo tęsinys (1 il.).⁵³ Kitą vertus, augalijos raštus nuo seno ypatingai naudoja Azijos šalys. Owen Jones 1856 m. išleido „Ornamento gramatika“.⁵⁴ Šiame leidinyje dėmesys skiriamas ornamentui nuo seniausių laikų – akmens amžiaus, iki renesanso ir taip pat įvairiems regionams nuo Rytinių jūrų iki Arabijos (2 il.).

Gana sunku pasakyti, kas būtent buvo pagrindinis ar pirminis inspiracijos šaltinis. Veikiausiai, reikėtų meną suvokti kaip idėjų sintezę, ko, beje, secesija siekė.⁵⁵ Secesijai taip pat priskiriama simbolizmo estetika ir mitiškumas.⁵⁶ Egiptietiškos estetikos įtakai priskiriama ir toks gausus laumžirgių, skarabėjų, driežų naudojimas. O tuo tarpu, rožės, saulėgražos, lelijos ir povai

⁵¹ Red. kol. N. Lukšionytė-Tolvaišienė, V. Levandauskas ir kt., op. cit, p.18.

⁵² Ibid, p. 89.

⁵³ Escritt, S., op.cit., p. 27.

⁵⁴ Ibid, p. 30.

⁵⁵ 1827 m. filosofas ir rašytojas E. Trahndorff pirmą kartą paminėjo *gesamtkunstwerk* terminą. O 1849 m. operos kompozitorius R.Wagner *gesamtkunstwerk* įvardino kaip menų suvienijimą. Neilgai trukus šias idėjas imta taikyti praktikoje, ne vien muzikoje, bet ir architektūroje. Naujai panaudojamas tapo stiklas, kuris buvo derinami su ketaus gaminiais.

⁵⁶ Gamtos ir erotiškumo temos sekė greta sustiprinto mistiškumo. Kiek vėliau tokios idėjas puikiai iliustravo G.Klimt'as. Menininko naudojama auksinė spalva kildinama iš bizantiškų mozaikų, o didelės ir juodai apibrėžtos akys iš Egipto meno. Fahr-Becker, op.cit., p. 41. Taip pat simbolizmas ir mitiškumas aiškinamas dėka austrų psichiatro S. Freudo mokslinės teorijos ir jų neapibrėžtis skatinanti filosofines diskusijas. Menininkams buvo įdomu tyrinėti mistiką, pasąmonės pasaulį. Vis labiau pradėti kelti žmogaus egzistencijos, gyvenimo ciklo klausimai. Cieškaitė-Brėdikienė, L. *Dizaino knyga nuo Morriso iki Morrisono*. Vilnius: VDA, 2008, p. 72–84.

priskiriami keltų kaligrafijai bei arabiško rašto menui.⁵⁷ Taip pat manoma, kad nemažas inspiracijas davė mokslo pažanga ir XIX a. II p. ypač prasmingi biologijos mokslų tyrimai.⁵⁸

Verta atkreipti dėmesį, kad dailės tyrėjai šį periodą įvardina kaip modernizmą, nors secesijos ir modernizmo architektūroje vizuali raiška smarkiai prasilenkia ir tampa priešprieša. Pagal Latvių meno istorijos IV tomą Johann Walter 1904 m. „Jelgava Trade Society“ pasisakė, jog gamtos studijos atvėrė naują supratimą apie spalvas ir linijas. Modernizmo tapytojų darbuose požiūris į gamtą aiškiai matomas poveikis iš impresionistų darbų. Tuo tarpu Janis Rozentals manė, jog nėra svarbu, kaip teisingai atkartojamas vaizdas, nes kiekvienas fotografuojantis prietaisas tai geba atlikti. Impresionizmas tapo reikalingu žingsniu į modernizmo tapybą. J. Walter pastebi, jog plastiškos formos, mistiška atmosfera ir šviesa tapo tapybos idėjiniu pagrindu. Tuo tarpu, Janis Mikelsons tikino, kad tapybos darbai pereina į naują epochą – stilistinės įvairovės paieškos kiekvieno menininko individualiai savo darbuose pritaikant gamtos formas.⁵⁹ Nesunku suprasti, kad visi šie pasisakymai puikiai atvaizduoja secesijos meninės srovės idėjines vertybes ir yra manoma, kad naujasis menas pirminį impulsą gavo iš XIX a. II pusės Prancūzijos impresionistų darbų. Nepaisant to, modernizmo architektūros principai buvo smarkiai nutolę nuo naujojo meno ornamanto ir banguojančių linijų.

Taigi, augmenija, asimetrija, organiškos linijos, mistiškumas – visą tai ir kur kas daugiau persipina secesijos mene. Šaknys galėjo siekti gotiką, rokoko, liaudies amatus. Taip pat būtų didelės kitų tautų įtakos: *japoniškumas*, senųjų tautų palikimas: keltai, egiptietiški, arabiški raštai. Pabrėžtina, kad Europos šalys secesijos mene sau prisitaikė ne vien kitokius pavadinimus, tačiau ir patys *naujojo meno* reiškimosi būdai buvo skirtingi.

1.2. Secesijos sklaida Lietuvos miestų gyvenamųjų namų interjeruose

Secesijos stilistika reiškėsi labai individualiais aspektais ir estetiniais sprendimais. Aptariant Lietuvos miestų gyvenamųjų namų interjerus svarbu paminėti kai kuriuos svarbius užsienio aspektus taip pat. Bene ryškiausias indėlis secesijos populiarumui buvo 1900 m. Paryžiaus paroda. Ten taip pat buvo eksponuojamas E. Gaillard valgomojo kambario baldų komplektas, kuris

⁵⁷ Fahr-Becker, op.cit., p. 42.

⁵⁸ Darwino evoliucijos teorija 1859 m. Mokslininkai gilinasi į gyvybės ištakas, tyrinėjo augaliją, gyvūniją. Todėl taip gausiai sutinkami vandens augmenijos dekor elementai. Iki tol „vandens pasaulis“ buvo mažai žinomas.

⁵⁹ Kļaviņš, E., op.cit., p. 202–204.

reiškėsi organinėmis kėdžių linijomis, stalo kojos paryškintos – sustambintos⁶⁰ (3 il.). Toks baldų dizainas tapo aiškus pareiškimas istoriniams stiliams. Taip pat buvo eksponuojami ir G. de Feure saloninio tipo baldai (4 il.). Kaip rašoma S. Escritt knygoje: „Delikačios kėdžių formos ir atsitiktinis stalas savo lenktomis formomis primena Prancūzų XVIII a. baldus, tačiau tokie elementai kaip šilko apmušalai derėdami su gėlėtais raštais ir standartiška rankų darbo prabanga yra užuomina į tradicinius Prancūzijos dekoratyvius menus“.⁶¹ Paryžiaus paroda buvo pirmoji didelio masto erdvė, kuri buvo eksponuojami secesijos meno elementai. Ten taip pat buvo vienas pirmųjų pavyzdžių architektūroje - Bleu Pavilono restoranas, kuris tapo atskiru Belgijos menininkų secesijos architektūros kūriniu (5 il.). Nuo to meto naujas menas gausiai paplito po visą Europą.

Secesijos estetikos turintys pastatai, baldai bei kitos interjero detalės pradėjo plisti pirmiausiai miestuose. Dvarų rezidencijas pasiekė tik per tuo metu moderniausius bajorus. Pagal meno istorikę Laimą Laučkaitę-Surgailienę: secesija išpopuliarėjo tose šalyse, kur buvo stiprus bankininkų, pirklių, verslininkų, naujųjų kapitalistų sluoksnis. Tie miestai labiausiai stebina šio meno raiška. Secesija parodo ekonominę to meto pajėgumą.⁶² Tinkamai suprasti koku būdu secesija prisitaikė užmiesčio sodybose – Lietuvos dvaruose, visgi paieškas reikia pradėti nuo miesto kultūrinio ir stilistinio atskaitos taško. Lietuvoje secesija nebuvo tokia populiari kaip Europoje. Galimai dėl ne tokios stiprios ekonominės situacijos kaip kitose šalyse. Anot N. Lukšionytės-Tolvaišienės: „Lietuvos ekonominė ir politinė situacija amžių sandūroje buvo nepalanki bręsti vietinėms kultūros apraiškoms. Secesija čia pasirodė kaip išorės atėjęs reiškinys. Į Lietuvą skverbėsi iš trijų atskirų centrų- Rusija buvo pats svarbiausias. Peterburge mokėsi daug Vilniaus ir Kauno gubernijos dirbusių architektų. Kitas centras - lenkų dailės parodos, kurios buvo atvežamos į Vilnių. Trečiasis židinys Vokietijos įtaka Klaipėdos ir Mažosios Lietuvos architektūrai (Jugendstil).⁶³ Taip pat teigiama, jog: „architektūrinės permainas lėmė caro politikos posūkis liberalumo linkme. 1904 m. „tolerancijos aktas“ leido sugrįžti lietuvių ir lenkų kultūroms. Pradėjo steigti mokslo ir meno organizacijos.“⁶⁴ To pasėkoje, galima suprasti, kodėl secesijos meno formos Lietuvos miestuose ir dvaruose pasitaiko gana retai ir daugiau pavienėmis detalėmis nei bendrąją interjero visumą.

Norint išsamiau aptarti Lietuviškosios secesijos ištakas, reikia pradėti nuo daugiausiai kultūrinės įtakos carinio laikotarpio darančio šaltinio, be abejonių, reikia kalbėti apie Rusiją ir to meto meno supratimą. Anot S. Escritt Rusijoje buvo du kultūros centrai, tai Maskva ir Peterburgas.

⁶⁰ Escritt, S., op.cit., p. 14.

⁶¹ Escritt, S., op.cit., p. 17.

⁶² *Daiktų istorijos. Architektūros, baldų, interjero stilius. Kolekcioneriai ir meistrai gitarų pasaulyje*. Laidos redaktoriai: E. Mildažytė, A. Kuzmickas, S. Pilinkus. <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/1013715719/daiktu-istorijos-architekturos-baldy-interjero-stilius-kolekcioneriai-ir-meistrai-gitaru-pasaulyje>

⁶³ Red. kol. N. Lukšionytė-Tolvaišienė, V. Levandauskas ir kt., p. 409.

⁶⁴ Ibid, p. 411.

Maskva buvo labai koncentruota ties nacionalizmu - rusinimu, tačiau Peterburgas buvo lyg kultūros sostinė.⁶⁵ Todėl galima numanyti, jog meno idėjų laisvumas atėjo būtent iš ten. Autorius taip pat mini, jog Peterburge buvo leidžiamas žurnalas „Mir Iskusstva“ 1898–1904 m., šiame žurnale buvo Vakarietiškojo meno tradicijų, viena iš jų ir secesijos arba Rusijoje – *moderno* (rus. модерн). Visgi Rusijoje buvo vertinami istoriniai stiliai, o secesija pritaikytas savaip. Aišku tai, kad secesija (*modernas*) klestėjo buržuazijos interjeruose su dideliu prabangos prieskoniu.

Kontraversiškai buvo vertinamas Fiodaras Šechtelis (rus. Фёдор Шехтель) - tapęs ryškiausiu secesijos (*moderno*) architektu Rusijos ribose. Jis įrodė, jog rusiški ir vakarietiški elementai gali puikiai derėti tarpusavyje. Pagal istoriką W. Craft Brumfield bankininko S. Riabušinskio (rus. С.Рябушинский) 1902 m. statytas namas buvo to meto šiuolaikiškiausias pastatas.⁶⁶ Ką jau kalbėti apie vidaus interjerą ir išpūdingą dirbtinio marmuro laiptinę (5 il.). Kitas architekto uždavinys buvo sukurti Rusijos paviljoną Glasgow tarptautinėje parodoje 1901 m. Kaip matoma iš iliustracijos (6 il.) dirbtinis Rusijos miestelis buvo paremtas secesijos stiliaus bruožais. Žinoma, architektūra ir dizaino detalės tapo pritaikytos rusų kultūrai. Yra manoma, kad F. Šechtelį inspiravo Glasgow paroda, o ypač Mackintosh darbai. Šio teiginio įrodymu tampa Dzeržinsko (rus. Дзержинская) namo interjeras, kurtas 1902 m. (7 il.) Čia matomi sienų paneliai, ornamentai, šviestuvai, baldų stilistika nesunkiai tapatinama su V. Europa: Glasgow ir dalinai Vienos stilistika.

Prie minėtų centrų, reikia priskirti Latviją, o ypač Rygą - vienas iš ryškiausiai secesija dekoruotų miestų. Kaip teigia Jānis Krastiņš secesijos architektūra, kurios pagrindinė vertė yra istorinis miesto centras, užimantis daugiau kaip 420 ha, 1997 m. Buvo įtrauktas į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą: „Paprastai pripažįstama, kad didžiausia Europoje *Art Nouveau* pastatų koncentracija yra Rygoje.“⁶⁷ Kaip ir kitose minėtose šalyse, taip ir Latvijoje secesija turėjo savo šalies savitumą. Po 1900 m. nemažai pastatų, interjerų yra suprojektuotų ir taip pat ne maža dalis jų buvo įgyvendinti. Anot Latvijos instituto: „40% centrinės Rygos pastatų yra secesijos stilistikos. Apie 250 pastatų buvo sukurta Rygos Politechnikos instituto studentų: K. Pēkšēns, J. Alksnis, O. Bārs, R. Donbergs, E. Laube, A. Vanags, P. Mandelštams, E. Pole, B. Bīlenšteins and M. Nukša“.⁶⁸ Pagal S. Grosą industrinė gamyba smarkiai išaugo XIX a. pabaigoje, kas lėmė didelį Rygos miesto augimą. Todėl po 1880 m. buvo gausiai statomi pastatai, o daugiabutis namas tapo populiariausiu tipu. Viena iš priežasčių, kuri pagreitino statybų augimą, jog paskolos buvo teikiamos gana palankiai. Todėl

⁶⁵ Escritt, S., op.cit., p. 213.

⁶⁶ Brumfield, William Craft. *The Origins of Modernism in Russian Architecture*. Berkeley: University of California Press, 1991 m. [Žiūrėta 2018-05-11]. Internetinė prieiga: <https://publishing.cdlib.org/ucpressebooks/view?docId=ft1g5004bj;chunk.id=d0e3491;doc.view=print>.

⁶⁷ Jānis Krastiņš, *Arhitektūras stili Latvijā*, Jumava, 2005, p. 74-75.

⁶⁸ *Discover Art Nouveau in Riga*. [Žiūrėta 2018-05-12]. Internetinė prieiga: <http://www.latvia.eu/traditions-culture/art-nouveau>.

vidurinėsios klasės asmenys galėjo įsigyti privačios nuosavybės.⁶⁹ 1898–1914 m. įvyko didžiuliai architektūriniai pokyčiai. 1898 m. didelę dalį sudarė istorizmo stiliaus architektūra, tačiau secesija jau XX a. pradžioje tapo ryškiai propaguojama meninė srovė Rygoje. Jau 1903–1906 m. secesija stipriau sužydėjo ir pastatų vidaus dekore. Po 1905 m. revoliucijos secesija pasiekė savo žydėjimą.⁷⁰ Žymus, rusų kilmės, architektas Michailas Eizenšteinas (rus. *Михаил Эizenштейн*, lv. *Mihails Eizenšteins*) pastatė apie 20 apartamentų Rygoje (8 il.). Randama panašumu su Belgija ir Vokietija.⁷¹ Kito žymaus architekto Konstantino Pekšino (lv. *Konstantīns Pēkšēns*) ir kolegos - Eižens Laube pastatas, šiandien bene labiausiai Rygoje lankomas muziejus: Riga Art Nouveau Centras, Albertos g. 12 (9 il.). Šio pastato interjerai tiesiog nepriekaištingai estetiškai sukomponuoti. Pradedant nuo laiptinės, baldais (10 il.) ir iki įspūdingų vitražų (11 il.)

Tokiu įspūdingų pavyzdžių kaip Rygos - Lietuvoje nėra. Kaip ir daugumoje šalių, taip ir Lietuvoje, naujovės pirmiausia pasiekdavo sostines ir kitus didesnius miestus. Lietuvoje secesija daugiau reikėsi per idėjas, nei per ypatingo stiliaus bendrumo vaizdo kūrimą. Kaip ir N. Lukšionytė – Tolvaišienė teigė: „Secesija Lietuvą pasiekė šiek tiek pavėluotai 1900 m. ir gyvavo kaip ir visur iki I Pasaulinio karo. Ekonomiškai atsilikusioje Lietuvoje buvo labai ribotos galimybės reikštis moderniojo stiliaus naujovėms. Menkai tepaplikto karkasinės pastatų konstrukcijos, nesukurta puošnių interjerų su kokybiška, brangia įranga (išskyrus keletą dvarų rūmų). Šiek tiek plačiau taikytos apdailos medžiagos: spalvotos plytelės, akmuo, cementinis tinkas, metalas.“⁷² Ištaigingo stiliaus kūrimą ribojė lėšos, žinių trūkumas ir veikiamiausiai poreikio nebūvimas.

Manoma, jog secesija į Vilnių atėjo pirmiausiai per Peterburgą ir Lenkiją. „Secesija vadintą naująjį meną palankiai priimdavo lenkakalbė Vilniaus buržuazija, inteligentija, tarp jų ir patys architektai.“⁷³ Pirmiausiai secesija pasiekė visuomeninius pastatus, tačiau grynosios secesijos nedaug. „Bet naujasis stilius darė įtaką planui, tūrių struktūrai, istorinių motyvų stilizavimo manierai. Gelžbetoninės konstrukcijos panaudotos tik didesnio pločio reikalaujančiose patalpose – prekybos halės, pavidlonai“.⁷⁴ Kaip aprašė J. Lukšionytė-Tolvaišienė, galima susidaryti įspūdį, jog secesija vėlai, lėtai ir nerangiai įsikomponavo į Vilniaus pastatus. Iš tiesų, diskusijos čia nekyla, nes naujasis menas Lietuvoje buvo pirmiau patalpų išplanavimo ir pastato žmogui pritaikymo teorija, nei dekoratyvusis stilius pabrėžiantis organišką gamtos linijas. Tačiau D. Klajumienės tyrimuose aptikta gana gausiai naudotos secesijos interjeruose. Anot jos secesija Vilniuje buvo gyvybinga ir

⁶⁹ Kļaviņš, E., op.cit., p. 407–409.

⁷⁰ Kļaviņš, E., op.cit., p. 438.

⁷¹ Escritt, S., op.cit., p. 395.

⁷² Red. kol. N. Lukšionytė-Tolvaišienė, V. Levandauskas ir kt., op. cit, p. 411.

⁷³ Ibid, p. 409.

⁷⁴ Ibid, p. 415.

reiškėsi įvairiais pavidalais, tačiau iki mūsų dienų išliko labai fragmentiškai, nes ilgą laiką buvo nevertinama, o dėl to sunaikinta daug interjero elementų – grindų dangos, sienų apmušalų, krosnių, židinių, baldų ir panašiai. Secesijos stiliaus sienų tapybos ornamentai ir lipdiniai dažnai liko vieninteliais stiliaus liudytojais.⁷⁵

Bene žinomiausias Vilniaus pavyzdys - J. Montvilos kolonijos, kurios pradėtos statyti 1898–1899 m. Cituojant J. Lukšionytę-Tolvaišienę: „Meniniu požiūriu pirmųjų kolonijų namai originalumu nepasižymėjo, tačiau pats sumanymas suburti tam tikro visuomenės sluoksnio savininkus, vienu metu statyti grupę namų, naudoti kartotinius projektus buvo visiškai naujas reiškinys“⁷⁶ Reiktų patikslinti, jog kolonijos buvo statomos ne kaip pigaus būsto alternatyva, o meniškai komponuojant patalpas ir butus pritaikant individualiems poreikiams. Pagal A. Tournou: „1908 m. be kitų daugybės J. Montvilos įkurtų draugijų, buvo įsteigta Namų statybos draugija, kuri švietė visuomenę, rengė straipsnius apie tai, koks turi būti būstas ir aplinka. To amžiaus menininkai apie architektūrą rašė: Mums reikia erdvės, mums reikia šviesos, atsikratykime nereikalingų daiktų. Baldai, daiktai turi būti funkcionalūs, nereikia daug puošybos, nereikia blizgesio.“⁷⁷ Ši citata kvestionuoja secesijos meninę idėją, tačiau tuo pačiu ir ją papildo, nes: „*Art nouveau* pasekėjai kalbėjo apie tai, kad reikia keisti aplinką – būstą (pvz., namo planą) ir daiktus (stalus, kėdes, tapetus ir pan.). Namai buvo planuojami iš vidaus, vėliau namas buvo apsupamas „kevalu“, ir taip atsirado lenktos, šiandien gal mums nefunkcionaliai atrodančios linijos. Tačiau „*Art nouveau* idėja buvo – viskas turi tarnauti žmogui.“ Tokios mintys buvo vystomis ir vėlesnėse stilistinės srovės – *De Stijl*, Rusų konstruktyvizme, *Bauhaus*.⁷⁸

Labiausiai secesiniu įvaizdžių Vilniuje išsiskyrė Lukiškių (Kražių) kolonija (Kražių g., J.Tumo-Vaižganto g., Vilnius) statyta 1908 m. (12 il.) Architektai Augustas Kleinas ir Vaclovas Michnevičius⁷⁹ Kiekvieno kolonijos pastato eksterjero apdaila buvo vis kitokia. Aiškių secesijos pavyzdžių nepamatysime, tačiau įvairių modernių komponavimo ir dekoro būdų gausu. Architektūra pritaikyta patogiam žmogaus gyvenimui – tokia buvo viena pagrindinių kolonijos idėjų. Akivaizdu, kad kolonijos idėjų užuomazgos kilo iš angliško tipo namų su sodais. Įdomius statybos procesus pamini A. Tournou: „Namų statybos draugijai nutarus įkurti koloniją, miesto pakraštyje (tuo metu Lukiškių aikštė buvo miesto pakraštys), prie Neries, buvo nupirktas sklypas.

⁷⁵ Klajumienė, D., op.cit., p. 211–212.

⁷⁶ Red. kol. N. Lukšionytė-Tolvaišienė, V. Levandauskas ir kt., op.cit., p. 436.

⁷⁷ Tournou, A.op.cit.. [Žiūrėta 2018-05-11]. Internetinė prieiga: <https://www.lrt.lt/naujienos/kalba-vilnius/32/10601/atornau-jozefo-montvilo-idejos-buvo-zingsnis-pazangos-ir-estetikos-link#wowzaplaystart=1395000&wowzaplayduration=857000>.

⁷⁸ Cieškaitė-Brėdikienė, L., op.cit., p. 149-160.

⁷⁹ *Namų kompleksas, vad. Kražių kolonija*. [Žiūrėta 2018-05-11]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/46381b27-66bb-40ce-bd16-67e709a1aed8>.

J. Montvila išrūpino paskolas ir tie, kas galėjo, pirko sau sklypelius. Kataloge buvo pateikta įvairių modernios architektūros pavyzdžių ir taip susiformavo trikampio formos pastatų su vidiniu kiemu planas. Namų, išeinančių į J. Tumo-Vaižganto gatvę, fasadai buvo platesni – ten gyveno turtingesni žmonės, o šonuose nameliai siaurėjo – kuo arčiau Lukiškių kalėjimo, tuo labiau, taigi ten, matyt, jau kūrėsi ne tokie turtingi.⁸⁰ Ši citata konstatuoja, jog būstas buvo pritaikomas žmonėms finansines galimybes.

Taip pat svarbu aptarti, kokio tipo būstai buvo kolonijos ir kaip išplanavimas pasikeitė nuo prieš tai vyravusio. Pagal A. Tournou straipsnį: „Namai dažniausiai buvo trijų aukštų. Pirmame aukšte buvo virtuvė, antrame – miegamieji, trečiame – galbūt tarnų kambariai ar pagalbiniai kambarėliai. Viename iš namų buvo įkurta skalbykla (tais laikais tai buvo pažangi idėja), visur nutiestas vandentiekis – ne visi namai Vilniuje tada turėjo vandentiekį ir kanalizaciją, juo labiau elektrą.“ Taigi kolonija buvo pažangios architektūros pavyzdys. Pati idėja statyti tokius namus kilo ir todėl, kad architektai tikino, jog nereikia didžiulių neįprastų namų, vadintų nuomojamaisiais, kokie buvo statomi J. Basanavičiaus gatvėje. Žmogus, ketinęs gyventi Montvilos trikampyje, galėjo planuoti, kaip bus išdėstyti kambariai, koks bus fasadas ir t. t. Dabar tos idėjos mums neatrodo naujos, bet tuomet tai buvo žingsnis pažangos ir estetikos link.⁸¹ Akivaizdu, jog secesijos judėjimas pasiekė namo erdvių perplanavimą, atnešė šiai dienai absoliučiai privalomus būsto aspektus žmogaus patogumui padidinti.

Planinė pastatų struktūra nesunkiai palyginama su Riabušinskių (rus. *С.Рябушинский*) namu Maskvoje.⁸² Galima pastebėti, jog planiniai aspektai labai panašūs. Vadinasi, secesijos idėjos sėkmingai plėtojosi pastatų planavime ir Lietuvoje. Taip pat naujojo meno apraiškų pasitaikė J. Montvilos kolonijos interjeruose. Nemaža dalis pastatų yra išlaikę metalinius ir medinius laiptų turėklus, kurie lenktomis formomis atliepia secesijos stilistiką. Yra išlikusios krosnių, sienų apdailos. (13–14 il.) Visuose namuose buvo įrengti tualetai, vonios kambariai, o trys savininkai įsirengė centrinį šildymą, kas tuo metu buvo visiškai naujovė. Dauguma patalpų puošė krosnys, durų plofonai, lubų lipdyba, sieninės spintos.⁸³

Dar vienas miestietiškosios secesijos pavyzdys daugiabučio aspektu - architekto Antono Filipovičiaus-Duboviko namas (Kauno g. 2/Šv. Stepono g. 21, Vilnius) statytas 1903 m. Šiame

⁸⁰ Tournou, A., op.cit. [Žiūrėta 2018-05-11]. Internetinė prieiga: <https://www.lrt.lt/naujienos/kalba-vilnius/32/10601/atornau-jozefo-montvilo-idejos-buvo-zingsnis-pazangos-ir-estetikos-link#wowzaplaystart=1395000&wowzaplayduration=857000>.

⁸¹ Ibid.

⁸² Brumfield, William Craft. *The Origins of Modernism in Russian Architecture*. Berkeley: University of California Press, 1991 m. [Žiūrėta 2018-05-11]. Internetinė prieiga: <https://publishing.cdlib.org/ucpressebooks/view?docId=ft1g5004bj;chunk.id=d0e3491;doc.view=print>.

⁸³ Lukšionytė-Tolvaišienė, N. *Istorizmas ir modernas Vilniaus architektūroje*. Vilnius: VDA leidykla, 2000, p. 126.

pastate organiškiosios linijos įsilieja į pastato eksterjerą. Anot N. Lukšionytės-Tolvaišienės pastatas linko į dekoratyvią ankstyvosios secesijos pakraipą, atėjusią per Lenkiją iš Austrijos. Erdvus, patogiai suplanuotas savininko butas. Dinamiškas tūris, langų formos, lenktų linijų vešlios augmenijos dekoras. Nauji motyvai sietini su neobaroko detalėmis. „A. Dubovikas nesukūrė originalios secesijos interpretacijos, tačiau panaudojo visa, kuo šis stilius žavėjo masinį vartotoją“.⁸⁴ Interjere yra išlikęs liftas, grindinio plytelės, lubų apvadai (15–16 il.).⁸⁵ Interjerams unikalumo suteikia glazūruotų koklių krosnys su nasturtų, saulėgražų, kriauklių dekoru.⁸⁶

Miestų gyvenamųjų namų pavyzdžių Lietuvoje yra daugiau. Kaip pastebėjo N. Lukšionytė-Tolvaišienė: „Komfortiškumo, patogesnio planavimo linkme tobulintas daugiabutis nuomojamas namas. Tačiau *moderno* šalininkų išskirtinio dėmesio sulaukė individualus namas. Individualus būstas pritaikytas savininko buities ir veiklos pobūdžiui. Atsigręžta į Anglijos šeimyninių namų – kotedžų tradiciją. Individualaus namo architektūroje ryškiausiai atsikleidė *moderno* estetika – asimetriškas planas, iš įvairių taškų apžvelgiamas dinamiškas tūris, menų sintezė interjere.“⁸⁷ Vilniuje pastatyta nemažai nuomojamų namų, kurių fasadai buvo būdingi secesijos stilistikai su istorinių stilių priemaišomis. XX a. pradžioje būstai pasižymėjo stilingais interjerais, nes secesijos laikotarpiu buvo siekta statinį padaryti unikaliu. Kuriami ne masiniai, o individualūs dekorų užsakymai.⁸⁸ Todėl suprantama, kad estetiškai visuma buvo siekiama individualiomis užsakovo meninio suvokimo idėjomis. Taip pat N. Lukšionytė-Tolvaišienė mini, jog „vestibiuliuose ir laiptinėse pasitaiko unikalių lipdinių, sienų ir grindų ornamentinių plytelių.“⁸⁹

Ne mažo populiarumo susilaukė Zakopanės regiono stilistinės idėjos miesto bei užmiesčio erdvėse. „Amžiaus pradžios architektūroje Lenkijoje pasirodė „dvarelių stilius“, „Zakopanės stilius“. Abiejų pakraipų aptinkama Vilniaus Antakalnio, Žvėryno, buvusio Zakreto (Lukiškių) mediniuose namuose, Druskininkų Vilose.“⁹⁰ Pradėjus stiprėti darbininkų klasei ne maža dalis estetikos buvo perimta iš dvarų rūmų. Panašų principą sutinkame Tarpukario Lietuvos miestiečių namuose, kurie taip daugiau ieškojo tautiškumo apraiškų savo interjeruose.⁹¹

Pastato pritaikymas asmeniniams šeimos poreikiams buvo visiškai naujovė. „Posūkis intymumo link keitė planavimo principus. Atsisakymas reprezentacinių kambarių amfiladų, patalpos pradėta laisvai grupuoti aplink kompozicijos centrą – holą su laiptais. Planas tapo taupus,

⁸⁴ Ibid, p. 130.

⁸⁵ Antono Filipovičiaus-Duboviko namas. [Žiūrėta 2018-05-13]<https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/22c53978-7ded-4a77-9d9b-83a347200ca8>.

⁸⁶ Lukšionytė-Tolvaišienė, N., op. cit., 2000, p. 130–131.

⁸⁷ Red. kol. N. Lukšionytė-Tolvaišienė, V. Levandauskas ir kt., op. cit, p. 411.

⁸⁸ Lukšionytė-Tolvaišienė, N., op. cit., 2000, p. 164.

⁸⁹ Ibid, p. 165.

⁹⁰ Red. kol. N. Lukšionytė-Tolvaišienė, V. Levandauskas ir kt., op. cit., p. 413.

⁹¹ Preišgalavičienė, L., op.cit., 2016, p. 174-185.

kompaktiškas, bet kartu ir asimetriškas. Secesinės formos interjeruose ir išorėje pasirodė apie 1900–1903 m.⁹² Manoma, kad prabangiausi to meto objektai: „pastatyti fabrikanto Ch. Frenkelio Šiauliuose, bankininko Aleksanderio Klaipėdoje, pramoninko P. Vileišio Vilniuje ir dvarininko Končiaus Šešuolėliuose.“⁹³ Keičiasi ne vien pastato kompozicija ar apdailinimas, bet ir savininkų profesijos, darbo pobūdžiai. Jei iki tol mieste buvo gausu dvarininkų būstų, naudojamų daugiausiai žiemos metu, tai XIX amžiaus pabaigoje – XX amžiaus pradžioje situacija pasikeitė iš esmės.

Kauno secesijos interjero detalių pavyzdžių aptinkama Mordchelio Gorzono name (Šv. Gertrūdės g. 14B) nuomojamų butų pastate. Namas statytas XIX a. pab., bet interjeras kurtas 1908–1909 m. Kultūros paveldo registro internetiniame tinklalapyje aiškiai nupasakojamos istorinės ir meninės interjero detalės.⁹⁴ Minima, jog „1903 m. valdą įsigijo pirklys Mordchelis Gorzonas, kuris po 1907 m. gaisro remontavo namą, tuo metu buvo sukurtas unikalus secesinis laiptinės (vestibiulio) interjeras“. Vidaus patalpų apdaila tikrai verta dėmesio. M. Gorzone name secesija pasižymi koridorius bei buvęs savininko butas. Laiptinės lubų plafone ištaipytos moterų figūros, povai, įvairūs augaliniai motyvai (17 il.). Tapyta tempera, švelniomis mėlynomis, rausvomis ir žalsvomis spalvomis⁹⁵, kurios puikiai atkartoja secesijos idėjinę spalvinę gamą. Anot N. Lukšionytės-Tolvaišienės: „Ta pačia stilizuota maniera sukurti ornamentiniai sienų lipdiniai kambariuose. Laiptinės sienose įkombinuoti realistiniai jūros ir miestų peizažai.“⁹⁶ Taip pat minima, jog tapyba gyvenamuosiuose XX a. pradžios miestų interjeruose – itin retas reiškinys.⁹⁷ Šios detalės nurodo, jog pastato interjeras unikalus ir vertas teisingo atkūrimo.

Grigorijaus (Giršos) Michelsono gyvenamasis namas (S. Daukanto g. 25, Kaunas) statytas 1910 m. Pagal kultūros vertybių registro duomenis pastatas buvo trijų aukštų nuomojamas namas su erdviais, patogiai suplanuotais butais. Projektą parengė technikas Jobūbas Ušakovas, kuris buvo secesijos krypties šalininkas.⁹⁸ Secesijos augalinių motyvų randama vidaus patalpose. Naujojo meno estetikos motyvais dekoruotos lubos, karnizai (18 il.). Taip pat durys ir jų apvadai, langai, dalinai galima pastebėti ir grindų dangos apdailose. Anot N. Lukšionytės-Tolvaišienės šis pastatas yra ryškiausias secesijos pavyzdys Kaune. „Visuose trijuose aukštuose suplanuota po butą; juose iš priėmimo patalpos patenkama į kabinetą, svetainę ir valgomąjį, o miegamasis ir vaikų kambariai bei

⁹² Red. kol. N. Lukšionytė-Tolvaišienė, V. Levandauskas ir kt., op. cit., p. 434.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ *M. Gorzono namas*. [Žiūrėta 2018-05-12] Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/C320D8AB-3F99-41F1-B07A-6BAAEA039126>.

⁹⁵ Lukšionytė-Tolvaišienė, op.cit., 2001, p. 134.

⁹⁶ Red. kol. N. Lukšionytė-Tolvaišienė, V. Levandauskas ir kt., op. cit., p. 444.

⁹⁷ Lukšionytė-Tolvaišienė, op.cit., 2001, p. 134.

⁹⁸ *Grigorijaus (Giršos) Michelsono gyvenamasis pastatas*. [Žiūrėta 2018-05-12]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/73A8FCC6-E028-4755-90F2-ED6F5EEA8395>.

virtuvė orientuoti į kiemo pusę.“⁹⁹ Toks gyvenamųjų ir privačių erdvių išplanavimas racionaliai funkcionavo. Reikia suprasti, kad kaip ir šiandien, taip ir anuomet Daukanto g. buvo gyvybinga, o norint ramumos – miegamieji kambariai komponuoti į kiemo pusę puikiai funkcionavo. Planinė struktūra taip pat aprašoma: „Virtuvė susisiečia su šalutiniais, per kuriuos galima išeiti į kiemą, nusileisti į rūšį. Šalia virtuvės yra vonia, klozetas, tarnaitės kambarys, greta miegamojo – garderobo patalpa. Tarp svetainės ir valgomojo įrengtos plačios sustumiamos durys, kad prireikus šiuos kambarius būtų galima sujungti. Patalpas šildė krosnys.“¹⁰⁰ Šis pavyzdys įrodo, jog erdvių komponavimas secesijos laikotarpiu suformavo racionalaus zonų planavimo principus.

Taip pat paminėtini Šiauliai ir secesijai svarbi Chaimo Frenkelio vila (Šiaulių m., Vilniaus g. 74). Klaipėdos ir Rygos jugendo architektūrai artima Ch. Frenkelio vila Šiauliuose, pastatyta 1908 m. Interjere stiliaus vienovės nesiekta: medžio apdaila primena anglų kotedžų architektūrą, lipdyba – baroką ir rokoką. Yra ir abstraktaus dekorų sudaryto iš geometrinių figūrų bei linijų. Juo puoštos pirmojo aukšto patalpų ir antrojo aukšto gyvenamųjų kambarių lubos. Naudota daug medžio – tuo jie artimi dvarų rūmams. Vilniaus namų interjerams medis nebuvo populiarus.¹⁰¹ Kitaip nei Vilniuje, ar Kaune, Frenkelio viloje secesija *gyvesnė*. Organiškai komponuoti patys laiptai, o ne vien turėklų apdaila. Tokie pavyzdžiai gausūs Vienos, Rygos, Peterburgo pastatuose. Secesija gausiausiai pasireiškia lubų plafonuose, karnizuose ir minimalioje sienų apdailoje (19 il.).

Kiti paminėtini pavyzdžiai: Daugiabutis Vilniuje Kaštonų g. 3–5, A. Filipovičiaus-Duboviko gyvenamasis namas (Vilniaus m., M. Valančiaus g. 3), Vilniaus turgaus halės pastatas, namas Klaipėdoje, H. Manto g. 30 ir kiti pavieniai miestų pastatai. Secesijos estetinės formos turėjo įtakos pirmiausiai namo struktūrai, planinės erdvės pritaikymą žmonių poreikiams. Įvedus kanalizaciją, elektrą, liftus – gyvenimas kur kas pagerėjo ir tuo pačiu palengvėjo. Taip pat interjerus pagyvino organiškai elementai. Nors ir negausiai, ar ne taip išraiškingai kaip kitose, šalyse bet galima konstatuoti faktą, jog naujasis menas pasiekė Carinės Rusijos imperijoje buvusią Lietuvą.

Taigi, galima teigti, jog secesijos atėjimas į Lietuvą buvo nevienalytis ir labiau dekoratyvus nei kultūriškai svarbus elementas. Be to, prie secesijos organiškų formų sklaidos prisidėjo ir Lenkijos Zakopanės regiono medžio apdirbimo stilistika. Šį pavyzdį Lietuvoje geriausiai perteikia Rokiškio dvaro reprezentaciniai rūmai. Kaip menotyrininkas S. Plinkus teigė: secesija nelengvai skynėsi kelią Lietuvoje ir buvo patrauklus ir suprantamas ne visiems.¹⁰²

⁹⁹ Lukšionytė-Tolvaišienė, op.cit., 2001, p. 132.

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Red. kol. N. Lukšionytė-Tolvaišienė, V. Levandasas ir kt., op. cit., p. 454.

¹⁰² *Daiktų istorijos. Architektūros, baldų, interjero stilius. Kolekcioneriai ir meistrai gitarų pasaulyje*. Laidos redaktoriai: E. Mildažytė, A. Kuzmickas, S. Pilinkus. <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/1013715719/daiktu-istorijos-architekturos-baldu-interjero-stilius-kolekcioneriai-ir-meistrai-gitaru-pasaulyje>.

II. LIETUVOS DVARŲ REZIDENCIJŲ INTERJERO DEKORAS

Didikai savo gyvenamuosius namus bei rūmus dekoruodavo pagal to meto madą bei pagal finansines išgales. Keičiantis savininkams neretai buvo vykdomos ir pastato rekonstrukcijos ar tiesiog vidaus patalpų pertvarkos. Kiekvienas savininkas norėdavo rūmus atnaujinti ir įnešti savo meninį skonį. Be abejonės per ilgus metus sukauptas giminės turtas buvo vertinamas ir eksponuojamas. Dėl šios priežasties vienovės interjeruose aptinkama retai. Dauguma Lietuvos dvarų interjerų pasižymėjo eklektiką. Ne retai tame pačiame pastate skirtingose patalpose buvo taikomi skirtingi interjero sprendimai. Vienas kambarys galėjo būti neogotikinis, kitas dekoruota barokine maniera ir panašiai. Aišku tai, kad iš istorinių fotografijų galima matyti, jog baldai bei kiti interjero elementai buvo labai įvairiai kombinuojami nesiekiant stilistinės vienovės. Reikia pabrėžti, kad po 1831 m. bei 1863 m. sukilimų ir po to einančių apribojimų, nusavinimų dvarininkams buvo gana sunku išsilaikyti. Todėl suprantama, kad tikrai nedidelė dalis bajorų XIX a. pabaigoje ar XX a. pradžioje galėjo statyti naujus, ar rekonstruoti senus pastatus.

Visgi nauji Europietiški stilistiniai vėjai neaplenkė ir Lietuvos. Istorinių stilių interjero dekoras buvo labiau vertinamas nei secesijos detalių turintys interjerai. Įdomu, kad miestų gyvenamuosiuose interjeruose, salonuose bei kituose kambariuose aptinkama interjero detalių iš dvariškos aplinkos. L. Preišgalavičienės buvo aptartas „Metropolio“ viešbučio rūkomasis kambarys: „Ši patalpa, priešingai nei kitos bohemiškos erdvės, buvo įrengta puošniai ir jaukiai, dekoratyviai ir šiltai, sekant Lietuvos dvarams būdinga saloninių patalpų stilistika: sienos iškilnuotos secesinės ornamentikos tapetais [...]“.¹⁰³ Galima suprasti, kad secesija buvo miestietiškas stilius ir tuo pačiu jų gyvenamosios aplinkos dalis. Visgi bajoriškoje aplinkoje taip pat atsirado asmenų norėjusių neatsilikti nuo mados. Didžiojoje dalyje Europos kultūra aktyviausiai reiškėsi miestų aplinkoje, tačiau nuo senų laikų kultūrinis gyvenimas Lietuvoje veikė stipriausiai būtent dvaruose. Todėl visai nėra nuostabu, kad naujojo meno stilistikos apraiškų galima rasti dvarų interjeruose. Svarbu suprasti secesijos stiliaus kūrimosi ir plitimo ypatybes. Suvokti kaip buvo sąveikaujama, keičiantis laikotarpiams, su kitais stiliais ir menais. Secesijos grynos išraiškos nėra daug, dažnai pinasi su istorizmu ar bydermejeriu.

Kadangi buvo minėta, jog į Lietuvą secesija plito per kelis centrus, todėl yra tikslinga tekste apie dvarų rūmų interjerus remtis ir panašiais užsienio pavyzdžiais. Atidesniam nagrinėjimui

¹⁰³ Preišgalavičienė, L., op. cit., p. 77.

pasirinkta: Rokiškio eklektiškas pastatas, Gelgaudiškio bei Renavo išoriškai gana tradiciniai rūmai, naujai statytos rezidencijos: Paežeriuose, Šešuolėliuose, taip pat unikalaus sprendimo Burbiškių dvaro centriniai pastatai. Iš šių pavyzdžių matyti, jog secesijos stilistikos galima rasti gana skirtingose architektūrinės raiškos dvarų rezidencijose bei įvairiose Lietuvos vietovėse. Reikia pastebėti, kad XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje stilistinės vienovės dvarų interjeruose pasitaiko retai. Patalpose dažnai komponuojami antikvariniai, istoristiniai baldai, dekoras, interjero elementai su klasicizmo atmaina – ampyru bei bydermejerio stilistika. Gausu patalpų dekoro bei interjero elementų junginių, kuomet sudėtinga nustatyti stilistines ypatybes.

2.1. Rokiškis

Pagal Kultūros vertybių paveldo registro duomenis pirmas žinomas Rokiškio dvaro paminėjimas 1499 m. Kuomet buvo patvirtinta LDK kunigaikščio Aleksandro (valdžiusio 1492–1506 m.) privilegija. Joje rūmų maršalas Grigalius Astikas buvo apdovanotas giria su nurodymu įkurti miestą ir statyti pilį. Palaipsniui gyvenvietė augo ir jau XVI a. pradžioje minimas miestelis. Yra žinoma, kad panašiu metu Rokiškis perėjo į kunigaikščių Krošinskių nuosavybę ir įkūrė dvaro sodybą.¹⁰⁴ Vėliau Jonas Tyzenhauzas vedė našlę Eleną Vaunytę-Krošinskienę ir tokiu būdu tampa rūmų ir dvaro savininku. Dar 1792 m. pradėti mūryti klasicistiniai rūmai, baigti 1801 m.¹⁰⁵

Šios didikų giminės valdymo laikotarpis bene labiausiai žinomas. Tuo metu buvo įvykdytas gana radikalus miestelio planinės struktūros kismas – įvedama kompozicinė ašis.¹⁰⁶ Pagal profesiją I. Tyzenhauzo sūnus Konstantinas (1786–1853) buvo karininkas, bet tapo pasaulinio garso mokslininku ornitologu. XIX a. pradžioje Rokiškio dvare įrengė gamtos tyrimų laboratoriją, o subtropinius augalus augino oranžerijoje bei šiltnamiuose. Netgi šalia rūmų įsteigė paukščių preparavimo stotį. Ornitologiniai eksponatai siekė 3000 egzempliorių, taip pat parašė mokslinių knygų. Kultūriniame gyvenime neatsiliko I. Tyzenhauzo sesuo Sofija Tyzenhauzautė-Šuazel-Gufje (1790–1878). Ji parašė daugiau nei 10 istorinės tematikos romanų, kai kurie iš jų tapo populiarūs ir Europoje. Reinoldas Tyzenhauzas (1830–1880) įvedė činčo mokestį ir panaikino baudžiavos prievoles.¹⁰⁷ Jis taip pat fundavo Šv. Mato Evangelisto bažnyčios statybas.

¹⁰⁴ *Rokiškio dvaro sodyba*. [Žiūrėta 2018-10-14]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/E72EF045-6D40-4696-9B93-F53CACECF766>

¹⁰⁵ *XIX a. architektūros paminklas – buv. Rokiškio dvaro centriniai rūmai (Rokiškio kraštotyros muziejus). Susipažinimas ir architektūriniai tyrimai*, 1982m. VAA. F. 1019, ap. 12, b. 16854, l. 8.

¹⁰⁶ *Rokiškio dvaro sodyba*. [Žiūrėta 2018-10-14]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/E72EF045-6D40-4696-9B93-F53CACECF766>

¹⁰⁷ *153 įdomiausi Lietuvos dvarai*/ Sud. Kandrotas V. ir Kandrotienė D. Kaunas: Terra Publica, 2011, p. 108–109.

Po Reinoldo Tyzenhauzo mirties dvaro savininke tapo sesuo - dailininkė, filantropė Marija Pšezdeckienė-Tyzenhauzaitė (1827–1890). Kuri buvo ištekėjusi už lenkų istoriko Aleksandro Pšezdzieckio. Nuo XIX a. II p. Rokiškio dvaras ėmė garsėti muzikiniame pasaulyje. Grafaitės pastangomis čia įsteigta muzikos mokykla ir orkestras. Žymus muzikos mokyklos auklėtiniai: J.Gruodis, J. Tallat –Kelpša, M. Petrauskas, K. Kaveckas ir kt.¹⁰⁸ Dvare buvo puikių muzikinių instrumentų kolekcija – Stradivarijus, Grobličio, Dankvorto darbų.

Jonas Aleksandras Pšezdeckis (1877–1944) (M. Pšezdeckienės–Tyzenhauzaitės anūkas) buvo rūmų perstatymo iniciatorius. 1924–1925 m. Rokiškio dvaras išparceliuotas Pšezdeckiams palikta 80 ha kartu su dvaro sodyba. Kaip ir visi kiti dvarai – 1940 m. nacionalizuotas. Kraštotyros muziejus perkeltas į dvaro rūmus, kuriuose jis įsikūrė 1952 m. ir veikia iki šiol.¹⁰⁹ Iš šios dvarininkų istorijos apžvalgos, suprantama, kad Rokiškio dvaras buvo svarbus kultūros ir istorijos centras.

2.1.1. Rokiškio dvaro centrinių rūmų stilistinė raida

Rokiškio dvaras minimas nuo XVI a. todėl nenuostabu, kad rūmų vieta pakito. Pirmieji rūmai yra dabartinės lentpjūvės vietoje.¹¹⁰ Ikonografijoje išlikę klasicistiniai rūmai Ignoto Tyzenhauzo iniciatyva baigti statyti. 1801 m. (20 il.) Pastatas buvo vienaukštis, kartu pasodintas parkas, užveistas sodas. Apie anuomet buvusį interjero puošnumą liudija 1825 m. inventorius.¹¹¹

Dabartiniai rūmai savo vaizdą įgavo 1905 m. kuomet dvaras perėjo Pšezdeckiams. Grafas Jonas Pšerdeckis Rokiškio dvaro rūmus ženkliai rekonstravo. Rūmai iš klasicistinių tapo įmantrūs eklektiniai.¹¹² Projektą parengė lenkai Karolis Jankowskis ir Franciszeko Lilpopas.¹¹³ Gerokai pakeistas tūris – užstatytas antras aukštas, panaikintas buvęs portikas. Puošybai pasirinkta neobarokinės ir gotikinės formos. Praėjus 4–5 metams simetriškai pristatyti vieno aukšto fligeliai su pusrūsiais.¹¹⁴ (21 il.). Pastate gerokai pakito ne vien fasadų dekoras, tačiau ir planinė struktūra. Ikonografijoje rūmai atspindėjo du laikotarpius: 1801–1905 klasicizmą, 1905–1954 eklektiką.¹¹⁵

¹⁰⁸ Lietuvos dvarai: dviejų tomų žinynas/ Sud. Semaškaitė, Ingrida. Vilnius: Algimantas, 2010, p.217–218.

¹⁰⁹ Rokiškio dvaro sodyba. [Žiūrėta 2018-10-14]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/E72EF045-6D40-4696-9B93-F53CACECF766>.

¹¹⁰ XIX a. architektūros paminklas – buv. Rokiškio dvaro centriniai rūmai (Rokiškio kraštotyros muziejus). Susipažinimas ir architektūriniai tyrimai, 1982 m. VAA, F. 1019, ap. 12 b. 16854, l. 9.

¹¹¹ Rokiškis, Tyzenhauzų al. Nr. 5. Buvę Rokiškio centriniai dvaro rūmai. Žvalgybiniai polichrominiai interjero tyrimai. Ataskaita. 1991. VAA. F. 1019, ap. 11, b. 3740, l. 8.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Glemža, J. R., op. cit., p. 497.

¹¹⁴ XIX a. architektūros paminklas – buv. Rokiškio dvaro centriniai rūmai (Rokiškio kraštotyros muziejus). Susipažinimas ir architektūriniai tyrimai, 1982 m. VAA, F. 1019, ap. 12 b. 16854, l. 8–9.

¹¹⁵ Ibid, l. 25.

Remiantis V. Levandausku: „ryškiausi eklektikos pavyzdžiai ten, kur derintos skirtingos prigimtys – klasikinės ir viduramžiškos formos“. ¹¹⁶ Taip pat pabrėžiama, kad centrinis prieangis, kuris pastatytas vietoj portiko, sukomponuotas iš trijų smailių - neogotikinių arkų. Verta pastebėti, kad anglų neogotiką primena dekoratyvus kelių kanalų kaminai, panašūs į Lentvario rūmų. Rokiškio dvaro rūmai vis dar yra vienu iš geriausių Lietuvos istorizmo kūrinių. Anot V. Levandausko: „skirtingos prigimtys architektūros formos juose vykusiai suderintos.“¹¹⁷

Apibendrinant galima pridurti, jog pastato struktūros pakeitimas konstrukcijos metu ir nauji dekoru aspektai visiškai pakeitė iki tol buvusius rūmus. Pastatas išaugo remiantys to meto kultūriniais ir estetiniais principais, kurie glaudžiai siejosi su secesijos nešama žinia.

2.1.2. Rokiškio dvaro rūmų secesinis interjeras

1982 m. atliktuose polichromijos tyrimuose buvo nustatyta, kad ankstyvesniu periodu 1801–1905 m patalpose buvusio dekoru nėra išlikusio. Tačiau informacija pateikiama 1825 m. Tyzenhauzų inventoriuje. Paaiškėjo, kad po 1905 m. rekonstrukcijos senasis dekoras buvo nuvalytas. Anot J. Bėčienės sienos buvo paruoštos kitam puošybos būdui – labai išbalintos ochros dažais, vietomis panašiau į gruntą. Todėl padaryta išvada, kad sienos turėjo būti dekoruotos polichromija arba aprauktos medžiaga. Tačiau daroma prielaida, jog savo norą J. Pšedekis nebegalėjo įvykdyti dėl finansinių sunkumų. Kaip žinia, dėl reformų dvarininkams buvo gerokai sumažinti žemės plotai. Visgi ataskaitoje pateikiama, kad kai kuriose rūmų patalpose būtų nors ir kuklaus, bet polichromiškų horizontalių juostelių dekoru viršutinėje sienų dalyje prie pat lubų ar lipdybinės frizo traukos, aptinkamos ryškios spalvos, gyvūnijos piešiniai.¹¹⁸

Svarbu pabrėžti, jog secesija plito didelių žmonių pokyčių laiku. Vidurinėsios klasės sustiprėjimas, pramonės ir ekonomikos išaugimas, žmogaus noras būti individualiu. Visą tai puikia atspindėjo kasdieniame gyvenime. Nors Lietuva ir buvo Rusijos imperijos sudėtyje, tačiau nauji Europos kultūriniai vėjai neaplenkė Lietuvos dvarininkų. Rekonstrukcijos metu buvo išgriautos krosnys ir įvestas centrinis šildymas. Kas anuomet buvo didelė naujovė. Dideli finansiniai užmojai

¹¹⁶ Levandauskas, Vytautas, *Dvarų sodybos* 342–398, In: *Lietuvos architektūros istorija*. T.3: *Nuo XIX a. II-ojo dešimtmečio iki 1918.*. Vilnius: Savastis, 2000, p. 376.

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ J. Bėčienė. *Rokiškis, Tyzenhauzų al. Nr. 5. Buvę Rokiškio centriniai dvaro rūmai. Žvalgybiniai polichrominiai interjero tyrimai. Ataskaita*. 1991. VAA. F. 1019, ap. 11, b. 3740, l. 2.

matomi ir iš autorinių metalo darbų eksterjere. Centrinio rizalito arkadose, įėjimo durų portale, pirmo aukšto langų sandrikams naudotas smiltainis.¹¹⁹

Verta atkreipti dėmesį, kad 1905 m. rūmų perstatymo metu pakeistas ne vien išplanavimas, tačiau ir pačių patalpų paskirtis. Tai puikiai siejasi su secesijos meninio judėjimo metu plitusiomis idėjomis apie žmogaus ryšį su šeima ir norą praleisti laiką drauge. Visiems puikiai pažįstamas W. Morris pasakymas „mano namai – mano tvirtovė (angl. *my home is my castle*)“¹²⁰. Pasak N.Lukšionytė-Tolvaišienės šis pasakymas patvirtina, kad toks mąstymas galėjo plisti iš Anglijos. Šis požiūris reiškėsi per asmeninių erdvių perplanavimą iš buvusių visuomeninių. Tai reiškia privatumą, asmens, ar šeimos poreikių atitikimą, veiklos pobūdis ir kt.¹²¹ Šiandien mums visi šie veiksniai atrodo absoliuti norma, o anuomet buvo didelė naujiena.

Puikus pavyzdys Rokiškio centrinių rūmų dviaukštė didžioji salė. Iš didelės šokiams ir masinio susibūrimo erdvės buvo pertvarkyta į jaukesnę patalpą šeimai poilsiauti, leisti laiką drauge. Kaip žinia, XIX a. Anglijoje plito gotikos atgimimas (angl. *Gothic Revival*), *Arts and Crafts* judėjimas, kurie paskatino neogotikos elementų bei amatininkų darbą architektūroje. Anot N.Lukšionytė-Tolvaišienės 1859 m. buvo pastatytas W. Morris Raudonasis namas, kuris tapo lyg siekiamybė.¹²² Visgi su secesija ir Rokiškio rūmai sietina, kad Raudonojo namo vidaus erdvė organizuota aplink holą. Tokio principo buvo siekta ir didžiosios salės rekonstrukcijos metu. Jaukumo jausmą puikiai papildė didelio masto židiny (22 il.). Jo apdaila susidėjo iš smiltainio ir medinio karnizo užbaigimo. Monumentalus židiny manoma, kad atėjo taip pat iš Anglijos neogotikos stilistinių idėjų. Šį teiginį patvirtina J.R. Glemža: „didelė dviaukštė menė, primenanti analogiškų anglišių rūmų tradicinius holus. Šios menės interjero akcentas – židiny ir aukšti dekoratyviniai medžio paneliai su lentynėlėmis ant kurių galima eksponuoti keramikos ar kitus meno kūrinius. Menės lubos – dekoratyvinėmis medžio apdailos.“¹²³

Pagal istorinius tyrimus taip pat pabrėžiamas, kad centrinė salė tapo pirmiau kaip holo – kaip susibūrimo vieta ir antru planu pagrindinė salė bei koncertinė erdvė.¹²⁴ Visa patalpa dekoruota prabangiais ąžuoliniais paneliais. Grindys, kaip ir įprastai, dengtos parketu, „eglutės“ elementų principu. Įdomu, kad patalpa suskirstyta į kelias dalis – centrinė prie židinio, laiptai, esantys uždaresnėje patalpoje (23 il.). Priešais židinį bei aukštingumą skaidantis balkonas – remtas

¹¹⁹ Rokiškis, Tyzenhauzų al. Nr. 5. Buvę Rokiškio centriniai dvaro rūmai. Žvalgybiniai polichrominiai interjero tyrimai. Ataskaita. 1991. VAA. F. 1019, ap. 11, b. 3740, l. 8-9.

¹²⁰ Becker, p. 30.

¹²¹ Red. kol. N. Lukšionytė-Tolvaišienė, V. Levandauskas ir kt., op. cit., p. 434.

¹²² Ibid.

¹²³ Glemža, J. R., op. cit., p. 497.

¹²⁴ XIX a. architektūros paminklas – buv. Rokiškio dvaro centriniai rūmai (Rokiškio kraštotyros muziejus). Susipažinimas ir architektūriniai tyrimai, 1982 m. VAA, F. 1019, ap. 12 b. 16854, l. 12

kolonomis (24 il.). Šalia – atkurtas žiemos sodas. Aprašomos didžiosios salės sienos ir lubos, karnizas sudaręs 45 laipsnius su lubomis, sudalintomis skersiniais, kurie suformuoja dekoratyvinius stačiakampius apvalintais kampais.¹²⁵ Šviesi sienų spalva sukuria estetinį kontrastą šalia tamsios medinės apdailos. Taip pabrėžiamas patalpos erdvumas. Holo sienos dengtos beveik 2 metrų aukščio mediniais paneliais, taip pat kesoninėmis skersiniais skaidytos lubos.

Puikiai papildantis pavyzdys yra Baltosios Vokės rūmai, kurie iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, jog nėra susisiję nei su W. Morris, nei su Rokiškio rūmais, tačiau atidžiau panagrinėjus galima pastebėti esminius panašumus. Pirmiausiai panašu tai, kad erdvė orientuota aplink holą ir tampa viena iš centrinių pastato patalpų. Nors rūmai statyti 1873 m. ir tiesioginio sąryšio su secesijos stilistika neturi, tačiau galima suprasti ryšį su Menų ir amatų judėjimu Anglijoje ir to laikmečio nešama neogotikos, o tuo pačiu ir romantizmo žinia. Pasitelkus R. Aftanzy publikuotas iliustracijas bei jo aprašymą, galima aiškiau susieti su minėtais pavydžiais (25 il.). Aprašoma, kaip anuomet atrodė vestibulio patalpa: buvo dviejų aukštų salė, apatinė sienų dalis buvo puošta mediniais paneliais, plokščios medinės skersinės, paviršius padalintas skirtingais dydžiais. Poliruota parketas, laiptai puošti rytietišku kilimu. Kylant laiptais, ant sienų pakabintos spalvotos litografijos.¹²⁶ Išskirtinai atrodo sraigto figūros kolonos. Verta pastebėti, jog vestibulyje yra didelis židinytis, veidrodis. Kaip mini R. Aftanazy: daug minkštų XIX a. pabaigos baldų.¹²⁷ Foteliai tamsios spalvos su šviesiais kutaais apatinėje baldo dalyje, kaip įprasta secesijos stilistikai. Remiantis Kultūros paveldo departamento fotografijomis, dalinis medinis sienų dekoras vis dar yra išlikęs. Iš fotografijų matyti, jog tiek Rokiškio, tiek Baltosios Vokės holuose buvo gausu baldų, kilimų, meno kūrinių.

Žinomiausią Rokiškio rūmų patalpą – *Zakopanės stiliaus* valgomasis. XIX a. plitusios romantizmo idėjos, tautos savimonės paieškos ir, kaip jau minėta, didelis dėmesys gotikos atgimimui. Pagal L. Preišegalavičienę lenkų architektūrą veikė romantizuotas požiūris į Lenkijos kalnuotose vietovėse gyvenusius tautiečius, kurie buvo labai darbštūs ir religingi. Todėl nenuostabu, kad toks gyvenimo būdas patraukė romantizmo atstovų dėmesį. O tokį požiūrį geriausiai atvaizdavo Zakopanės regiono architektūra. S. Witkewicz tokį naujai pastabėtą stilių ėmė vadinti *Zakopanės stiliumi* (lenk. *Styl Zakopiński*). Svarbu pastebėti, kad čia susijungė neogotikos formos ir medžio apdaila.¹²⁸ Kadangi rūmus projektavo lenkų kilmės architektai J. Jankowskis ir F. Lilpopas, todėl

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ Aftanazy, R. *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. Województwo wileńskie*. T. 4, Cz. 1. Zakł. Narod. im. Ossolińskich, 1993, p.20–24.

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ Preišegalavičienė, L., op. cit., p. 207.

aiškus *Zakopanės stilius* puikiai pritaikymas Rokiškio valgomojo patalpai. Be to, A. Kasparavičienė pastebėjo, kad dvarininkai turėjo nuolatinės šeimos atostogas į Zakopanę.¹²⁹

N. Lukšionytė-Tolvaišienė aprašė patalpos interjerą: „erdvi stačiakampė salė su dekoratyviomis medinėmis lubomis, sienų paneliai užbaigti lentynėlėmis, pritaikytomis etnografinėi keramikai eksponuoti. Indauja durelės puošia spindulių motyvu, kuris pasikartoja kėdžių atkaltėse; stalas ir kiti baldai drožinėti stilizuotais ornamentais“.¹³⁰ Dar 1982 m. valgomojo interjero restauracijos priežiūros ataskaitoje išsamiai aprašytos apdailos detalės. Įdomu, kad tuo metu valgomojo salė buvo tiesiog dailės būrelio patalpa, o tuo pačiu sienų dekoras bei visas interjeras gerokai apgadintas. Pastebėta, kad patalpos plokštumas galima susiskirstyti į tris lygmenis. Pirmas: panelinė juosta, kurią taip pat galima suskaidyti į tris etapus. Grindjuostė su nesudėtingu profiliu, panelio plokštuma su arkomis, frizas - geometrinių formų, plokštumos ir lentynėlės. Detalių pritvirtinimui naudojamos medinės vinys. Antras lygmuo - sienos plokštuma, geros kokybės tinkuotas paviršius. Trečias lygmuo sienos viršutinė dalis – frizas. Dekoruojama arkutėmis, kuris tęsiasi visu patalpos perimetru.¹³¹ (26 il.)

Svarbu paminėti ne vien medžio apdailą, tačiau ir žalios spalvos glazūruotų plytų židinio angą (27 il.). Gana būdinga secesijos laikotarpio židinių bei krosnių apdailai. Tiek valgomajame, tiek holo patalpoje radiatoriai uždengti mediniais ažūriniais paneliais. Ornamentine medžio drožyba ir pjaustiniais išmarginta visa patalpa. Naudojami įvairūs liaudies meno elementai: žvaigždės, augaliniai motyvai, versptės ir panašūs elementai (28 il.). Susidaro įspūdis, jog išnaudota kiekviena sienos laisva vieta – spintomis, lentynomis, indauja – kiekvienas elementas turintis savo paskirtį. Turtingais geležiniais apkaustais dekoruoti baldai ir durys. Panašiai dengtos durys buvo įrengtos Leskovo (rus. *Леськове*, Ukraina) rūmų bibliotekoje (29 il.). Pagal „Pilys ir bažnyčios Ukrainoje“ skelbiamą informaciją: Leskovo rūmai XIX a. viduryje statyti neogotikos stiliumi, žinoma, kad 1890 m. buvo vykdoma pastato rekonstrukcija.¹³² Iš R. Aftanazy publikuotų fotografijų matyti sienų frizas dekoruotas augaliniais elementais.

Valgomojo interjero restauracijos priežiūros ataskaitoje taip pat išsamiai aprašoma dekoratyvinių indų spintos projektavimas. Apatinio šio baldo dalis sprendžiama simetriškai, ištraukiant ją į patalpos centrą, o viršutinė indų spintos dalis sprendžiama simetriškai apatiniai daliai, tačiau durelės – langai savo sprendimais yra asimetriški. Tarp spintelių yra lentynėlės, kurių priekinis ažūras dailinamas naudojant panelių elementų piešinį. Spintelių viršus užbaigiamas

¹²⁹ Glemža, J. R., op. cit., p. 497.

¹³⁰ Red. kol. N. Lukšionytė-Tolvaišienė, V. Levandauskas ir kt., op. cit., 449–451.

¹³¹ *Rokiškio buvusio dvaro rūmai. Valgomojo interjero restauracijos autorinės priežiūros ataskaita*. 1984 m. VAA. F. 1019, ap. 11, b. 3738, l. 16–21.

¹³² *Леськове*. [Žiūrėta 2019-04-22]. Internetinė prieiga: <https://www.castles.com.ua/leskove.html>.

karūnėlėmis.¹³³ Taip pat ataskaitoje pateikiama, kad Kazio Paunksnio surinktais duomenimis medžio darbai daryti čekų meistro. Patalpa įvertinta kaip „sudėtingos kompozicijos visumos sprendimo ir liaudiškos tradicijos dermė, šios patalpos apiforminimas, dar daugiau įgauna savo meninę – architektūrinę vertę“.¹³⁴

Yra išlikusios nemažai ikonografijos, kuri išties padėjo atkurti buvusį interjerą bei šiandien įvertinti estetinę visumą. Istorinės apžvalgos metu išskiriamos tokios puošybos detalės: didelis kiekis medienos, juodo metalo apkaustai, šlifluotas stiklas. Verta paminėti, kad mediena apdirbama naudojant įvairią apdirbimo techniką: tekinimas, iškilioji ir reljefinė drožyba, padengta rudu beicu. Medienos ir metalo paviršiai dengti natūraliu vašku. Taip pat ir metalas buvo apdirbtas įvairiais būdais. Stiklas naudotas storas, kraštai šlifuoti kampu.¹³⁵

Taip pat verta pabrėžti, jog Rokiškio dvaro valgomajame naudoti elementai tokie patys kaip Zakopanės regione. (30 il.) Palyginus šią iliustraciją ir Rokiškio valgomojo, galime pastebėti, kad naudotas saulės spindulių motyvas. L. Preišegalavičienė pabrėžia, jog spindulių motyvas populiariausias baldų durelių, pastato langų, durų įstiklinimo būdas.¹³⁶ Taip pat gausu medinės apdailos drožinėjimo. Nevertėtų pamiršti ir masyvių baldų. Kėdės aptrauktos juoda oda, stalo ir kėdžių medinės dalies stilistinis apdirbimas ir puošimas vienodas. Norint atkurti patalpą teko restauruoti baldus iš dalių, atkurti nesamas detales ir atrinkti tinkamus šviestuvus.

Nepaisant to, kad Rokiškio rūmai reprezentuoja istorizmo stilistiką, tačiau galima pastebėti ir kitų secesijos elementų: rūsiu laiptai, šviestuvai, perdangos. Deja, bet per I pasaulinį karą pražuvo didžioji dalis rūmų apstatymo, kolekcijų, sidabro, archyvinių dokumentų, o per II pasaulinį karą rūmai buvo dar ir nuniokoti – nuplėšyti salės mediniai paneliai, kitose patalpose buvo netgi laikomi gyvuliai, kapojamos malkos.¹³⁷ Be to, 1954 m. rūmai pritaikyti kultūros namų poreikiams. Labiausiai nukentėjo didžioji salė – joje buvo pritaikyta scena- koncertams. Buvo išgriauta pertvara tarp verandos ir didžiosios salės. Tamburo dalyje buvo suformuota rūbinė. Pirmame ir antrame aukštuose išgriautos vonios patalpos, bei pertvaros, suformuotos erdvės.¹³⁸ Iki tol rūmų kolekciijoje puikavosi Ticiano, Karavadžio, Rubenso, Breigelio ir kitų garsių V. Europos tapytojų drobės.¹³⁹

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ XIX a. architektūros paminklas – buv. Rokiškio dvaro centriniai rūmai (Rokiškio kraštotyros muziejus). Susipažinimas ir architektūriniai tyrimai, 1982. VAA. F. 1019, ap. 12, b. 16854, l. 12.

¹³⁶ Preišegalavičienė, L., op. cit., p. 207.

¹³⁷ Rokiškis, Tyzenhauzų al. Nr. 5. Buvę Rokiškio centriniai dvaro rūmai. Žvalgybiniai polichrominiai interjero tyrimai. Ataskaita. 1991. VAA. F. 1019, ap. 11, b. 3740, l. 8–9.

¹³⁸ XIX a. architektūros paminklas – buv. Rokiškio dvaro centriniai rūmai (Rokiškio kraštotyros muziejus). Susipažinimas ir architektūriniai tyrimai, 1982m. VAA. F. 1019, ap. 12, b. 16854, l. 8-9.

¹³⁹ 153 įdomiausi Lietuvos dvarai, op cit., p. 108.

Apibendrinant reikia pastebėti, kad Rokiškio dvaro rūmai vieni unikaliausių Lietuvos kontekste. Aiškiai pabrėžiamas *Zakopanės stiliaus* ir secesijos stilistikos interjero elementai ir dekoras. Literatūroje nemažai akcentuojamas holo-vestibiulio svarba ir tuometinės šios erdvės suvokimas bei pritaikymas reikmėms.

2.2. Gelgaudiškis (Šakių r.)

Pagal Kultūros vertybių registro duomenis Gelgaudiškis priklausė keturioms Koidelių kartoms. Manoma, kad dvaro rūmai buvo pastatyti valdant Gustavui Koideliui 1842–1846 m. Po 1887 m. Aleksandro III įsako, draudžiančio užsieniečiams valdyti dvarus Rusijos imperijos pasienio zonoje, Francas Koidelis apie 1890 m. dvarą pardavė bendrovei, susidedančiai iš 4 asmenų – J. Svido, J. Montvilos, A. Baltučio ir A. Zano, o ši 1898 m. perpardavė Kauno gubernijos dvarininkei A. M. Komar. Po jos mirties dvarą paveldėjo sūnus Medardas – Vladislavas.¹⁴⁰ Anot Gelgaudiškio kultūros centro direktorės Dianos Šlėzienės Medardas Komaras vedė Mariną Ritą iš Palevelenės dvaro ir vestuvių progą jai padovanojo Gelgaudiškį.¹⁴¹ Naujos šeimininkės norais ir buvo atlikta rūmų rekonstrukcija su secesijos interjerais. Komarai buvo paskutiniais Gelgaudiškio dvarininkais. 1919 m. Medardas Komaras pasitraukė į Lenkiją, Gelgaudiškio dvaras buvo išparceliuotas. Dvaro centrą su 83 ha. žemės įsigijo Lietuvos moterų globos komitetas ir čia įkūrė vaikų prieglaudą, kuri veikė iki 1941 m. Vokietijos okupacijos metais rūmuose buvo įsikūręs štabas, vėliau – karo ligoninė. Po karo iki 1961 m. rūmuose veikė vaikų globos namai, o nuo 1966 m. mokykla – internatas.¹⁴² Tačiau 1979 m. kilo didelis gaisras ir po to laiko beveik 30 metų pastatas stovėjo neprižiūrimas. Džiugu, kad ir po tiek metų 2012 m. sugėbėta dvarą atnaujinti.

2.2.1. Gelgaudiškio rūmų secesinis patalpų dekoras

Gelgaudiškio dvaro rūmų interjeras unikalus Lietuvos teritorijoje. Reprezentaciniame pastate yra išlikusių ir autentiškai atkurtų secesijos dekoro elementų. Dėl atliktų polichrominių tyrimų, atsekama, jog pirmasis dažymo etapas buvęs 1898–1914 m. Pagal V. Trečiokienės tyrimo rezultatus pastato rekonstrukcijos metu išlaikytas Koidelių rūmų planas, tačiau fasadas ir vidaus patalpos dekoruotos vieningu secesijos stiliumi. Centrinis vestibulis istorizmo, o kitos patalpos

¹⁴⁰ Rickevičienė, R. *Gelgaudiškio dvaro sodybos istoriniai tyrimai*, 2009.[Žiūrėta 2018-05-13]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/4f61fb7e-b43b-43ca-b9d6-78a1c8c0579a>.

¹⁴¹ *Daiktų istorijos. Architektūros, baldų, interjero stilius. Kolekcioneriai ir meistrai gitarų pasaulyje*. Laidos redaktoriai: E. Mildažytė, A. Kuzmickas, S. Pilinkus. <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/1013715719/daiktu-istorijos-architekturos-baldu-interjero-stilius-kolekcioneriai-ir-meistrai-gitaru-pasaulyje>

¹⁴² Rickevičienė, R., op. cit.

dekoruotos secesinio stiliaus lipdiniais. Nuodugnūs polichrominiai tyrimai, atlikti vidaus patalpose, kuriose po 1979 m. gaisro išliko nepažeisti sienų ir lubų paviršiai, parodė, kad pirminis autentiškas dažymas visose patalpose buvo vieningas – dažyta auksinio atspalvio ochros spalva, ant gruntuoto paviršiaus, kaltiniais, geros kokybės dažais.¹⁴³

XIX a. pabaigos–XX a. pradžios rekonstrukcijos metu buvo keičiama pastato planinė struktūra pritaikant asmeniniam naudojimui. Kaip jau buvo aptarta secesijos gyvavimo metu Lietuvoje plito pastato struktūros pritaikymas žmogaus patogumui ir intymumui. Todėl natūralu, kad didžiuliai rūmai su amfiliadų skirstymų tapo lyg ir nepatogi atgyvena. „Po XX a. rekonstrukcijos viduje pietinės pusės kambariai nuo šiaurinių buvo atskirti koridoriais, kurie į dešinę ir į kairę vedė iš centrinio vestibulio.“¹⁴⁴ Gelgaudiškio rūmų pirmo aukšto plane (31 il.) koridoriaus erdvė pažymėta skaičiumi 7. Koridoriaus puošybą priskirtina istorizmo stilistikai.

D. Šlėzienė „Daiktų istorijos“ laidoje pamini, kad su rekonstrukcija į Gelgaudiškį atėjo nauji Europos mados vėjai. Gipso lipdiniai buvo dažomi keliais sluoksniais dažų, o lipdybą, krosnys ir bendri interjero sprendimai vienetiniai, tik tai, kas numatyta šiems rūmams.¹⁴⁵ Taip pat laidoje pastebimas vienas iš secesijos stilistikos aspektų – dalijimas į moterišką ir vyrišką pasaulį. Pastebima, kad dešinioji rūmų pusė moteriškoji – gyvybinga, daug įvairiausių gėlių ir žiedų lipinių ir grakščių linijų, o likusį vyriškoji – santūresnės, nėra tiek elegancijos.

Plane pažymėtos patalpos nr. 2 lubos dekoruotos aliuzija į vandens augmeniją bei muzikos instrumentus. (32-33 il.) Lenktos linijos dera su keturiomis tiesiomis, iš kampo išeinančiomis. Kampuose – vandens plukės. Lubų lipdinius pagyvina apskritimai, augalai kaip laumžirgių sparnai, smulkių gėlių žiedų kompozicijos. Tiesios linijos sukuria panašumus su styginiais instrumentais. Pagal Gelgaudiškio kultūros centro direktorės pateiktą informaciją ši patalpa yra buvusį muzikos menė. Lubų puošyboje matoma - arfų stygos, muzikos raktai. Visos rūmų sienos buvo puoštos šilko arba pliušo medžiagomis. O šis kambarys dalintas pilkas pliušu su rankomis siuvinėtomis tamsiai mėlynomis arfomis.¹⁴⁶ Atlikus polichrominius tyrimus buvo rasta, jog autentiška sienos dažymo spalva gelsva, o 130 cm. nuo grindų išdažytas panelis žalsvomis spalvomis. Šios patalpos langų ir durų bei langinių pirminė dažymo spalva šviesaus medžio imitacija.¹⁴⁷ Prie apdailos visumos dera masyvus durų supraportas.

¹⁴³ Trečiokienė, V. In: *Buv. Gelgaudiškio dvaro I a. patalpų ankstyvųjų dažymų etapų schema ir patalpų dažymo projektai*, 200, p. 4. [Žiūrėta 2019-03-01] Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/4f61fb7e-b43b-43ca-b9d6-78a1c8c0579a>.

¹⁴⁴ Trečiokienė, V., op.cit., p. 21.

¹⁴⁵ *Daiktų istorijos. Architektūros, baldų, interjero stilius. Kolekcioneriai ir meistrai gitarų pasaulyje*. Laidos redaktoriai: E. Mildažytė, A. Kuzmickas, S. Pilinkus. <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/1013715719/daiktu-istorijos-architekturos-baldy-interjero-stilius-kolekcioneriai-ir-meistrai-gitaru-pasaulyje>.

¹⁴⁶ Ibid. .

¹⁴⁷ Trečiokienė, V., op.cit., p. 7.

Dvarininkės mažasis salonas pažymėtas 3 numeriu (34 il.). Šis kambarys išsiskiria japoniškų chrizantemų lipdiniais karnize. Lubų plafone pavaizduoti trys dideli apskritimai, o aplink juos melsvų ir rusvių gėlių elementai (35 il.). Autentiška sienos spalva – gelsva, o lubose melsva. Augaliniai lipdiniai atkurti autentiškomis gelsvos, rusvos ir žalsvos spalvos atspalviais. Atsiminimuose išlikę, jog sienos dengtos baltos spalvos šilku su auksinės spalvos ornamentais.¹⁴⁸ Prie apdailos visumos dera durų supraportas, puoštas augaliniais motyvais. Pagal polichrominius tyrimus: „vidaus patalpų ornamentiniai lipdiniai: durų supraportai, frizai, lubų plafonai ištirti dalinai. Detalės pirmame dažymo etape buvo dažyti kaip ir durys langinės – užteptas šviesios ochros aliejinis pagrindas, ant jo dengtas plonas persišviečiantis lyg lako sluoksnis, kurio paviršiuje tamsesniu rudu dažu imituota medienos tekstūra.“¹⁴⁹ Autentiškas vaizdas atkurtas ir darniai dera su sienų ir lubų puošyba ir koloritu.

Ketvirtoji patalpa plane - buvęs valgomasis. Šis ir dar vienas kambarys išsiskiria tamsesnėmis ir ryškesnėmis spalvomis. V. Trečiokienė nurodo, jog virš išlikusių ažuolinių panelių randamas kalkiniais dažais dažytas ir raudona bei tamsiai ruda juostele puoštas sienos dekoravimas (panelis ir plati juosta)¹⁵⁰. Yra išlikę autentiškas sienos panelis ir langinės. Kita taip pat spalviškai ryški patalpa nr. 6, esanti kairėje nuo vestibulio – buvęs kortų salonas (36 il.). Karnizas dekoruotas secesijos stiliaus auksinės spalvos augaliniu motyvu: gėlių puokšte. D. Šlėzienė pastebi, kad gėlių puokštė primena iškleistas kortas rankose.¹⁵¹ Lubos mėlynos spalvos su raudonmedžio imitacijos perdangomis, kurios kuria geometrinius raštus. Durų pirminis supraportas gelsvo atspalvio dažas su medienos imitacija¹⁵² Išlikusios autentiškos langinės papildė patalpos autentiškas detales.

11 patalpos, esančios priešais vestibulį, dekoras ir augalinis, ir abstrakčių organiškų linijų žaismo pavyzdys. Manoma, kad šioje patalpoje susitinka tiek moteriškoji, tiek vyriškoji secesija. Vyriškoji secesiją - trumpos, storos linijos, kampuose medžiai su šaknimis. Trijų tiesių linijų motyvas, prasidedantis apskritime, kartojasi aplink visos patalpos lubų ir karnizų erdves. Apačioje detales pažymi trys horizontalios linijos (37 il.). Įdomu tai, kad panašius raštus galima pamatyti Rygoje M. Eizenšteino pastate Albertos gatvėje 4. (38 il.). Secesijos mene, o tuo pačiu ir interjero dekore buvo gausu linijų bei apsikritimų, kaip minėto moteriškumo bei vyriškumo prado simbolika. Dar 1901m. Otto Wagner šiuos elementus įtraukė į interjero dekorą (39 il.). Patalpos lubų kampuose

¹⁴⁸ *Rūmų esamoji padėtis, interjerai ir meninis įvertinimas*. In: Gelgaudiškio dvaro sodybos pagrindinis dosjė. KPC, G251K.

¹⁴⁹ Trečiokienė, V., op.cit., p. 8.

¹⁵⁰ Ibid, p. 7.

¹⁵¹ *Daiktų istorijos. Architektūros, baldų, interjero stilius. Kolekcioneriai ir meistrai gitarų pasaulyje*. Laidos redaktoriai: E. Mildažytė, A. Kuzmickas, S. Pilinkus. <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/1013715719/daiktu-istorijos-architekturos-baldu-interjero-stilius-kolekcioneriai-ir-meistrai-gitaru-pasaulyje>.

¹⁵² Ibid.

įkomponuoti žydintys medžiai. Durų supraporte simboliškai komponuojami trijų medžių kamienų ir šaknų lipdiniai, nes anksčiau virš durų buvo metaliniai kaltiniai medžiai, taip užsipildė visa kompozicija. Taip pat patalpos kampe yra glazūruotų koklių židinytis, manoma, kad secesijos dekorų elementai buvo padaryti vėliau.¹⁵³ Šviesi krosnis pažymi moteriškąją pusę – rojaus obelis (40 il.). Panašumų gali įžvelgti taip pat M. Eizenšteino pastate Albertos gatvėje, bet šį kartą nr. 13 pastate, esančiame židinyje (41 il.). Ant sienų kabėjo paveikslai medžioklės temomis.¹⁵⁴

12 patalpa, esanti dešiniau, gausu Lietuvai būdingos augmenijos apdailos pavyzdys. Karnize gausiai vaizduojami pakalnučių žiedai (42 il.). Lubos dailintos medžio imitacijos geometrine kompozicija, o centre paparčio lapų lipdiniai. Koloritas žalsvas, baltas ir gelsvas, labai šviesus ir „lengvas“. Prisiminimuose minima, kad sienos buvo dengtos balto šilku su gėlėmis.¹⁵⁵ 14 patalpos spalvinė gama labai švelnių žalsvų ir mėlynų spalvų derinys. Karnize graškiai vinguriuoja dobilų lapų juostos. Lubos puoštos penkiakampėmis medžio imitacijos geometrinėmis formomis, kurios sudaro aliuziją į bičių korio rėmelį (43 il.). Samaninės žalsvos sienų plokštumos aprėmintos tamsesnės žalios linijiniu rėmais.

XIX a. pabaigoje imta atsižvelgti į praktiškumą, pastatai pritaikomi lengvesniam asmens naudojimuisi. Įvedamas vandentiekis, kanalizacija, kai kur centrinis šildymas ir elektra. Praktiškiau imta naudotis su plytelių dangomis. Pagal D. Klajumienę plytelės buvo naudojamos ten, kur intensyvesnis žmonių judėjimas. Tokios vietos: vestibuliai, prieangiai, holai, laiptinės, voniose ir tualetuose.¹⁵⁶ Keramikinės, metlacho plytelės yra atsparios vandeniui, temperatūrų kaitai ir nereikalauja didelės priežiūros. Todėl gana greitai prigijo Lietuvos patalpų dekorui ir utilitariam kokybiškam naudojimui.

Plytelių danga naudojama Gelgaudiškio dvaro rūmuose. Beveik visas cokolinio aukšto grindys klotos būtent jomis. Taip pat padengtos ne vien grindys, tačiau ir didžioji sienos dalis – buvusioje virtuvėje. Plytelės įdomios, įvairiaspalvės: geltonos, mėlynos, baltos, rudos spalvos. Puošybai naudojamos formos: graikiškojo meandro rašto, rombų įkomponavimas, spalviniai grindų apvada. Pirmojo aukšto vonios ir koridoriaus patalpose taip pat yra plytelių dangos. Vienos iš jų naudojamos ponų vonių kambarių apdailai ir praktiškam panaudojimui. Dvarininkės vonios kambario glazūruotos plytelės baltos spalvos su mėlynomis detalėmis. Taip pat yra išlikusį autentiška kriauklė. Remiantis polichrominiais tyrimais nustatyta, jog: rūsio virtuvės, tualetų

¹⁵³ *Daiktų istorijos. Architektūros, baldų, interjero stilius. Kolekcioneriai ir meistrai gitarų pasaulyje*. Laidos redaktoriai: E. Mildažytė, A. Kuzmickas, S. Pilinkus. <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/1013715719/daiktu-istorijos-architekturos-baldu-interjero-stilius-kolekcioneriai-ir-meistrai-gitaru-pasaulyje>

¹⁵⁴ *Rūmų esamoji padėtis, interjerai ir meninis įvertinimas*. In: Gelgaudiškio dvaro sodybos pagrindinis dosjė. KPC, G251K.

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ Klajumienė, D., op. cit., p. 590.

patalpose išlikusios autentiškos plytelės, virš jų dažyta baltais kalkiniais dažais. Kitos patalpos pirmu etapu (rūsysis) melsva spalva.¹⁵⁷ Praktiškumo ir estetinio vaizdo dėmė plačiai paplito po Lietuvą ir pasiekė dvarų rūmų aplinką.

Gelgaudiškio dvaro rūmuose gausiai taikyta secesijos stiliaus apdaila. Apmaudu, jog nėra rasta ikonografinės medžiagos kaip patalpos atrodė su baldais ir kokia buvo interjero visuma. Istoriniuose tyrimuose minima, kad po 1914 m. visas dvare buvęs turtas – garsi biblioteka, paveikslai, marmuro ir bronzos meno dirbiniai buvo išgrobstyti.¹⁵⁸ Galima džiaugtis, jog polichrominių tyrimų išvadose minima, kad XX a. rekonstrukcijos metu padarytas secesijos stiliaus patalpų dekoras – aukšto meninio lygio. Teigta, jog gauti duomenys leidžia pilnai atstatyti patalpų dažymo ir dekoravimo autentiškumą. Tokios išvados pasitaiko palyginus retai. Dėl įvairiausių sąlygų interjeras būna sunaikintas negrįžtamai. Šiuo metu restauravimo-konservavimo darbai yra atlikti.

Gelgaudiškio rūmų interjero dekoras itin retai pasitaikantis Lietuvos teritorijoje. Kaip jau galima suprasti iš Kultūros registro tinklalapio, reikšmingumas – nacionalinis. Tokius interjerus verta ir būtina atkurti, restauruoti ir apie juos rašyti. Kadangi palyginus nedaug rasta secesijos interjerų Lietuvoje, svarbu, tinkamai saugoti ir deramai pateikti informaciją apie saugomą objektą. Gelgaudiškio rūmai ypatingai svarbūs Lietuvos kultūrai bei architektūrai. Gausiai išlikę interjero fragmentai suteikė galimybę kokybiškam vidaus patalpų konservavimo-restauravimo darbų atlikimui. Rūmų dekorų spalvinė paletė puikiai perteikia secesijos metu plitusią estetiką. Dailūs augmenijos dirbiniai pritaikyti kiekvienai patalpai atskirai. Pastebima, jog augalų pasirinkimas gana tautiškas: pakalnutės, paparčiai, dobilai įvairios vandens bei laukų gėlės. Taip pat perteikiama ir abstrakčioji secesijos pusė. Galima rasti užuominų į Tassel House, Rigos secesiją, panašios detalės, kurios buvo aptartos miestų secesijos pavyzdžiuose.

2.3. Renavas (Mažeikių r.)

Renavas kaip ir daugelis kitų dvarų yra sena gyvenvietė turinti savo istoriją. Įdomu tai, kad pagal Kultūros vertybių registro informaciją: ankstesnis Renavo vardas buvo Gaurė arba Gaurai, dažnai sutinkamas ir Gaurelių vardas. Seniausias žinomas dokumentas, kuriame yra minimas Gaurų dvaras - 1589 m. Luobos ir Garelių dvaro inventorių. Kiek vėliau VII a. pab. dvarą įsigijo vokiečių kilmės prancūzų baronų giminė - Renė (Rönne). Manoma, kad Renavu pradėta vadinti nuo 1790 m. pagal Gaurės bažnyčios fundatoriaus Renė pavardę. Visgi abu pavadinimai (Gaurai ir Renavas)

¹⁵⁷ Trečiokienė, V., op.cit., p. 8.

¹⁵⁸ Rickevičienė, R., op.cit.

išliko iki XX a., tačiau Gaurai liko tik dalimi (palivarku) pagrindinio Renavo dvaro. Taip pat XIX a. viduryje Gaurai dar buvo vadinama ir Antapoliu, tikriausiai kilo nuo dvaro to meto savininko Antano Renė. Šio dvarininko brolis Feliksas Renė rekonstravo rūmus ir įrašė savo inicialus ir rekonstrukcijos datą lieto ketaus prieangio frontone (44 il.). Lietuvoje retai pasitaikanti detalė, kad prieš Pirmąjį pasaulinį karą Renavo dvare buvo pradėti auginti šilkverpiai. Buvo įrengtas šilko kokonų auginimo ūkis.¹⁵⁹

2.3.1. Renavo rūmų secesiniai elementai interjere

Reprezentaciniai rūmai statyti 1815–1830 m., kai dvarą valdė baronas Antanas Renė. Brandžiojo klasicizmo vienaukščiai rūmai tapo apylinkės pažiba. J. R. Glemža mini, jog rūmuose buvo prabangus interjeras: „Sienos ir lubos kurtos remiantis kompoziciniais architektūros principais ir puoštos lipdiniais. Sienose įkomponuoti veidrodžiai, vienas iš jų su marmuriniu židiniu. Biblioteka su autentiška vidaus sraigtine laiptine (ko gero vienintelė tokia visoje Lietuvoje). Rūmai garsėjo ne tik autentiškais šviestuvais ir sietytais, bet ir didelė bei vertinga biblioteka.“¹⁶⁰

Po 1895 m. Renavo dvarą paveldėjo Felikso Rönne anūkas – Feliksas Melžinskis (1871–1910). Pagal N. Lukšionytę-Tolvaišienę „Feliksas Melžinskis iš pagrindų perstatė reprezentacinių salių interjerus, pristatė terasas parko (pietų) pusėje bei pergolą netoli rytinio rūmų fasado“.¹⁶¹ Paradinių durų grotelėse buvo iškaltas Melžinskių herbas grafo titulą bežyminčia karūna. Secesinis vestibulio pokytis galimai buvo grafo noras neatsilikti madingo organiškų linijų stiliaus.

Kaip jau buvo minėta, secesija reiškėsi ne vien kaip meno reiškiny, bet ir kaip erdvių pritaikymas asmens poreikiams. Pavyzdžiui, N. Lukšionytė-Tolvaišienė knygoje „Renavas, Žemaičių praeitis“ rašo, kad baroko epochoje itin svarbus buvo svečių priėmimas, o tam skirta patalpa - salonas. Kur kas vėliau romantizmo laikotarpiu pastatas kito į privatesnę erdvę, uždaro gyvenimo vietą. Pagrindinė rūmų funkcija tapo šeimos židinio vieta, o tik papildomai kaip dvaro administracijos.¹⁶² Pastato paskirtis kaip namai šiandien atrodo visiškai natūrali ir niekuo neypatinga. Tačiau anuo metu vieši priėmimai, puotos ir panašūs pasibuvimai buvo etiketo diktuojama pareiga. Marija Melžytė pasakoja iki 1914 metų įvykusį interjero ir patalpų paskirčių pertvarkymą: vestibulis buvo aukštesnis nei kitos patalpos, sienos iki vidurio buvo dengtos ažuolinėmis buazerijomis su secesiniais elementais. Prabangi vestibulio puošmena tapo XVIII a.

¹⁵⁹ *Renavo dvaro sodyba*. [Žiūrėta 2018-05-14]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#!/static-heritage-detail/d7383886-6c37-461e-9011-21e13d70b7db>.

¹⁶⁰ Glemža, J.R., op. cit., p. 493.

¹⁶¹ Lukšionytė-Tolvaišienė, N., op. cit., 2012, p. 79.

¹⁶² Ibid, p. 84.

balto marmuro židiny. Didesnių erdvinių pokyčių Renavo dvare sunku įžvelgti, tačiau plane galima pastebėti, jog „didysis salonas“ padarytas iš dviejų mažesnių patalpų.¹⁶³

Vestibiulis dekoruotas žalsvos spalvos linijomis ir pušies kankorėžių elementais (45 il.). Lubų piešinys – baltame fone stambiomis žalsvos spalvos linijomis kurtos geometrinės detalės (46 il.). Durų dekoras derinamas su bendra patalpos stilistika. Medinis supraportas kompoziciškai ir formos prasme įsilieja į sienos ir lubų dekoru detales. Laiptų turėklai kurti organišką ovalia formą (47 il.). Antrame aukšte baltos durys atkartoja turėklų motyvus (48 il.). Atrodytų, jog tai nežymi detalė, tačiau pažvelgus į A. Gaudi kurto interjero duris (49 il.) galima pamatyti, jog naudota panaši stilizuota maniera perteikti tas pačias formas ir durų plokštumoje, kurios naudojamos interjere. Vestibiulio kairėje židiny dekoruotas tokiu pat secesiniu piešiniu. Piliastrai ir karnizai nurodo, jog pats židiny buvo pastatytas kiek anksčiau nei pušies dekoras patalpoje.

Antroji patalpa, kurioje yra secesijos stiliaus fragmentų – savininko kabinetas. Patalpa dekoruota melsva spalva, kuri kaip pagrindinė Lietuvos secesijos spalvinėje gamoje, pasitaiko gana retai. Kaip matoma iš R. Daujovaitės 1986 m. atliktų polichrominių tyrimų (50 il.), melsvame fone komponuojama geltonų žiedų ir vingiuojančių linijų kompoziciją (51 il.)¹⁶⁴. Plati frizo juosta apjuosia visą patalpą ir taip suteikia žaismingo gyvumo. Šiuo metu sienos dažytos melsva spalva, lubos baltai. Pastelinės spalvos buvo mėgiamos secesijos stilistikos interjeruose. Labai panašios melsvos atspalviu išdažytos sienos Rygos daugiabučio bute (52 il.).

Kambarių interjeruose nėra stilistinės vienovės. Toks estetiškas principas vyravo daugumoje dvarų rūmų. Kiekvienas dvarininkas norėjo prisidėti savo indeliu prie namo puošybos. Anot N. Lukšionytės-Tolvaišienės: „vėlyvojo interjero dekoru visuma masinio pobūdžio, perpildyta detalių pompastiška – tai būdinga miestietišškai buržuazinei aplinkai. Miesto interjeruose nuo XIX a. pabaigos grožis būdavo tapatinamas su prabanga. Lakoniška XIX a. I p. ir vidurio dvarų aplinko elegancija, kurią stengėsi kurti A. Rönne buvo užmiršta.“¹⁶⁵ Toks vertinimas atspindi neigiamą nuomonę apie secesijos stilistikos dekorą. Visgi, nebūtinai patalpos puošybą turėjo kurti vieningos stilistinės detalės, jog visuma liktų skoninga ir maloni akiai.

Rūmų renovacija buvo pradėta 2009 m. Tačiau iki tol nueitas sunkus tiriamųjų darbų kelias. J. R. Glemža mini, kad 1977 m. Paminklų konservavimo instituto (KPI) darbuotojai A. Liniauskaitė, P. Spurgevičius ir A. Butkus atliko polichrominius rūmų interjerų tyrimus. 1986 m. R. Daujovaitė pateikė pakartotinių tyrimų ataskaitą, o jau 1987 m. parengė interjerų polichromijos atkūrimo

¹⁶³ Ibid, p. 86.

¹⁶⁴ Daujovaitė, R. *Buv. Renavo dvaras. Interjero dekoru fragmentų spalvinės kopijos*. Patalpos 1,4. 1986, VAA, F. 1019, ap.11, b.3717.

¹⁶⁵ Lukšionytė-Tolvaišienė, N., op.cit., 2012, p. 88.

projektą PKI istorikas R. Firkovičius 1983 m. paruošė dvaro sodybos istorinę apibraižą.¹⁶⁶ Galiausiai 2009 m. buvo gauta Europos sąjungos struktūros fondų parama, kuri užtikrino rūmų ir jų interjerų restauravimo darbus. Architektas restauratorius J. Tilvikas ir visi darbai užbaigti 2012 m.¹⁶⁷

Taigi Renavo dvaro rūmuose secesijos randama dviejuose patalpose. Pirmoji vieša – vestibulis, antra uždaresnė - kabinetas. Rūmų vestibulis dekoruotas stilizuotomis pušies šakų ir kankorėžių detalėmis. Spalvos secesinės paletės, dominuoja pastelinė žalia. Dekoruoti laiptų turėklai, durų apvadai, antro aukšto durys. Kabinete dominuoja melsva spalva su geltonomis gėlių žiedų detalėmis. Abi patalpos atitinka secesijos stilistiką ornamentiniais raštais, apdailos detalėmis. Kuria išraiškingą vaizdą, kaip vestibulyje ir kuklesnį – darbo kambaryje.

2.4. Burbiškis (Radviliškio r.)

Pagal 1982 m. Burbiškio dvaro istorinius tyrimus dvaro teritorija nuo seno priklausė Smilgių parapijai, o tuo pačiu, matyt, ir Smilgių karališkajam dvarui, kuris minimas XVI a II pusėje.¹⁶⁸ Taigi XVI a. II pusėje Burbiškių dvaro dar nebuvo. 1686 m. jau yra minimas Burbiškio dvarelis su 6 valakais žemės. Šalia esantis Padubysys turėjo savininką Burbą, manoma, kad nuo to kilęs ir vietos pavadinimas. XVII a. Burbiškis atitenka dvarininkams Drobišoms.¹⁶⁹ XVIII a. rūmus valdė dvarininkai Tovanskiai. Jų valdomą sodybą sudarė mediniai pastatai: rūmai, oficina, arklidės, tvartas, svirnai bei klojimai. Dvaras atsigavo 1745 m., kai įsigijo dvarininkas Motiejus Staševičius. Rašoma, kad iki tol dvaras buvo apleistas. Bet Staševičius globojo turtingi didikai Zabelos, jie savo ruoštu čia pastatė naujus pastatus, ūkinį sektorių. Šie dvarininkai suremontavo ir išplėtė rūmus, pastatė naują pastatų kompleksą. 1771 m. Burbiškio dvaras išnuomotas Dominykui Tiškui, kuris vėl gerokai praplėtė ūkinį sektorių. XVIII a. II pusėje iškastas ilgasis tvenkinys ir kiti mažesnieji. Įdomu, kad juos maitino, nedidelis šalia tekantis upelis. Užsodintas sodas ir parkas.¹⁷⁰

1819 m. Burbiškio dvaras tapo Baženskių nuosavybe. Šiai šeimai valdant dvaras ir išaugo: buvo išplėsta dvaro sodyba, pastatyta naujų pastatų, pradėtas formuoti dvaro parkas. 1903 m. po tėvo Igno mirties dvarą paveldėjo Mykolas Baženskis.¹⁷¹ Šiuo valdymo metu buvo padaryti didžiausi pokyčiai, kuriuos galima pamatyti šiomis dienomis. Mykolas Baženskis laikomas dvaro

¹⁶⁶ Glemža, J. R., op. cit., p. 493.

¹⁶⁷ Ibid, p. 496.

¹⁶⁸ Vojedovskaitė, Arimeta, *Istorinių meninių tyrimų ataskaita*. Vilnius, 1981. Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus – draustinio archyvas, l. 2–3.

¹⁶⁹ Sud. Kandrotas, Vytautas ir Veliutė, Ingrida, op. cit., p. 40.

¹⁷⁰ Isokas, Gediminas. *Burbiškio parkas*. In: Girios 1990-12.

¹⁷¹ Sud. Kandrotas, Vytautas ir Veliutė, Ingrida, op. cit., p. 40

ansamblio fundatoriumi ir autoriumi. Mokėsi Rygoje, baigė agronomijos mokslus Leipcige. Buvo vedęs Mariją Vileišytę, gerai žinomo - Petro Vileišio dukterį. O sesuo Emilija Baženskytė-Makušinska (1881–1926) buvo Lvovo Universiteto studentė. Jaunosios Lenkijos neromantinio sąjūdžio narė. Glaudžiai susijusi su lenkų meno pasauliu, tačiau nenutraukianti ryšių su gimtąja sodyba, dažnai čia lankėsi bei gyveno. Jos vyras - Kornelijus Makušinskas buvo poetas, rašytojas, teatralas, kritikas.¹⁷² Taigi šeimos nariai buvo susiję su lietuvių visuomenine ir kultūrine veikla.

Sovietmečiu centriniuose dvaro pastatuose gyveno 15 šeimų. Buvo įkurta veislinių kiaulių ferma, todėl kiti pastai buvo paversti kiaulidėmis. Paminklotvarkininku pradėjęs dirbti istorikas Egidijus Prascevičius 1982 m. ėmė organizuoti talkas aplinkai tvarkyti. Statinių būklė buvo apgailėtina. Teko atstatyti centrinius dvaro pastatus. Tuometinė valdžia lėšų neskyrė, tačiau ir netrukdė. Dauguma darbų vyko gerų idėjų pagrindu. Skulptūras restauravo paminklosaugos tarnybos darbuotoja Diana Miškinienė, jų postamentus bei centrinius vartus remontavo Bronius Didžgalvis. A. Mickevičiaus skulptūros galvą, sudaužytą sovietmečiu, atkūrė Jonas Jagėla. Svečių korpuso ir ledainės atstatymo restauravimo projektus parengė Saulutė Damanskienė. Taip pat buvo atkurtos kai kurios gyvenamojo namo patalpos.¹⁷³

Adomas Baženskis paveldėjo dvarą iš tėvo, o 1992 m. padovanojo rajono gyventojų kultūros reikmėms. Nuo tada lankėsi kiekvieną vasarą. 2003 m. atvykus atšvęsti savo 80 jubiliejaus pasakė: „Aš laimingas, kad apsisprendžiau dvarą perduoti į geras jūsų visų rankas, kad jis žydi, o jame kultūra, kad čia lyg pratęstas mano tėvo gyvenimas ir tikslai“. ¹⁷⁴ Tikriausiai, kad toks įvertinimas bene vienas geriausių, kokių galima sulaukti. 1991 m. E. Prascevičiaus iniciatyva įkūrus Daugyvenės kultūros istorijos muziejų-draustinį, Burbiškio dvaras tapo vienu iš šio muziejaus skyrių. 1992 m. pradėti tvarkyti parko takai ir alėjos, imta vykdyti mažosios architektūros restauraciją. Kiekvienais metais atkurti vis kiti tilteliai per tvenkinukus. Parke įrengtas gėlynas, atkurtos gėlių klombos. Restauruotas centrinis dvaro rūmai, atkurti kiti pastatai. 2007–2011 m. Radviliškio rajono savivaldybė gavusi lėšų iš Europos sąjungos fondų, paskyrė dalį biudžeto restauruoti likusius, daugiausiai ūkinis dvaro pastatus bei keturių aukštų bokštą. Šiuo metu vis dar siekiama „Burbiškio dvare atstatyti kuo tikslesnį praeities vaizdą, XX a. pradžios atmosferą, suteikiant jai funkcionuojantį tęstinumą dabarties kontekste.“ ¹⁷⁵

¹⁷² Buivydienė, Jadvyga. *Burbiškio dvaras puošiasi istorijos reliktais*, 2010. [Žiūrėta 2018-10-20]. Internetinė prieiga: <http://www.skrastas.lt/?id=1290013746>

¹⁷³ Vitkauskienė, Irena. *Burbiškio dvaras atgimė naujam gyvenimui*. In: Lietuvos aidas *Paveldas*, 1999-10-23. Nr. 208, p. 25

¹⁷⁴ Dunauskienė, Gražina. *Burbiškis šventė dvarininko gimtadienį*. In: Šiaulių kraštas, 2003-07-22.

¹⁷⁵ *Istorija*. [Žiūrėta 2018-10-20]. Internetinė prieiga: http://www.daugyvenesmuziejus.lt/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=35&Itemid=53

2.4.1. Burbiškio dvaro rūmų pastatų struktūra ir mažoji architektūra

Burbiškių dvaro aplinkos ir architektūros kūrimui didelės įtakos turėjo neoromantinė savininkų ideologija. Uždaras dvaro sodybos kiemas sukomponuotas kaip savotiška tvirtovė, gausiai naudojamas akmuo, bokšteliai. Gyvenamojo komplekso pagrindą sudarė buvęs svirno pastatas. Prie jo įvairiais laikotarpiais buvo prijungti kiti pastatai. Kampu pristatytas medinis statinys vėliau buvo apmūrytas tam tikra prasme akmens mozaikos technika. Dešinėje buvusio svirno pusėje buvo priglauostas aukščiausias akcentas - trijų aukštų neogotikinis bokštas. Liko neįrengtas (53 il.). Priešingoje pusėje buvo pastatytas kitas bokštelis – balandinė. Uždarą kompoziciją taip pat sudarė vartai, virtuvė, neogotikinė koplyčia, rustuotas vaikų namas. Statybos ir apdailos technika visuose pastatuose labai įvairiausi: akmenų mūras, plytos, maži akmenys kaip mozaika. Įdomu, kad darbininkų pasakojamuose išlikę, jog būdavo keitimų statybų metu, kur turėtų būti langai ar kitos detalės. Kaip rašė Arimeta Vojedovskaitė: „visa ši architektūrinė fantazija sudarė tikrą istorinį stilių, atspindėdama savininkų skonį, išsilavinimą bei pasaulėjautą, yra būdingas neoromantiniam menui“. ¹⁷⁶ Vidiniame kieme yra vienintelis išlikęs autentiškas lauko šviestuvas pagal kurį buvo atkuri ir kiti (54 il.).

Yra išlikusių žinių, kad net gulbių perykla buvusi puošni, secesijos stilistikos. Kitas mažosios architektūros statinys buvo dekoruotas *Zakopanės stilistikos* maniera (55 il.). Iš fotografijos matoma, kad panaudotas spindulių motyvas. Laužytas mansardinis stogelis taip pat primena *Zakopanės stiliaus* pastato dekorą (56 il.). Altanoje vasaros metu tapdavo savotiška skaitykla, spintelėse būdavo laikomos knygos, o svečiai, vaikščiodami po parką, galėdavo užsukti ir skaityti. ¹⁷⁷ Manoma, kad romantiška nuotaika alsuojančiam dvarui taip svarbu buvo vandens metafizika, vieta dėmesio sutelkimui, apmąstymams. ¹⁷⁸ Todėl nemenkas dėmesys buvo skirtas tvenkiniams, tilteliams, pavėsinėms ir skulptūroms. Ilgus pasivaikščiojimus ir apmąstymus mėgę dvarininkai, Burbiškį susikūrė kaip savo asmeninę erdvę, kurios kūryboje reiškesi laisvai.

2.4.2. Centrinų pastatų kaita ir interjerai

Kuomet medinis iki tol buvęs gyvenamasis namas sudegė, centrinis pastatas perdarytas iš svirno. Plano eskizas išsamiai pateikia kambarius ir jų buvusias paskirtis (57 il.). Dešinėje esantys:

¹⁷⁶ Vojedovskaitė, Arimeta, op. cit., l. 8.

¹⁷⁷ Nekrašius, Jonas. *Šiaulių krašto dvarų bibliotekos ir knygų ženklai (XVII-XX a. pirma pusė)*. 2013, [Žiūrėta 2018-12-10]. Prieiga internetu: <http://www.ziemgala.lt/saugykla/pdf/5-nekrasius.pdf>.

¹⁷⁸ Laidos aut. Makačinenė, V. *Burbiškio dvaras ir dvaro gyvenimas XIX a. pab.– XX a. pr.* 2001. [Žiūrėta 2018-10-20]. Internetinė prieiga: <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/8367/vizijos-ir-tikrove-burbiskio-dvaras>.

pono miegamasis, darbo kambarys, *radio* kambarys, tualetas ir vonia bei šokių salė yra prie pagrindinio pastato prijungto keturių aukštų bokšto dalis. Visas pastatų užstatymas pateikiamas eskiziniame plane (58 il.). Čia galima aiškiau suprasti pastatų seką. Tik neaišku, kodėl nepavaizduotos bokšto vietą atitinkančios patalpos.

Pradedant nuo centrinio pastato - buvusio svirno, reikia pastebėti, jog išliko kai kurie inžineriniai sprendimai. Vestibiulio lubos, atrodo kaip skliautai iš vidaus, tačiau tai yra ventiliacinės angos palikimas iš svirno paskirties. Toks sprendimas atrodo unikaliai. Juo labiau, kad iš lauko ši vieta neparyškinta, stogo dangoje tiesiog didesnis raudonų plytų kaminas. Yra išlikusių užrašų 1913 m. inventoriuje apie vestibulį, žinoma, kad prieškambaryje buvo veidrodis, 2 pakabos, skrandos (kailiniai), 6 paltai, sofa.¹⁷⁹ Kitur minima, kad prieškambaryje stovėjo didžiulis veidrodis su laikrodžiu, jo stalą surėmę laikė dvi tamsios figūros.¹⁸⁰ Pagal Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus – draustinio archyvo saugomą tapetų likutį (59 il.), taip pat rasto tapeto po lentynėlėmis su 1908 m. laikraščiu (60 il.), manoma, kad po 1910 m. pertvarkymo darbų, patalpa buvusi ryški ir spalvinga. Tokį įspūdį patvirtina ir išlikusios keramikinės grindų plytelės (61 il.). Arčiau sienos buvę fragmentai išliko tamsios raudonos/ bordo spalvos, o didžiojoje patalpos dalyje – žalios. Anuo metu ėmė populiarėti plytelės, kaip jau buvo minėta aprašant Gelgaudiškio rūmų vonias bei virtuvės patalpas. Visgi, šioje vietoje puikiai atsispindi idėja, kad plytelės klojamos holuose, laiptinėse. Nors buvo kalbama apie miesto daugiabučius pastatus, tačiau ši mintis puikiai tinka ir dvarų architektūroje.¹⁸¹ O taip pat, galima susieti, kad nuo XIX a. II pusės Vilniaus patalpose atsiranda griežtas funkcinis suskirstymas: gyvenamosios patalpos dekoruojamos parketu – kaip ir daugelio dvarų atvejais, o reprezentacinių laiptų aikštelės, holai ir kt. – plytelėmis, kaip ir Burbiškio atveju.¹⁸²

Vestibiulio lubos dailintos stambių formų medinę apdaila – kaip dažniausiai būna ūkiniuose pastatų konstrukcijose (62 il.). Parinktas šviestuvai iš siūlytų restauracijos metu (63 il.). Manoma, kad hole, virš židinių, buvo du šeimos herbai, kurie buvo rasti vandenyje valant prieplauką, buvo ir paveikslų.¹⁸³ Vestibiulio patalpos sienų dekoras puikiai atitinka D. Klajumienės nupasakota bydermejero stilistikos dekorą. Anot jos XIX a. 1–3 deš. klasicizmo ir bydermejero stiliams būdinga gyvenamąsias patalpas tapyti išilginėmis įvairiaspalvėmis juostomis. Kurios taip pat imitavo medžiaginius arba popierinius sienų apmušalus.¹⁸⁴ Kadangi rastos tapetų dalys buvo klijuotos ant 1908 m. laikraščio, galimai dvarininkai norėjo sukurti senesnio laikotarpio dekorą.

¹⁷⁹ *Burbiškio dvaro sodybos istorinė medžiaga*. Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus – draustinio archyvas. F. RPT, ap.12, b. 71, l. 52–53.

¹⁸⁰ Ibid.

¹⁸¹ Klajumienė, D., op. cit., p. 590.

¹⁸² Ibid, p. 614.

¹⁸³ Praskevičius, Egidijus. *Burbiškio dvaro meno vertybės*. In: Daugyvenės žemė, mūsų kraštas, 1997, vasario 1, p. 6.

¹⁸⁴ Klajumienė, D., op.cit.,p 161.

Iš holo buvo patenkama į buvusį saloną dar vadinama Baltąja sale, šiuo metu ekspozicijų salė. Pagal 1913 m. inventorių Baltojoje salėje buvo raudonų baldų komplektas, žalių baldų komplektas, originalus Žemaitę vaizduojantis tapybos darbas, Bratkovskio originalus tapybos darbas, *žiradndolis* – puošnus sietynas, batalinio žanro keturi paveikslai, 2 kilimai, parketas, 3 bronzinės figūros - apdovanojimai iš Paryžiaus parodos.¹⁸⁵ Nėra išlikusių duomenų kaip tiksliai atrodė miegamieji kambariai. Pagal tam tikrus baldus, galima daryti prielaidas, kad minimas miegamasis nr. 2 buvo ponios, o nr. 1 pono. Pavyzdžiui: Miegamasis nr. 1 – veidrodis, spinta, lova, 3 kėdės, 1 stalas, kilimas, portjeros, užuolaidos, geležinis ugniai atsparus seifas, 4 paveikslai, praustuvė. Dėl patalpoje buvusio seifo logiška būtų manyti, kad šis miegamasis priklausė vyriškam šeimos nariui, nes darbo kambarys ir kontora yra įvardijami atskirai. O tuo tarpu, miegamasi nr. 2 – „kilimas, 2 lovos, veidrodinė spinta, praustuuvė, stalas ir veidrodis, 2 paveikslai, portjeros“¹⁸⁶. Dėl veidrodinės spintos manoma, kad buvęs ponios kambarys.

Rastos dvi fotografijos pono darbo kambario arba kontoros. Iš esamų baldų, sunku pasakyti (64 il.). Inventoriuje surašyti tokie objektai: „Kabinetas: kilimas, mažas kilimas, knygų spinta su 500 knygų, baldai, 10 paveikslų, dvarų planai: Jukiškių, Kašių, Daukonių ir Padaugyvenės, Burbiškio dvaro дренаžo planas, telefono aparatas, 2 skulptūriniai paveikslai“. Dėl telefono ir fotografijoje matomo pokalbio (65 il.), galima teigi, kad ši patalpa buvusi darbo kambarys. Fotografijose aiškiai matyti sienų *secesinės* stilistikos tapetai. Tačiau baldai pasirinkti senesnių stilių. D. Klajumienė aprašė N.Lukšionytės-Tolvaišienės pastebėjimus Vilniaus secesijos interjeruose. Pastebėta, kad XIX a. pab.–XX a. pr. Lietuvoje projektuotojai linko į geometriškai dekoratyvią raišką, kuri atėjo per Lenkiją iš Austrijos ir Vokietijos. Teigiama, kad Vilniaus sienų dekoras turi nemažai panašumų su garsių austrų architektų ir dizainerių J. Hoffmanno, W. Schmido XX a. pradžioje siūlomu interjero apipavidalinimu, kur trafaretinė sienų tapyba buvo išraiškingas fonas konstruktyvistinių formų baldams. Taip pat pateikia pavyzdžių 166–174 knygos puslapiuose¹⁸⁷. Nėra žinoma, ar Burbiškio darbo kambarys buvo dekoruotas tapetais, ar visgi minėta trafaretine tapyba. Tačiau puikiai suprantama, kad Burbiškio dvare buvo laikomasi panašios į Vilniaus miestietiškos interjero dekoru mados. Be kitą ko, tokio tipo sienų puošybos sutinkama gana dažnai. Panašios stilistikos pavyzdys užfiksuotas Berlińce Lasowe (Lenkija) dvaro rūmuose (66 il.). R. Aftanazy rašo, kad rūmų pagrindinio korpuso pietrytiniame kampe buvo valgomasis, sienos padengtos tapetais su ornamentinių juostelių raštu. Krosnis padengta gėlių piešiniu, akanto frizu.¹⁸⁸

¹⁸⁵ *Burbiškio dvaro sodybos istorinė medžiaga*. Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus – draustinio archyvas. F. RPT, ap.12, b. 71, l. 51–52.

¹⁸⁶ Ibid.

¹⁸⁷ Klajumienė, D., op. cit., p. 165.

¹⁸⁸ Aftanazy, R. *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej, Województwo podolskie*, 1996, p. 24–25.

Panašios stilistikos sienų dekoras Rigos buto interjere (67 il.). Taip pat, 1915 m. daryta fotografija su rusų kariais Slovakijos dvare (68 il.) užfiksavo, jog secesinės geometriškai dekoratyvios stilistikos sienų apdaila buvo naudojama gana plačiai dvarų interjeruose visoje Europoje.

Kuomet buvo pradėta atkurti dvarą, pirmiausiai buvo pasirinkti restauruoti serviravimo kambarį, valgomąjį, bilijardinę ir svetainę, nes juose buvo įrengtas nedidelis viešbutėlis, o verandoje – senų nuotraukų ekspozicija. Kitose patalpose turėjo veikti senų baldų, paveikslų ir likusių objektų ekspozicijos.¹⁸⁹ Bilijardinė esanti priešais holą ir šalia ponios miegamojo. Įvardijami tokie baldai: bilijardas, veidrodis, baldai, kilimas, lempos, paveikslėliai 10 vnt. Šalia jo valgomasis, kuris taip pat vadinamas raudonąja sale, minimi buvę baldai – stalas, kėdės, bufetas, staliukai, foteliai ir sofa (divonas). Grindys - dengtos linoleumu, buvo gėlės, 2 paveikslai, 24 asmenims: sidabras, porcelianas, stiklas. Gramofonai, 500 natų gramofui.

Žaliojoje salėje, kuri buvo už valgomojo, aprašomi: veidrodis, baldai, kilimas, 3 skulptūros, portjeros ir užuolaidos, 6 paveikslai, rojalis, pianola, žirandolis. Kitos minimos inventoriuje patalpos: Mėlynoji salė: baldai, kilimas, 2 lempos, 8 paveikslai, portjeros.¹⁹⁰ Fimuaras: linoleumas, baldai, 2 lempos, 2 telefono aparatai, 2 paveikslai.¹⁹¹ Bendrai aprašoma, kad rūmus buvo galima apeiti ratu. Visur buvo prašmatnūs parketai, kilimai. Sienų puošyba spalvinga, o lubos baltos. Židiniai „marmuriniai“ – greičiausiai turima omenyje glazūruotus koklius. Nemažai baldų buvo juodo medžio. Buvo 2 radijo aparatai, fortepijonas. Daug meninių detalių: 3 seserų, senelio, motinos ir tėvo biustai. Žaliojoje salėje 3 skulptūros.

Veidrodžiai buvo kiekvienoje svetainėje, kas tuo metu vis dar buvo didelė prabanga. Anuomet veidrodžiai nebuvo toks įprastas dalykas, kaip mums šiandieną. Jie buvo puošnūs ir pridėdavo estetiškos vertės kambarių erdvėms. Anot I. Užutaitės: „Dvarininkų interjeruose tiek XIX a., tiek XX a. pirmoje pusėje veidrodžiai neatsiejami nuo dekoratyvumo ir reprezentatyvumo – veidrodžio atspindys „daugino“ patalpose išdėliotas meno vertybes gausino šviesą ir erdvę, o prabangūs rėmai patys savaime laikomi meno kūriniams.“¹⁹² Paveikslai buvo su gamta žmonėmis, šventaisiais.¹⁹³ Viso suskaičiuojami 84 paveikslai, vertingiausi buvo pakabinti Baltojoje salėje. Devyniuose rūmų miegamuosiuose net 35 paveikslai, o po 1940 m. likę vos 8.¹⁹⁴

¹⁸⁹ Vitkauskienė, Irena. *Burbiškio dvaras atgimė naujam gyvenimui*. In: Lietuvos aidas-paveldas. 1999-10-23. Nr. 208, p. 25.

¹⁹⁰ *Burbiškio dvaro sodybos istorinė medžiaga*. Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus – draustinio archyvas. F. RPT, ap.12, b. 71, l. 51.

¹⁹¹ Ibid.

¹⁹² Užutaitė, E. *Modernėjanti Lietuvos visuomenė ir veidrodžiai interjeruose: nuo prabangos iki būtinybės*. In: *Pasaulietiniai interjerai: idėja, dekoras, dizainas* / Sud. Klajumienė, D. Vilnius: VDA leidykla, 2014, p. 172.

¹⁹³ *Burbiškio dvaro sodybos istorinė medžiaga*. Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus – draustinio archyvas. F. RPT, ap.12, b. 71, l. 53.

¹⁹⁴ Praskevičius, Egidijus. *Burbiškio dvaro meno vertybės*. In: Daugyvenės žemė, mūsų kraštas, 1997, vasario 1, p. 6.

Yra išlikusios kelios fotografijos, kurios priskiriamos Burbiškiui, tačiau sunku identifikuoti patalpas (69 il.) matomi secesijos stilistikos minkšti baldai, toršeras dengtas skraiste, kaip tuo metu buvo gana populiariu daryti. Kitos dvi fotografijos sunkiai priskiriamos dėl patalpų konstrukcijų (70 il.). Matoma secesijos sienų dekoras, istorizmo baldai, veidrodis, secesiniu raštu dekoruotas gobelenas ant langų. Tačiau matomos aukštos lubos, kurios Burbiškyje buvę tik hole, o ten nebuvo tokių langų. Tačiau galima daryti prielaidą, jog tai buvusį patalpą bokšto vietoje. Nes tuo metu bokštas buvo butaforinis. Tačiau pagal pateiktą plano eskizą šiose vietose buvęs šokių ir radio kambariai. Dėl puošnaus sietyno ir pianino, sąlyginai galima priskirti šokių salei. Beje, pastatų apšveitimui naudojo žvakes ir elektros lemputes, kai būdavo svečiai, elektrą buvo nuo traktoriaus.¹⁹⁵

Kita fotografija su užrašu: „Helena Sobolenskaja Burbiškyje 1926 m.“ (71 il.). Ši grupinė fotografija daryta dar neidentifikuotoje patalpoje, tačiau priskiriama Burbiškiui. Gali būti, jog tai ta pati patalpa – šokių salė. Matyti itin ryškus gėlėti sienų tapetai, mediniai paneliai. Merginos sėdinčios ant meškų kailių. Smulkių gėlių sienų apdaila tapetais, audiniais išties buvo populiariu secesijos laikotarpiu dvarų interjeruose. Puikiai tinkantis pavyzdys Markučių dvaro sienų dekoras (72 il.), ši fotografija daryta XIX a. pab. – XX a. I p. iki 1935 m. Kitas nežinomų dvaro rūmų interjeras fiksuotas XX a. 3 deš. taip pat paliudija tendenciją. (73 il.). Tokio pobūdžio tapetai buvo pradėti kurti ir gaminti jau minėto W. Morris iniciatyva 1861 m., užsibrėžę tikslą taikomąją dailę pagyvinti viduramžių dvasia. Įkūrė kilimų, sienų apmušalų, baldų ir kt dirbtuvės.¹⁹⁶

Trumpai paminimas ir svečių korpusas, jog jame buvo keli kambariai su tai viena, tai dvejomis lovomis, sofomis, foteliais praustuvėmis, stalu, spinta ir kai kur minimi paveikslai.¹⁹⁷ M. Baženskis žiemą gyvendavo į pastogės kambarį („ant aukšto“). Manoma, kad ten pat kur buvo biblioteka. Ten buvo daug žurnalų lenkų, vokiečių, prancūzų kalba. Buvo didelis archyvas, kurį laikė atskiruose kambariuose, kolekcionavo pinigus.¹⁹⁸ Įdomus sprendimas, kad vaikai gyveno atskirame namelyje. Buvo du berniukai, kurie turėjo po atskirą auklę.¹⁹⁹ Guvernančių namelis buvo sujungtas su vaikų namuku, kuris buvo ir šalia dvarininkų miegamųjų. Išlikę nemažai tapetų, kurie buvo išties spalvingi, su įvairių gėlių ir augaliniais motyvais (74 il.). Šie pastatai buvo nugriauti sovietmečiu ir atstatyti apie 2005 m. Paminėtina, kad lankytojai ledainę sumaišo su koplyčia. Dėl išskirtinės neogotikinės architektūros šis ūkinis pastatas yra laikomas koplyčia. Tačiau verta pastebėti, kad labai panašios manieros yra ir oranžerija, pastatyta 1911 m., restauruota 1998 m.²⁰⁰

¹⁹⁵ Ibid.

¹⁹⁶ Klajumienė, D., op., cit., p. 276.

¹⁹⁷ *Burbiškio dvaro sodybos istorinė medžiaga*, op. cit., l. 50.

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ Ibid, l. 52.

²⁰⁰ *Burbiškio dvaro sodybos ledainė*. [Žiūrėta 2018-10-20]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/8C1569CF-1B0A-42BD-937C-4A85CAD65D67>

Taigi Baženskiai buvę kultūros nešėjai, užsiėmę vertybių kaupimu, o istorinės - legendinės praeities saugojimas buvo laikomas svarbiausia patriotizmo išraiška. Prisimenama, kad anuomet kiekviename kambaryje buvo prikrauta knygų, paveikslų, skulptūrų. Deja, tačiau sovietmečiu rūmų salių koklinės krosnys buvo išgriautos. O kaip jau minėta, patalpos pertvarkytos į butus. Nugriauta ir dalis pastatų – pirtis, svečių korpusas, gulbių namelis, keturių aukštų bokštas ir kt.²⁰¹ Šiuose centriniuose rūmų pastatuose itin juntama romantizmo ideologija, kuri gana glaudžiai siejosi ir davė inspiracijų secesijos kultūrai ir stilistikai. Išlikę tapetai, plytelės, parketas, fotografijos suteikė galimybes atkurti anuometinį interjerą.

2.5. Paežeriai (Šiaulių r.)

Paežerių dvaro kūrimasis nėra toks senas kaip kitų Lietuvos dvarų. Dvarininkai čia apsigyveno tik XX a. nepaisant to, kad jau nuo 1507 m. minimas kaip Dirvėnų valsčiaus sudėtis. Sigita Kalsauskaitė-Gasparavičienė Paežerių dvaro istorinėje pažymoje rašo, kad apie XVII a. viduryje Dirvėnų dvaras su kaimais ir palivarkais perėjo bajorų Nagurskių giminei, kurie Paežerių dvarą valdė net iki pat 1940 m. Visgi dvaro centras visą laiką išliko Dirvonėnuose, o Paežeriai tik nedidelis žvejų ir žemdirbių kaimelis, kurio žmonės, kaip ir kituose dvaruose, mokėjo duoklę ir atliko darbo prievoles. Įdomu, kad Kajetonas ir Jonas Nagurskiai paskutiniais Lietuvos-Lenkijos valstybės gyvavimo metais garsėjo savo patriotine ir literatūrine veikla. Paminima S. Marovskio ir M. Oginskio atsiminimuose.²⁰²

Po 1922 m. Žemės reformos, Paežerių dvarui buvo palikta apie 150 ha ir tik vėliau grąžintas Nelindos ežeras. Rūmuose buvusios kultūros ir meno vertybės tų 1940 m. vasarą buvo aprašytos po Šiaulių apskritį važinėjusių, taip vadinamų Kultūros paminklų inspektorių. Realus vertybių kelias, kaip ir daugelio kitų dvarų nuosavybės, nėra žinomas. Manoma, kad dalis pateko į „Aušros“ Šiaulių, Telšių „Alkos“ muziejus, dalį išsivežė patys savininkai, dalis nusavinta sovietinės valdžios.²⁰³

Po karo Paežerių dvaras priklausė tarybiniam ūkiui, rūmuose gyveno darbuotojų šeimos. Įrenginėjant butus keista buvusi pastato planinė struktūra. Neprižiūrimi statiniai buvo gerokai sunykę ir apleisti. Negana to, senieji nugriauti ir statomi nauji. XX a. 9 dešimtmetyje rūmų ir parkas atiteko Pavenčių cukraus fabrikui. Tačiau situacija pakito tik dalinai. Rūmai naudoti kaip susibūrimų vieta, pastatyta pirtis ir kiti menkaverčiai pastatai.²⁰⁴ Šiuo metu Paežerių rūmai priklauso Šiaulių

²⁰¹ Sud. Kandrotas, Vytautas ir Veliutė, Ingrida, op. cit., p. 40–41.

²⁰² Kalsauskaitė-Gasparavičienė, Sigita. *Paežerių buv. dvaro sodybos paminklosauginių sąlygų dokumentacija. Istorinė pažyma*. 1994. VAA. F. 1019, ap. 11, b. 14190, l. 21.

²⁰³ Ibid.

²⁰⁴ Sud. Kandrotas, Vytautas ir Veliutė, Ingrida, op. cit., p. 240.

rajono savivaldybei. Tačiau teritorijoje esantys statiniai yra valdomi privačių asmenų. Atvykus į vietą labai aiškiai galima suprasti, kaip pakito dvaro teritorijos situacija. Pagrindinių rūmų fasadų apdaila nukentėjo sąlyginai, palyginus su tuo, kas buvo padaryta interjere bei lauko aplinkoje.

2.5.1. Paežerių dvaro rezidencijos interjerai ir jų kaita

Kaip jau minėta istorinėje dalyje, XIX a. pradžioje, Paežeriai tapo Dirvėnų dvaro palivarku. Todėl teritorijoje pastatomas nedidelis medinis dvaro pastatas. Užveisiamas sodas ir nedidelis parkas. Įdomu, kad pastačius mūrinę rezidenciją, medinis dvarelis nebuvo nugriautas, o įtraukti į bendrą ansamblį.²⁰⁵ Šį pastatų derinį dar galima pastebėti fotografijose (75 il.). Antrame plane esantis pastatas tradicinis medinės architektūros dvarelis. Šiuo metu šioje dalyje yra nedidelis mūrinis fligelis (76 il.). Tokiu būdu statytų rūmų buvę ir daugiau, šį laikotarpį puikiai atitinka Teraspolio dvaro rezidencija ir šone išlikęs vieno aukšto dvarelis.

Paežerių mūriniai rūmai pradėti statyti apie 1900 m. ir baigti apie 1910 m. Kuomet Zigmantas Nagurskis ir Ona Cukonskytė-Nagurskienė persikėlė į Paežerius.²⁰⁶ Nes pagal 1902 m. gegužės 2 d., Kauno apygardos teismo notaro patvirtintą testamentą Z. Nagurskis paveldėjo dvarą ir kitas žemes.²⁰⁷ Pagal Kultūros paveldo registro duomenis naujos rezidencijos projekto autorius archit. S. Kačkovskis (Kaczowski).²⁰⁸ R. Aftanazy aprašo, kad rūmai susideda iš kelių tūrių ir yra asimetriški. Centrinis įėjimas pažymėtas dvejomis kolonomis. Vieta taip pat išsiskiria aukštesnio tūrio – bokšto dalimi. Dešinėje nuo šio įėjimo, kampe suprojektuotas dar vienas įėjimas, kuris buvo naudojamas kaip terasa. Pastato aukštingumą pažymį naudoti piliastrai, vazos ir kiti puošybos elementai.²⁰⁹ V. Levandauskas pastebi, kad Paežerių rūmai yra vienas būdingiausių asimetrinės vilos pavyzdžių Lietuvoje. Šioje sudėtingos laiptuotų tūrių kompozicijoje gausu neorenesanso formų – baliustradų, pusapskričių langų arkados, o viename jo fasade įkomponuotas net ir grakštus manieristinis frontonėlis.²¹⁰ Asimetrija būdinga taip pat ir kitoms XIX a. pab.–XX a. pr. rezidencijoms. Paminėtini pavyzdžiai: Varputėnų (Šiaulių r.), Gaidelių (Širvintų r.), Teraspolio (Kėdainių r.), Pajiešmenės (Pasvalio r.) ir kiti. Taigi, Paežerių centrinio pastato fasadų meninė vertė aiški architektūriniame kontekste.

²⁰⁵ Kalsauskaitė–Gasparavičienė, Sigita. *Paežerių buv. dvaro sodybos paminkloauginių sąlygų dokumentacija. Istorinė pažyma*. 1994. VAA. F. 1019, ap. 11, b. 14190, l. 22.

²⁰⁶ Aftanazy, Roman, op. cit., p. 254.

²⁰⁷ Kalsauskaitė Gasparavičienė, Sigita., op.cit., l. 22.

²⁰⁸ *Paežerių dvaro sodybos fragmentų rūmai*. [Žiūrėta 2018-10-20]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/20ACD4CE-CB23-4FC9-A569-4A6FF28466B2>

²⁰⁹ Aftanazy, Roman, op. cit., p. 256.

²¹⁰ Levandauskas, Vytautas, *Dvarų sodybos* 342–398, In: *Lietuvos architektūros istorija. Nuo XIX a. II-ojo dešimtmečio iki 1918 m.*, op. cit., p. 370.

Pastatą pritaikant butams, o vėliau poilsio kambariams, pakito išplanavimas. Yra pateikiamas dabartinės situacijos plano brėžiniai (77 il.). Pagal pateikiama planą, galima daryti prielaidą, kad pirmojo aukšto patalpos, dėl amfiladinės jungties, buvo daugiau skirtos reprezentacijai. O antras aukštas – miegamiesiems, dėl koridorinės jungties. Nėra žinomas ankstesnis planas, todėl reikalingi rūmų tyrimai iš esmės: architektūrologiniai, polichrominiai ir kiti, kuriais vadovaujantis būtų galima pateikti nuoseklios informacijos. Esama situacija itin prasta, tačiau galima tikėtis, kad po dabartine apdaila galima rasti vertingų polichrominių interjerų, kuriuos aprašė ir dalinai užfiksavo R. Aftanazy.

XIX a. II pusėje ir XX a. I pusėje tuometinės visuomenės vertybes stengiasi perteikti ir architektūroje. Kaip jau ne kartą minėta, kad secesijos metu, holo-vestibiulio patalpa tapo simbolišku gestu, tiek realia situacija, šeimai susiburti. Pagal S. Kalsauskaitę–Gasparavičienę projektą ruošęs architektas pritaikė to meto pažangias architektūrines ir etines koncepcijas.²¹¹ Todėl nors ir puošnesnis įėjimas atrodo su laiptais ir terasa kampe, tačiau pagrindinis įėjimas buvo planuotas būtent patekimo į holą, kuris gana išsamiai aprašomas R. Aftanazy. Minima, kad holo sienos buvo dengtos, apie pusės metro aukščio mediniais paneliais, o lubos puoštos mediniais kesonais. Šalia laiptų buvo tamsių koklių židiny (78 il.). Frizo dalyje apie, 1,5 m. aukštyje, buvo puoštos polichromija, lubos dekoruotos raižyto medžio plokštėmis.²¹² Nors 1939 m. fotografija tamsių tonų, tačiau galima įžvelgti aprašomą dekorą. Taip pat minima, kad grindys buvo dengtos lakuotomis lentomis. Verta pastebėti laiptus antrą aukštą – mansardą. Šie laiptai mažų proporcijų su medine profiliuota apdaila. Šiuo metu laiptai pakeisti (79 il.). Taip pat siena, kurioje buvęs židiny, pakeista į atvirą erdvę į naujo fligelio patalpą. Kuriuos 1910 m. čia nebuvo, ji prijungta XX a. II pusėje. Kadangi holui nebuvo skirta didelė erdvė, nenuostabu, kad R. Aftanazy mini buvusius du salonus ir valgomąjį.

Nors rezidencija nėra didelė, tačiau išplanavimas sumaniai suprojektuotas. Iš plano nesunkiai identifikuotina minimų salonų vieta (77 il.). 4 numeriu pažymėta patalpa - buvęs didysis salonas. Kampe įsėjimas į terasą, parką (80 il.). Susibūrimu metu buvęs puikus, mėgstamas akcentas. S. Kalsauskaitė–Gasparavičienė teigia, kad po 1940 m. buvo išgriauti ir išvežti puikūs kokliniais pečiai.²¹³ Tiesa, pagal R. Aftanazy fotografijas (81-82 il.) dar 1939 m. buvo savo vietose. Krosnys baltos spalvos, šonuose aptakių formų komponavimas. Iš fotografijos nesudėtinga pamatyti pro dvivėres duris, dengtas tamsiu audiniu, besimatančius laiptus, todėl galima tvirtinti, jog čia matomas didžiojo salono interjeras. Anot R. Aftanazy reprezentacinių kambarių sienas puošė profiliuoti

²¹¹ Kalsauskaitė–Gasparavičienė, Sigita, op.cit., p.22.

²¹² Aftanazy, Roman, op. cit., p. 256–257.

²¹³ Kalsauskaitė–Gasparavičienė, Sigita, op. cit., l. 25.

karnizai, tapetai, o dvaro įrangą sudarė iš XIX a. II pusės bei vėlyvesni, išskirtiniai secesijos stilistikos baldais. Tarp istorinių objektų didžiausią laikomą atminimo vertę turėjo šeimos portretai atvežti iš dar Dirvonų.²¹⁴ Aprašomas vaizdas puikiai atliepia užfiksuotą fotografijoje. Kadangi atspalviai tamsūs, iš žodinio pasakojimo nesudėtingai susideda bendras buvęs interjeras.

Didžiojo salono sienų dekoruotas gerai atpažįstama secesijos stilistika. Kadangi secesija Lietuvos dvarų rūmų interjeruose reiškėsi pavieniais elementais ir dažniausiai ne pagrindinėse – reprezentacinėse patalpose, o hole, miegamuosiuose, išskyrus Gelgaudiškio atvejį. Paežerių rūmai tampa išskirtiniai dėl secesijos pritaikymo pagrindinio salono erdvei. Patalpa puošta R. Aftanazy minėtais portretais bei veidrodžiais. Minkšti baldai kurti secesinių formų bei apkantuoti kutais. Kaip ir daugelyje kitų dvariškos aplinkos salonų – kampe matomas pianinas, o aplink jį kėdės ir pufai. Kitoje to paties salono fotografijoje aiškiau matomas peizažinis paveikslas, veidrodis. Ant staliuko esanti staltiesė siuvinėta secesijos motyvais bei šviestuvai. Patalpai jaukumo suteikia pagalvėlės, nedidelių formatų fotografijos rėmeliuose, gėlės.

Apie kitas patalpas išlikusios informacijos mažai. Tik R. Aftanazy paminėjo, kad valgomajame buvo įrengtos dvi žalių koklių krosnys, kurios ištis plačiai paplito secesijos laikotarpiu. Taip pat minima, medinė sienų apdaila. Be to, dviejų salonų ir valgomojo grindys išklotos kietmedžio ir beržo medienos parketu. Kitose patalpose – paprastos lakuotos lentos.²¹⁵ Pagal dabartinę situaciją sunku identifikuoti ir patalpų vietas plane.

Antro aukšto patalpos erdvesnės nei gali atrodyti iš išorės. Todėl mansardos pavadinimas tampa sąlyginis. Apžiūrėjus patalpas nesudėtinga suprasti, kad 1910 m. kambarių lubos iškaltos medinėmis lentelėmis (83 il.). Taip pat išlikę tokie akcentai kaip profiliuotų palangių kraštai (84 il.). Iš sudaryto plano (85 il.) gerai matomos vėliau pastatytos pertvaros. 11, 13 ir 14 numeriais pažymėtos patalpos akivaizdžiai buvusi viena su patekimu į balkonėlį, esantį virš pagrindinio įėjimo (86 il.). Kita, kiek mažesnė, patalpa buvusi nr. 16 ir 17.

Anuomet rūmai buvę šeimos židiniu, artimųjų susibūrimo erdvė. Kad būtų patogų didelis dėmesys skirtas tinkamam rūmų įkomponavimui į gamtinę aplinką, saulei, orui. Todėl pagrindinis fasadas pasuktas į Nelindos ežero pusę, kad pro erdvius langus ir terasą atsivertų vaizdingas gamtos peizažas.²¹⁶ Nuo pastatymo iki pat „1940 m. vasaromis Paežerių dvaras buvo tapęs plačios Nagurskių giminės susitikimų ir poilsio vieta. Dažnai čia viešėdavo Dirvonų savininkas gydytojas Jonas Nagurskis su šeima, iš Juozapavos atvykdavo Edvardas Nagurskis, Kursėnų dvarininkas

²¹⁴ Aftanazy, Roman, op. cit., p.256–257.

²¹⁵ Ibid.

²¹⁶ Kalsauskaitė–Gasparavičienė, Sigita, op. cit., l. 24.

Gruževskis.²¹⁷ Teigiama, kad kapitališko remonto metu jokio vidaus įrengimo elemento išsaugoti nepavyko.²¹⁸ Tačiau atlikti šio amžiaus tyrimus būtų išties naudinga.

Taigi, Paežerių dvaro rezidencija kultūros paveldui svarbi dėl buvusios planinės struktūros, minimų secesijos stilistikos dekorų ir interjero elementų. Nors Kultūros paveldo departamento reikšmingumas nustatytas vietinis, tačiau secesijos kultūros, estetikos dvarų rūmų Lietuvoje nėra daug, duomenų randama mažai. Todėl reikšmingumas turėtų būti didesnis.

2.6. Šešuolėliai (Širvintų r.)

Šešuolėlių dvaro žemės priklausė, Lietuvai svarbiems didikams, Radviloms.²¹⁹ 1855 m. dvaro sodyba įkūrė Jasinskiai. XIX a. pradžioje jau buvo pastatų, įkurtas parkas.²²⁰ Neilgai trukus, XIX a. II p., dvaras atiteko Končių giminei. 1898 m. Šešuolėlių dvaras priklausė M. Končios sūnui Petruui Povilui Končiai ir valdė iki 1917 m. Buvusi dvaro kambarinė Petronėlė Sinicienė prisimena, kad „dvaro savininkas, norėdamas šviesti žmones, kviesdavo juos į skaityklą, nemokamai duodavo arbatos, o vaikams sąsiuvinių ir kitų mokymo priemonių. Prie dvaro veikė mokykla. Joje buvo mokomi ne tik dvarininkų, bet ir darbininkų vaikai. 1908 m. mokyklą lankė 20 mergaičių ir 20 berniukų. Kai kurie mokiniai jau buvo suaugę. Pamokose buvo dėstoma lenkų kalba, bet kai kurie dalykai ir lietuviškai.“²²¹ 1938 m. vedybų keliu dvaras perėjo Jonui Variakojui. P. Sinicienės pasiminimuose pasakojama: „dažnai lankydavosi labai garbūs svečiai: Prezidentas A. Smetona su žmona, ministrai Tubelis, Aleksa su žmonomis ir vaikais. Atvykus šiems ponams būdavo labai gražiai serviruojami stalai, juos labai maloniai aptarnaudavo. Pamenu, kad ponai vasarą mėgo valgyti gėlėmis apsodintoje terasoje“²²².

J. Variakojis valdė iki 1940 m. po to atiteko sovietinei valdžiai. Įdomu, kad Vokietijos valdžios metais buvo grįžęs, tačiau valdos neatgavo. Tik tapo valdytoju, kuriuo išbuvo iki sovietinės valdžios grįžimo į Lietuvą. Pokario metais dvare buvo įrengtas Šešuolėlių tarybinis ūkis.²²³ Pastatai buvo naudojami įvairioms reikmėms, rezidencijoje veikė pašto skyrius. Atkūrus Lietuvos

²¹⁷ Ibid.

²¹⁸ Ibid.

²¹⁹ Sud. Kandrotas, Vytautas ir Veliutė, Ingrida, op. cit., p. 96.

²²⁰ *Šešuolėlių dvaro pagrindinis dosjė*, Kultūros paveldo centras 2000–2004 m.

²²¹ Norušienė, Stanislava, *Šešuolėlių dvaras - ne tik savininko džiaugsmui*, 2011 m. [Žiūrėta 2018-11-03]. Prieiga internetu: <https://www.delfi.lt/veidai/kultura/sesuoleliu-dvaras-ne-tik-savininko-dziaugsmui.d?id=40794775>

²²² Ibid.

²²³ *Rytų Lietuvos kult. pam. Ignalinos raj. Dūkšto dvaro pastatai, Šalčininkų raj. Bruknyinės dvarų rūmai, Tabariškių bažn. Ir varp. Širvintų r. Bartuškių dvaro rūmai ir parkas, Šešuolėlių dvaro rūmai ir parkas. Istoriniai tyrimai.* 1978 m. VAA. F. 1019, ap. 11, b. 253, l. 7–8.

nepriklausomybę, dvaras buvo grąžintas Končių ir Variakojų paveldėtojams, kurie gyvena JAV. 1998 m. iš paveldėtojų nupirko Raimundas Petrauskas.²²⁴

Reikia pastebėti, kad iki 1998 m. Šešuolėlių dvaro rūmai stovėjo gerokai apleisti. Todėl nuosavybę perpirkęs R. Petrauskas įdėjo daug lėšų ir darbo rezidencijai ir valdai vėl prikelti bei prižiūrėti. Buvo sutvarkytas parkas, tvenkiniai, renovuoti rūmai ir kiti dvaro ansamblio pastatai. Pradžioje R. Petrauskas dvarą įsigijo savoms privačioms reikmėms, tačiau vėliau pakeitė nuomonę ir dvaras tapo atviras visuomenei. Buvo teikiamos apgyvendinimo, konferencijų, maitinimo paslaugos. Vykdamo gana dažnos ekskursijos, kultūrinis gyvenimas tiek privačiuose, tiek viešuose renginiuose.²²⁵ Bet jau kurį laiką buvo juntami mažesni lankytojų srautai. Apie 2018 m. savininkai nusprendė dvarą naudoti savo privačioms reikmėms.

2.6.1. Rezidencijos statyba ir architektūra

Tiksliai nėra žinomos rūmų statybos datos. Netgi 1978 m. darytuose istorijos tyrimuose teigiama, kad „archyvinių šaltinių apie rūmų statybą neaptikta.“²²⁶ Kadangi yra informacijos apie XIX a. buvusį dvarą, galima daryti logišką prielaidą, jog pastatai turėjo būti. Tačiau išsamesnės informacijos nepavyko rasti. Apytikriai tik datuojama, kad dabartinis rūmų vaizdas įgautas apie 1900 m. Remiamasi data rasta rūsio grindyse (87 il.). Dvaro pastatus projektavęs architektas Tadeušas Rostvorovskis. Suteikė jiems gana retą Lietuvoje - anglų kotedžų secesijos stiliaus išvaizdą.²²⁷ Reiktų patikslinti, kad anglų kotedžų dekoras reiškėsi per neogotikos detales. Šiuo autoriumi remiamasi, nes tais pačiais metais labai panaši rezidencija buvo pastatyta Lebiudkoje, tuo metu dar Vilniaus Gubernijoje.²²⁸ Rūmai pastatyti iš raudonų plytų. Gana išraiškingai atrodo balti langų ir sienų kampuose, esantys aprėminimai (88 il.). Prie spalvinės gamos dera čerpėmis dengtas stogas. Stiliistiškai dekorų sprendimai labai panašiai atrodo ir Lentvario rūmai. Tiesa, Šešuolėlių rezidencijoje kontrastingai derintas cokolis iš skaldytų akmenų. Vakariniam fasade dabar mįslingai likusi tuščia niša. Didelė tikimybė, kad joje kadaise puikavosi skulptūra ar vaza.

N. Lukšionytė-Tolvaišienė pateikia aiškų plano išdėstymą, jog reprezentacinės ir gyvenamosios patalpos sugrupuotos į atskirus tūrius. Dviaukštėje pastato dalyje su pusrūsiu rizalite,

²²⁴Sud. Kandrotas, Vytautas ir Veliutė, Ingrida, op. cit., p. 96.

²²⁵ Kasperavičiūtė, Aistė, op. cit., p. 18-19.

²²⁶ *Rytų Lietuvos kult. pam. Ignalinos raj. Dūkšto dvaro pastatai, Šalčininkų raj. Bruknyinės dvarų rūmai, Tabariškių bažn. Ir varp. Širvintų r. Bartuškių dvaro rūmai ir parkas, Šešuolėlių dvaro rūmai ir parkas. Istoriniai tyrimai.* 1978 m. VAA. F. 1019, ap. 11, b. 253, l. 7-8.

²²⁷Sud. Kandrotas, Vytautas ir Veliutė, Ingrida, op. cit., p. 96.

²²⁸ Red. kol. N. Lukšionytė-Tolvaišienė, V. Levandauskas ir kt., op. cit., p. 442-443.

pirmame aukšte - svetainė, valgomasis ir biblioteka su išėjimu į terasą. O gyvenamieji kambariai išdėstyti vienaukštėje dalyje. Patogiau susisiekti trumpu koridoriumi. Prie šios priglaustas arkinis pagrindinio įėjimo prieangis ir terasa. Iš priemenės ir laiptinės patenkama į abi namo dalis bei viršutinį aukštą.²²⁹ (89 il.). Nors čia yra holų erdvė, kuri jungiasi su kitomis, patalpomis, tačiau nėra tam laikotarpiui būdingos šeimos susibūrimo vietos. Puikiai išsiskiria privačios ir visuomeninės erdvės grupavimas. Gyvenamųjų kambarių atskyrimas koridoriumi taip pat pritaikymas šeimos poreikiams – asmeninės erdvės pabrėžimui. Koridoriaus neogotikinio stiliaus trafaretinis dekoras buvo atkurtas iš autentikos likučių.²³⁰ Tačiau likta prie amfiladinio patalpų skirstymo reprezentacinėje dalyje, o antrojo aukšto planas jungiamas vien koridore jungtimi.

Dabartinis rezidencijos interjeras yra, kiek įmanoma labiau atkurtas, ieškota autentiškų elementų bei galimų atkurti detalių. Nepaisant to, kad daugumoje interjere buvo secesinis dekoras, tačiau akivaizdu, kad yra ir senesnių stilių apraiškų. 1999 m. S. Šimulionis paruošė rūmų restauravimo ir pritaikymo projektą. O tuo tarpų interjerų tyrimus vykdė ir restauravimo projektus rengė interjerų restauratorė architektė I. Bečienė. Kadangi dvaro buvo imtasi atsakingai, restauracija truko apie penkis metus. Buvo atlikti polichrominiai tyrimai, kad būtų galima atkurti autentišką vaizdą. Tuo pat metu išsiaiškinti ankstesni spalviniai krosnių, židinių, durų dažymo sluoksniai. Išlikę autentiški grindų fragmentai suteikė galimybę duomenų pagrindu restauruoti rūmų grindis.²³¹ Svarbu pabrėžti, kad vidaus dekorą kūrė I. Bečienė stengėsi išsaugoti autentiškumą.²³² Be abejonės patalpos buvo pritaikytos visuomeniniai naudojimui, todėl buvo neišvengiami pokyčiai bei kuriamos galimos replikos. Norint atkurti ir naujai sukurti rūmų dekoro visumą.

Taigi, privačios iniciatyvos pagrindu Šešuolėlių dvaro pastatai buvo restauruojami, atkuriami. Atlikti reikalingi centrinio pastato tyrimai, kad būtų galima atkurti interjerus. O iš rastos autentikos likučių, remiantis kitais rasta duomenimis, secesijos laikmečio idėjomis, buvo atkurtas ir naujai sukurtas rūmų interjeras.

2.6.2. Šešuolėlių rezidencijos plano sprendimai ir secesinis dekoras

Šešuolėlių rūmai secesijos stilistika puošti jau nuo pagrindinio įėjimo durų (90 il.). Tamburo medinė apdaila paryškina lenktų formų motyvais. Tokį reiškimosi principą galima pamatyti ir valgomojo interjere. Antrosios paradinio įėjimo durys puoštos stiklo intarpais (91 il.).

²²⁹ Ibid.

²³⁰ Kutkaitytė, Monika, *Dvarų restauravimo tendencijos ir klaidos*, 2008. [Žiūrėta 2018-11-03]. Prieiga internetu: <http://lt.lt.allconstructions.com/portal/index/article/5128/dvaru-restauravimo-tendencijos-ir-klaidos>.

²³¹ Glemža, J.R., op. cit., 2013 p. 510-511.

²³² Sud. Šemaškaitė, Ingrida, op. cit., p. 147.

Puikiai meniškai įterptos metalinės tiek puošybos, tiek saugumui skirtos grotos, vijos. Nors polichromijos ataskaitos nuotraukoje durys pateiktos su skaidriu stiklu, tačiau šiandienai viršutinioji durų dalis puošta vitražu (92 il.). Taip pat atsisakyti geležies intarpų ir likta prie skaidraus stiklų duryse. Atkurti metaliniai durų vyriai ir apkaustai. Įdomus situacijos sprendimo būdas. Gana aišku, kodėl buvo pasirinkta įterpti vitražą – secesijos stilistikoje mėgto akcento, tačiau sunkiai suprantama, kodėl apsieita be metalinių vijų. Hole, esančių laiptų turėklų puošyba atkurta iš rastų detalių (93 il.). Didelė arka pabrėžia patalpos atvirumą. Vestibiulyje taip išlikęs židiny su žalios spalvos glazūros apdaila.

Kadangi nėra rasta brėžinių su įvardintomis patalpų paskirtimis, literatūroje rasta informacija nesutampa. Naudojant planą iš pateikiamo Kultūros paveldo registro tinklalapio dosje (89 il.). Plane įvardintos pačiam: 12, 11 ir 13 patalpos pagal N. Lukšionytę-Tolvaišienę: svetainė, valgomasis ir biblioteka su išėjimu į terasą.²³³ Tačiau R.J. Glemža teigia, kad 12 numeris taip pat yra svetainė, 11 numeris biblioteka, o 13 patalpa lieka neįvardinta. Pateikiama versija, kad valgomasis yra kitoje pastato pusėje plane pažymėta 10.²³⁴ Kadangi 13 numerio patalpoje išlikęs seifas, galimai ten buvo kabinetas. Dosjė plane yra pažymėta, kad tarpe 10, 9 patalpos ir 8 (vestibiulio) buvo amfladinio praėjimo durys. Šalia esantis nedidelis koridorius naudojamas personalo teikti maistą. Beje, šioje vietoje svarbu atkreipti dėmesį, kad koridoriaus gale įmantriai įkomponuotos durys į patalpas (94 il.). Tokiu atveju valgomasis galėjo būti nr. 10. Šalia esančios patalpos naudojamos kaip svetainės, bilijardo kambariai ir kt. Taip pat reikia atkreipti dėmesį į duris matoma, kad patalpa nr. 9 turi dvivėres duris, kad dažnai nurodo į reprezentacines patalpas, elementariai – patogiau patekti didesniems žmonių srautams. Visgi remiantis N. Lukšionyte-Tolvaišienės variantu: valgomasis nr. 11, turi patogius patekimus iš kitų mažesnių patalpų bei lauko, kur greta stovi ledainė. O vakarinėje vienaukštėje dalyje, esantis, nedidelis koridorius liktų patogus susisiekimas dvarininkų į savo kambarius. Pagal dosjė medžiagą gyvenamieji kambariai išdėstyti pirmo aukšto vakarinėje dalyje aplink koridorių.²³⁵

Deja, nėra žinoma, kaip atrodė pirmieji rūmai. Todėl gali būti, kad išlikęs amfladinis planavimas, būtent senesniojo pastato likutis. Juo labiau, žinoma, pastatų būta jau XIX a. I p., o parkas užveistas apie 1855 m. Rūsyje esanti 1900 m. data žymi rekonstrukcija, kurios metu galėjo gerokai pasikeisti pastato išplanavimas. Neturint kitų tyrimų duomenų, ar tikslios informacijos: abi prielaidos turi savų galimų faktorių. Todėl šiame darbe bus apsiribota patalpų numeracija skaičiais, o neįvardijant pagal paskirtis.

²³³ Red. kol. N. Lukšionytė-Tolvaišienė, V. Levandauskas ir kt., op. cit., p. 442–443.

²³⁴ Glemža, J.R., op. cit., 2013 p. 510–511.

²³⁵ Šešuolėlių I dvaro sodyba. Kultūros vertybės pagrindinis dosjė. 2001–2004. KPC G291K.

Labiausiai vertinimas patalpos nr. 11 puošybinis sprendimas (95 il.). Naudojama medžio apdaila, kurioje vyrauja lenktų linijų fragmentai langinėse, sienų paneliuose. Labai panašus medinės apdailos principas yra jau minėto Rygos daugiabučio kambario spintoje (11 il.). Šešuolėlių rezidencijos lubų plafonas paremtas konsolėmis. Kampe stovi žalių koklių krosnis. Dėl vienos iš spintų (96 il.) paskirties taip pat kyla diskusijų J. R. Glemža, mano, kad tai yra knygų spinta, kuri panaši į indaują, bufetą.²³⁶ Toks sprendimas, žinoma, prieinamas, jei patalpa buvo biblioteka. O N. Lukšionytė-Tolvaišienė apibūdina tiesiog kaip spinta ir kartu pabrėžia sienines spintas.²³⁷ Kaip bebūtų, baldas puoštas vitražo drelėmis su augaliniais motyvais.

Patalpa nr. 13 dekoru buvo kuklesnė, šiuo metu čia yra virtuvė. Tiesa, patalpos apdaila kurta atsižvelgiant į anglų kotedžo tipo virtuves, naujai prijungta Zakopanės stiliaus medienos apdaila. Dalinai išlikusios ir atkurtos medinės lubos, langai ir durys, pro kurias patenkama į terasą bei parką, iš vidaus uždaromi suveriamomis langinėmis (97 il.). Atkurti durų vyriai bei apkaustai. (98 il.) Taip pat vertinamas išlikęs sieninis seifas.

Kita diskutuotina patalpa nr. 10 paskirtis. Kambario sienos plote eksponuojamas zondas iš senesnio deko (99 il.). Sienos plokštuma aprėminta tapybine juostele, frizo dalyje dekoruota gėlių ir lenktų formų motyvais (100 il.). Lubos puoštos tamsaus medžio apdaila. Tokia pati yra ir kituose kambariuose. Lubos suteikia paprastą, tačiau geros kokybės estetinio sprendimo baigtumą (101 il.). Kadangi nėra žinoma, kambario paskirtis, galima tik daryti prielaidą, kad tai buvo valgomasis, arba kitu atveju, dvarininkų miegamasis, nes šone esančią patalpą nr. 9 N. Lukšionytė-Tolvaišienė įvardina kaip vaikų: „vaikų kambario interjerai kuklesni: lubos medinės, sienos apkaltos paneliais“.²³⁸ (102 il.). Anot D. Klajumienės dažnai gyvenamojoje aplinkoje apatinė sienos dalis buvo medinė, o likusi sienos plokštuma išklijuojama popieriniais, medžiagininiais, drobės apmušalais.²³⁹ Tokių pavyzdžių ištis gausu secesijos interjeruose tiek miestų, tiek užmiesčio rezidencijų interjeruose.

Iš polichrominių tyrimų buvo atkurti ir kiti *secesnės* stilistikos interjerai. Patalpų nr. 1 ir 5, esančių priešais nr. 9 ir 10, sienų dekoras gana panašus ir iš dalies primena *art deco* manierą. (103 il.). Pagal I. Bečienę: „buvo rasta tapybinio *art deko* stiliaus deko. Tai retas radinys - bent savo profesinėje praktikoje su rastu tokio stiliaus dekoru susidūriau pirmą kartą“.²⁴⁰ Polichrominių tyrimų ataskaitoje pateikti esantys spalviniai sprendimai nr. 1 patalpoje puikiai pritaikyti. Pastelinės

²³⁶ Glemža, J.R. op. cit. p. 513.

²³⁷ Red. kol. N. Lukšionytė-Tolvaišienė, V. Levandauskas ir kt., op. cit., p. 442-443.

²³⁸ Ibid.

²³⁹ Klajumienė, D., op. cit., p. 258

²⁴⁰ Kutkaitytė, Monika, *Dvarų restauravimo tendencijos ir klaidos*, 2008. [Žiūrėta 2018-11-03]. Prieiga internetu: <http://lt.lt.allconstructions.com/portal/index/article/5128/dvaru-restauravimo-tendencijos-ir-klaidos>.

rausvos spalvos sienos pagrindas. Frizo juostą puošia geometrinių fragmentų kompozicija – violetinės ir žalsvos spalvos deriniai. Verta pabrėžti, kad lubos apkaltos medinėmis lentelėmis. Tuo tarpu patalpa nr. 5. Frizo juosta puošta tuo pačiu geometriniu raštu, tačiau pasirinkti kiti spalviniai sprendimai. Vertėtų pridėti, kad vienvėrių durų viršutinė dalis papuošta vitražais.

Po šio amžiaus restauracijos, antrojo aukšto patalpos buvo pritaikytos lankytojų viešnagėms. Iš polichrominių tyrimų ataskaitos pastebima, kad antrojo aukšto patalpos buvo puoštos gana kukliai, tačiau estetiškai skoningai (104 il.). Nėra medinės apdailos, tačiau kur kas įdomesni sienų spalviniai ir ornamentiniai sprendimai. Įdomu, kad nors nebuvo rasta jokių duomenų, apie buvusių lipdinių, atkūrimo metu jie buvo padaryti (105,106 il.). Galima pažvelgti į tai kaip edukacinę priemonę besilankančiam asmeniui suvokti, koks buvo secesijos dekoras. Labai panašūs vaisių girliandos lipdiniai Vilniuje Pilies g. 11 kambaryje (107 il.). Kiti esantys ir minėtini secesijos elementai – židinių apdaila (108 il.). Balti kokliai užapvalinti, suteikiamos detalės, karūnos. Pavieniai pasitaikantys funkciniai prietaisai prie židinių, krosnių: rankenėlės, traukos ir kt. Taip pat perdangos formos pusrūsyje būdingos būtent šiam laikmečiui.

Nors esama įvairių versijų dėl patalpų paskirties, tačiau vieningai yra sutarta, kad Šešuolėlių rūmai tiek eksterjere, tiek interjere yra vertingas Lietuvos architektūros paveldas. Anot N. Lukšionytės-Tolvaišienės: „Šešuolėlių interjeras laikytinas pačia ankstyviausia *moderno* stiliaus apraiška Lietuvoje“.²⁴¹ Pagal dosjė: „išskirtine kultūrine verte pasižymi istorizmo – secesijos laikotarpio dvaro rezidencija Rūmai – vertingiausias secesinės dvarų architektūros pavyzdys Lietuvoje“.²⁴² Taip pat, A. Kasperavičiūtė teigė: „Rūmų interjeras tapo prabangus, tačiau labai skoningas, puošnus, bet kartu ir santūrus, išlaikantis XX amžiaus pradžios dvarų ir vilų interjero puošybos tradicijas“.²⁴³ Visos šios mintys įrodo, kad secesijos interjerų raiška buvo įvairi, tačiau vienareikšmiškai vertinga ir saugotina.

²⁴¹ Red. kol. N. Lukšionytė-Tolvaišienė, V. Levandauskas ir kt., op. cit., p. 442–443.

²⁴² *Šešuolėlių dvaro pagrindinis dosjė*, Kultūros paveldo centras 2000–2004 m. p. 2.

²⁴³ Kasperavičiūtė, Aistė, op. cit., p. 18–19.

III. SECESIJOS INTERJERO ELEMENTAI LIETUVOS BEI UŽSIENIO PAVYZDŽIUOSE

Aptarti Rokiškio, Gelgaudiškio, Renavo, Burbiškių, Paežerių bei Šešuolėlių pavyzdžiai, atskleidė dekorą ypatybes sklindusias tiek didesniuose rūmuose, tiek mažesnėse užmiesčio rezidencijose. Apmaudu, bet nėra rasta pakankamai fotografijų su autentiškais interjerais. Todėl pravartu apžvelgti interjerus su užsienio pavyzdžiais. Taip galima susidaryti įspūdį, kokia galėjo būti interjero visuma. Kadangi secesija buvo organiškai stilius, kuris kiekvienoje šalyje reikėsi labai individualiai, todėl galimos tik interpretacijos dėl interjerų elementų Lietuvoje. Kaip bebūtų, iš ankstesniuose skyriuose palyginimui pasirinktų užsienio pavyzdžių, galima suprasti, jog buvo naudojama panaši dekorų raiška, kaip ir Latvijoje, Lenkijoje, Baltarusijoje ir kitose tolimesnėse šalyse, kurios ir nebuvo Rusijos Gubernijų sudėtyje.

Vienas dažniausiai pasitaikančių baldų secesijos laikotarpio fotografijose tiek Lietuvos, tiek kitų šalių fotografijose yra Thonet originalios, arba stilistiškai labai panašios kėdės. M. Thonet 1855 m. padarė šio modelio lūžį, jis sumąstė kaip technologiškai būtų galima išlenkti medį ir sukurti masinės prekybos kėdę. Pagrindinis noras buvo iš kelių dalių surinkti kėdę ir lengvai transportuoti prekę.²⁴⁴ Populiariausia tapo 14 numeriu pažymėtas modelis. Minima, kad iki 1930 m. buvo parduota net 50 milijonų vienetų.²⁴⁵ 14 modelis buvo pradėtas gaminti Vienoje, todėl imta vadinti Vienos kavinių kėde. Vėliau imta gaminti įvairių modelių kėdės tarp jų ir su secesijos ornamentika. L. Preišgalavičienė taip pat aprašė tarpukariu plitusias Thonet bydermejerio bei secesijos stiliškos kėdės, kurias gamino ir Lietuvos fabrikuose. Įdomu, kad Lietuvoje jas vadinta „vienišomis“ kėdėmis.²⁴⁶ Nors Thonet kėdės pradėtos gaminti XIX a. 6 deš., tačiau Lietuvą jos pasiekė šiek tiek vėliau. Šios gamybos kėdės galima pamatyti arbatos gėrimo ceremonijos fotografijoje Verkių dvare (109 il.), I. Trutnevo paveiksle (110 il.), G. Bagdonavičiaus eskize (111 il.). Gera išlikusios ir saugomos Thonet gamyklos kėdės yra T. Ivanausko memorialinės sodybos inventoriuje. Ten saugoma netgi kelių rūšių kėdės (112 il., 113 il.). Kiek kitokio modelio, taip pat Thonet priskiriamos kėdės yra užfiksuotos Kosakovskių šeimos fotografijoje (114 il.), supamas krėslas Alantos dvare (115 il.). Išties gausu yra kitų šalių pavyzdžiuose, vienas iš jų jau minėtas Slovakijos atvejis (68 il.).

Dažnai mediniai baldai buvo išdrožinėti aptakiomis secesijos formomis, arba su gėlių ornamentika. T. Ivanausko memorialinėje sodyboje taip pat yra saugomi tokio tipo baldai. Spinta su veidrodžiu, viršutinėje dalyje matomas minėtas gėlių bei aptakių formų dekoras (116 il.). Kitas

²⁴⁴Thonet and Sons, [Žiūrėta 2019-04-22], Internetinė prieiga: <http://www.vam.ac.uk/content/articles/t/thonet-and-sons>.

²⁴⁵ Ibid.

²⁴⁶ Preišgalavičienė, L., op. cit., p. 95–97.

ekspонатas yra staliukas su gėlėta apdaila (117 il.). Šoninėse dalyse tarp staliuko kojų yra papildomų pailgų detalių. Tokios stilistikos staliukai pastebimi secesijos laikotarpyje. Galimai sekta V.Europos pavyzdžiais. Panašaus modelio baldai buvo Rygoje, Vokietijos pareigūnų name 1917 m. (118 il.). Taip pat G. Bagdonavičiaus pieštas stalas su stačiakampiu stalviršiu užapvalintais kraštais su lentyna, kojos apatinėje dalyje jungiamos su skersiniais (119 il.).

G. Bagdonavičius kūrė eskizus secesijos baldams. Yra išlikę kurti minkštasuolis (kanapa) bei kėdės (120 il.). Tiesa, ne visai toks pats baldas yra pavaizduotas eskize, kurio aprašas: „Svetainės – saliono „Prablaivėjusio“ Secesijos („modern“) stil. XIX amž. galo minkštų baldų kompl. sofa – kanapa saliono geram stovyje, tumba (gėlėm ir pan. kt.) vilnonio pliušo raudono medžio polytūr. I rūš. viln. pliušo, raud. medžio polytūra I rūš. geriausių spiruoklių“.²⁴⁷ Pagal aptinkamus išlikusius baldus panašių minkštasuolių variacijų buvo gausu. Vienas iš tokių minkštasuolių, kur minkštoji dalis derinama su mediniu ornamentiniu rėmu yra eksponuojamas Jaunmoku pilyje (Latvija) (121 il.). Komplekte taip pat yra kėdės bei staliukas.

Secesijos metu pamėgti minkšti baldai su kutais. Panašios manieros kaip Napoleono III stilistikos. Nežinomų dvaro rūmų interjero XX a. 3 deš. fotografijoje (73 il.) puikiai matyti foteliai su kutų apdaila apatinėje baldo dalyje. Taip pat šioje fotografijoje matyti ankstesniame skyriuje aptarti gėlėti tapetai. Be kitą ko, verta pastebėti secesijos stilistikos šviestuvus. Stanislovo Kazimiero Kosakovskio užfiksuotoje fotografijoje matyti salono patalpa (122 il.). Įdomu tai, kad tik ši patalpa ir yra išlikusi iš Lyduokių rūmų. Kaip aprašo R. Aftanazy patalpa buvo tiesiogiai prijungta prie svetainės - įsikūręs paviljono bokšte. Patalpoje pastatyti įvairių stilių baldai, istorizmo laikotarpio apdailos maniera. Verta atkreipti dėmesį į centre esančią sofą ir 4 fotelius, secesijos stilistikos šviestuvus. R. Aftanazy įvardina, jog minkšti baldai buvę šviesiai mėlynos spalvos šilko.

Dar vienas labai svarbus interjero elementas – tekstilės audiniai, kurie labai ryškiai parodo laikmečio stilistiką. Secesijos stilistikos staltiesių jau buvo pateikta įvairiuose interjeruose (67, 70, 73, 82, 109 iliustracijose). Jaunmoku pilies (Latvija) kabinete labai ryškiai matyti secesijos stilistika dekoruotas audinys ant staliuko (123 il.). Dažniausiai šio stiliaus staltiesės būna tamsios spalvos su šviesiais raštais. Taip pat buvo pamėgta audiniu dengti šviestuvus, ką matome ir šiuo atveju. Narowla dvaro salono fotografijoje panašių raštų staltiesė (124 il.). Taip pat gausu secesijos dekoru užuolaidų, pagalvėlių siuvinėjime.

Ikonografijoje susijusioje su Lietuvos dvarų rūmais nebuvo pastebėta kombinuotų baldų. Dažniausiai tai yra sofa, šonuose jos spintelės, o viršutinėje dalyje, virš atkaltės, veidrodis. Pavyzdžių kupina secesijos mieste -Rygoje (10il.). Visgi nagrinėjamu laikotarpiu Lietuva buvo

²⁴⁷ Šiaulių „Aušros“ muziejaus eksponato ŠAM D–T 4402 transkripcija.

imperijos sudėtyje, todėl tinka ir Tomsko prekybininko Innokenty Ivanovich Gadalov namų biuro pavyzdys. 1900 m. fotografijoje užfiksuota minėtas baldas (125 il.) Pavlovsk, Peterburgo muziejuje taip pat eksponuojamas kombinuotas baldas (126 il.). Nepaisant to, jog nėra rasta panašių baldų Lietuvoje, galima daryti prielaidą, jog Lietuvos secesijos interjeruose veikiausiai taip pat buvo.

Židiniai, kaip interjero dalis gali išties nemažai nupasakoti, apie buvusį patalpos vaizdą. D. Klajumnė šiai temai paskyrė nemažą skyrių, aptariamą iš Europos atėję ir vietiniai pavyzdžiai.²⁴⁸ Ten taip pat minimi ir Gelgaudiškio dvaro secesijos stilistikos židiniai. Autorė pateikia išties platų spektrą židinių modelių. Pastebi, jog šildymo įrenginių formos, koklių ornamentai ir glazūros spalvos buvo interjero stilistiką pažymintys akcentai.²⁴⁹ Kiek keblesnė situacija yra su Lietuvos dvarų rūmų židiniais bei krosnimis. Dažnai dokumentuose randama informacija apie sovietmečiu išgriautus koklius bei plyteles. Visgi vertėtų akcentuoti, kad šie pastato struktūros elementai kaip langai, grindys ar židiniai iš esmės buvo retai keičiami. Dažniausiais atvejais rekonstruojami ir pritaikomi naujam interjerui. Tokį atvejį galima pamatyti Renavo vestibulio žinginyje (127 il.). Nėra žinoma ar Gelgaudiškio židiniai buvo statomi naujai, ar visgi keičiami senieji. Rokiškio atvejis yra kiek kitoks, nes šis židinys iš esmės yra ne dekoratyvus, tačiau atspindintys kitokią secesijos raišką (128 il.). Šešuolėliuose yra likęs užapvalintų briaunų židininys (108 il.). Deja, tačiau Paežeriuose nėra išlikę, o iš minėtų fotografijų sunku išsamiau spręsti, kaip atrodė židiniai.

Iš nespaltotų fotografijų akivaizdu, jog negalima nusakyti spalvinio kolorito, todėl svarbūs polichrominiai tyrimai, puiki medžiaga randama tapytuose paveiksluose. Jau minėtame I. Trutnevo paveiksle matomas galimai prislopinto kolorito ryškumo paveikslas (110 il.). XX a. pradžioje buvo populiarios pastelinės spalvos ir viena kita ryškesnė. Šiuo atveju melsva, violetinė bei žalia – sienų dekore bei baldų apmušaluose. Pastebina, jog žalia aksomą įminuojanti ar veliūrinė medžiaga buvo gana populiari secesijos laikotarpio baldų apmušaluose bei kituose audiniuose – staltiesių, pagalvėlių. Šios spalvos minkštų baldų yra išlikę ir Markučių vilos interjere. Buvusį populiarių secesinį spektrą puikiai perteikia Gelgaudiškio rūmų lipdiniai. Ten gausu šviesios žalios atspalvių, jungiamų su balta, ruda bei retkarčiais ryškesni ar sodresni atspalviai. Renavo rūmų darbo kambaryje puikiai atkurtas melsvos spalvos sienų dekoras. Secesijos metu plito šviesios, pastelinės, „žemiškos“ spalvos. Tačiau, jei kalbama apie sienų apmušalus bei tapetus, matomas margumas, gausu smulkių detalių. Vertėtų nepamiršti *Zakopanės stiliaus* medinės apdailos Rokiškyje bei lenktų formų mediniuose paneliuose Šešuolėliuose.

²⁴⁸ Klajumienė, D., op. cit., p. 395–504.

²⁴⁹ Ibid, p. 504.

IV. TURIZMO INFRASTRUKTŪRŲ APTARIMAS

Nepaisant to, kad beveik visos Lietuvos dvarų rezidencijos yra įtrauktos į Kultūros paveldo registrą, tačiau ne visi pastatai yra lengvai pasiekiami lankymui. Suprantama, jog rūmuose, kuriuose yra įkurti muziejai lankomumas gana paprastas, tačiau visai kitokia situacija su nenaudojamais ar privačiais pastatais. Šis skyrius apžvelgs kokios yra sąlygos kultūrinio turizmo, ar lankomumas yra paprastas ir kaip pastatas bei vietovė yra parengti lankymui.

Rokiškio dvaro ansamblis saugomas nuo 1992 m., unikalus kodas 1010, reikšmingumas nacionalinis.²⁵⁰ Patys rūmai taip pat saugomi nuo 1992 m., unikalus kodas 571 (Nr. naujai išaiškinamųjų sąraše: 653).²⁵¹ Šiuo metu dvaro ansamblyje įsikūręs Rokiškio krašto muziejus. Centrinuose rūmuose lankytojai gali susipažinti su krašto istorija, dvarų kultūra, pavaikšėti po sales, keliose patalpose atkurti dvaro interjerai, galima pasigrožėti paveikslais, kažkada puošusiais dvarų buitį. Taip pat yra vienintelė Baltijos šalyse išsaugota grafų darbužių kolekcija. Šiaurės oficine – Liongino Šepkaus kūriniai.²⁵² Yra Rokiškio krašto muziejaus tinklapis²⁵³ ten pateikiama gana išsami informacija tiek apie dvaro, kunigaikščių, grafų istoriją, ekspozicijas, tiek apie parodas, darbo laikus, kontaktus ir panašią informaciją. Teritorijoje taip pat galima lankytis ir pavieniams turistams. Prie vartų yra stendas su trumpa istorija lietuvių ir anglų kalbomis, pateikiamas vietovės planas bei informacija apie nuolatinės parodas bei ekspozicijas. Todėl bent minimalias žinias apie dvarą galima gauti. Paprastos, tačiau lankytojams reikalingos dalys taip pat yra: stovėjimo aikštelė, šiukšliadėžės, tamsiu paros metu apšvietimas.

Taigi, Rokiškio dvaro sodyba ir rūmai puikiai pritaikyti turizmui. Nuo seno veikiantis muziejus atskleidžia patalpų unikalumą. Ekspozicijoje minimi svarbūs istoriniai bei kultūriniai įvykiai. Šiuo metu vykdomi lauko darbai, tvarkomos senos šildymo sistemos. Taigi, muziejus puikiai pritaikytas turizmo infrastruktūrai tiek pavieniams lankytojams, tiek turistų grupėms, gausu edukacijų, ekskursijų.

Gelgaudiškio rūmai 1992 m. buvo įtraukti į Kultūros vertybių registrą. Unikalus objekto kodas -586. Objekto reikšmingumo lygmuo yra nacionalinis. Seni kodai: Nr. naujai išaiškinamųjų sąraše: 665.²⁵⁴ Gelgaudiškio dvaro sodybos ansamblį sudaro visai nemažai išlikusių kultūros

²⁵⁰ *Rokiškio dvaro sodyba*. [Žiūrėta 2018-12-01]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/E72EF045-6D40-4696-9B93-F53CACECF766>.

²⁵¹ *Rokiškio dvaro sodybos rūmai*. [Žiūrėta 2018-12-01]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/D2B61BCB-80F6-40E8-BC3A-1E1E5E5D5950>.

²⁵² Ibid.

²⁵³ <https://www.muziejusrokiskyje.lt>

²⁵⁴ *Gelgaudiškio dvaro sodybos rūmai*. [Žiūrėta 2018-05-14]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/A0C68DB1-9768-464E-9BB0-A1744C37F772>.

paveldo objektų: rūmai, virtuvė, svirnas, oficina, bokštas, tvartas, rūšiai, oranžerija, kumetynas, parkas ir senosios kapinės dar vadinamos Baronų kapinėmis.²⁵⁵ Pagal Europos Sąjungos programų, valstybės bei Šakių rajono bendrą finansavimą buvo restauruoti rūmai, oficina, kumetynas, oranžerija, vandens bokštas, kuriame 2015 m. įrengtas karilionas.²⁵⁶

Gelgaudiškio kultūros bendruomenė dvaro aplinkoje gana aktyviai veikia nuo 2005 m. Šis kolektyvas rengė konferenciją, skirtą Kalbos dienai, teko paruošti kultūrinę programą svečiams bei juos pavaišinti. Tada ir kilo idėja sukurti teatralizuotą ekskursiją. Kaip sakė Egidijus Pilypaitis: „Turime rūmus (tegu jie tuomet buvo užmūrytais langais), parką, istoriją, legendas, taigi ir savo programą įvilkome į istorijos ir legendos rūbus“.²⁵⁷ Kaip pabrėžė Laima Grigaitytė – programa greitai tapo populiari ir sulaukė gausaus lankytojų būrio. Paklaustas E. Pilypaitis džiaugėsi, jog sėkmė aplankė, nes: „ekskursija maloniai glosto tris receptorius: akis, ausis, gomurį (gražūs vaizdai, įdomus pasakojimas, tik naminės, autentiškos vaisės ir „Žvaigždėje“ pas medžiotojus, ir Velnio kalne pas ponus).“²⁵⁸ Iki šių dienų Gelgaudiškio dvaro rūmai ir aplinka gausiai įtraukiami į kultūrinius renginius. Vyksta jau minėtos teatralizuotos pažintinės ekskursijos, šokių pamokos, įvairūs koncertai, parodos, „Dvaro diena“, konferencijos. Taip yra dalis įvairių festivalių: „Paežerių dvaro festivalis“, „Pažaislio muzikos festivalis“, „Beatričės vasaros“.

Kad Gelgaudiškio dvaras yra gana gausiai lankomas nusako Šešupės Euroregiono turizmo informacijos centro direktorė Ieva Bernotaitė. Anot jos pastaraisiais metais sodybą aplankė apie 25000–30000 turistų. Tačiau taip pat I. Bernotaitė teigia, kad: „turistų patogumui Gelgaudiškyje dar trūksta įvairių paslaugų – jie ne visada lieka patenkinti, nes pasigenda viešojo maitinimo įstaigos, praverstų ir nakvynės paslaugas teikianti įstaiga“.²⁵⁹ Tačiau šią problemą nori spręsti, tačiau yra tam tikri vietovės apribojimai. K. Kazakevičius rašo, kad restauravus statinius į Gelgaudiškio rūmus įsikėlė miestelio kultūros centras bei vietos bendruomenė. Tačiau didžioji dalis rūmų, kumetynas, oranžerija, varpinė, rūšiai – lieka tušti. Būtent tuose pastatuose ir norimą įrengti viešbutį ar restoraną.²⁶⁰ Taip pat verta paminėti, jog jau ne vienus metus Gelgaudiškio dvarui ieškomas nuomininkas, o šiuo metu svarstoma galimybė išperkamajai nuomai.

²⁵⁵ *Gelgaudiškio dvaro sodyba*. [Žiūrėta 2019-04-01]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/4f61fb7e-b43b-43ca-b9d6-78a1c8c0579a>.

²⁵⁶ Kazakevičius, Kazys, *Gelgaudiškio dvaras šeimininko nesulaukė*, 2018. [Žiūrėta 2019-04-01]. Internetinė prieiga: <https://www.lzinios.lt/Ekonomika/gelgaudiskio-dvaras-seimininko-nesulauke/277616#130188>.

²⁵⁷ Grigaitytė, Laima, *Bevaikstant Gelgaudiškio dvaro istorijos ir legendų takais*, 2014. [Žiūrėta 2019-04-01] Internetinė prieiga: <http://www.mususavaite.lt/bevaikstant-gelgaudiskio-dvaro-istorijos-ir-legendu-takais/>.

²⁵⁸ Ibid.

²⁵⁹ Kazakevičius, K., op. cit.

²⁶⁰ Ibid.

Gelgaudiškio dvaras savo tinklapio neturi, tačiau informacija yra suteikiama Gelgaudiškio kultūros centro internetiniame tinklapyje.²⁶¹ Čia nurodomas darbo valandos, galimos ekskursijos, o taip pat nuoroda į gana informatyvų vaizdo įrašą apie rūmų restauraciją, istoriją bei šiandieninę kultūros bei turizmo viziją. Be to, informaciją apie Gelgaudiškio dvaro istoriją, augmeniją, kontaktinius duomenis pateikiama „Pamatyk Lietuvoje“ tinklapyje.²⁶² Nereiktų nuvertinti šiais laikais labai populiaraus Facebook socialinio tinklo. Norint sužinoti apie artimiausius įvykius, peržiūrėti nuotraukas, ar net parašyti žinutę Facebook Gelgaudiškio dvaro paskiroje.²⁶³

Kadangi rūmuose nėra įkurto muziejaus, lankymo valandos gana ribotos. Pavasario ir vasaros metu dirbama trečiadieniais–šeštadieniais 13–18 val., o rudens–žiemos metu: ketvirtadieniais–šeštadieniais 13–17 val. jeigu yra užsakomos ekskursijos - laikas derinamas asmeniškai. Taigi, atsižvelgiant į situaciją, Gelgaudiškio rūmai gerai funkcionuoja kaip lankomas objektas. Vietinių ir tolimesnių turistų srautas gana nemažas, suprantant, jog muziejinės įstaigos pastate nėra. Tačiau šioje padėtyje, dar geriau atsiskleidžia secesijos interjero dekoras. Susitarus taip pat galima sraigtiniais laiptais patekti ant stogo. Pastatas ir aplinka yra puikiai prižiūrėti. Šalia rūmų yra pateikiamas teritorijos planas ir šiek tiek istorinės informacijos stendas lietuvių, anglų bei rusų kalbomis. Todėl atvykus ne darbo metu, vis vien galima susipažinti su kultūros paveldo objekto informacija. Gelgaudiškio dvaro rūmų kultūrinis gyvenimas vėl vyksta pavienių lankytojų, ekskursijų ir renginių dėka.

Renavo dvaras įregistruotas valstybės saugomu 1992 m. Objekto reikšmingumas – nacionalinis. Unikalus kodas – 273.²⁶⁴ Patys rūmai atskirai saugomi nuo 1999 m. Unikalus objekto kodas 24782.²⁶⁵ Priešingai nei Gelgaudiškis Renavo dvaro rūmai yra muziejinė institucija. Išsamesnė informacija internete randama keliuose tinklapiuose. Pagrindinis – Renavo dvaro tinklapis.²⁶⁶ Čia pateikia dvaro istoriją, fotografijos, lankymo kainos – teikiamos paslaugos. Darbo laikas kaip ir nemažos dalies Lietuvos kultūros įstaigų: trečiadienis–sekmadienis 10–18 val. Kaip ir Gelgaudiškyje, taip ir Renave dvarui trūksta maitinimo įstaigos. Todėl buvo paskelbtas konkursas patalpų nuomai viešojo maitinimo paslaugoms teikti. Renavo dvaro Facebook paskyra aktyviai pildoma informacija, fotografijomis. Taip pat galima komunikuoti su darbuotojais.²⁶⁷ Mažeikių

²⁶¹ <http://gelgaudiskiokc.lt/gelgaudiskio-dvaras/>.

²⁶² <https://www.pamatyklietuvoje.lt/details/gelgaudiskio-dvaro-sodyba/1624>.

²⁶³ <https://www.facebook.com/GelgaudiskioDvaras/>.

²⁶⁴ *Renavo dvaro sodyba*. [Žiūrėta 2019-04-22]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/d7383886-6c37-461e-9011-21e13d70b7db>.

²⁶⁵ *Renavo dvaro sodybos rūmai*. [Žiūrėta 2019-04-22]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/6729EDF7-E884-432B-B4D2-D401A13B80E0>.

²⁶⁶ <http://renavodvaras.lt/>.

²⁶⁷ <https://www.facebook.com/Renavo-dvaro-sodyba-566676353381999/>.

turizmo ir informacijos centro tinklapyje aprašyta dvaro istorija.²⁶⁸ Be to, suteikta prieiga prie nedidelio informacinio leidinio apie dvaro sodybą.²⁶⁹ Šiuo metu rūmuose yra eksponuojami baldai skolinti iš kitų muziejų. Taip norima sukurti interjero išbaigtumo įspūdį. Be to, eksponuojamos įvairios parodos.

Šalia stovėjimo aikštelės yra informacinė lenta. Vienoje pusėje pateikiama informacija apie Renavo rūmus ir dvaro parką, o kitoje apie Varduvos valstybinį kraštovaizdžio draustinį. Aplinka puikiai tvarkoma, galima pasivaikščioti parke. Muziejuje siūlomos gido paslaugos, rengiamos parodos bei muziejinės ekspozicijos.

Burbiškio dvaro sodyba Į Kultūros paveldo registrą įtraukta 1992 m., unikalus kodas 472, reikšmingumas – nacionalinis. Rūmai atskirai įtraukti, kiek vėliau 1997 m., unikalus kodas 23338.²⁷⁰ Kadangi vietovė yra muziejus – aiškios darbo valandos, sutvarkyta aplinka. Šiuo metu dvare sėkmingai teikiamos įvairios turizmo paslaugos, rengiamos konferencijos, įvairios šventės, vystoma gėlininkystė.²⁷¹ Draustinį aprašo kaip: „Radviliškio rajone yra vienas ryškiausiu pavydžiu, kaip jau daugelį metų nuosekliai ir sistemiškai tvarkomas istorinis kultūrinis kraštovaizdis. Savivaldybės įsteigtame Dauguvienės kultūros istorijos muziejuje-draustinyje viešajai kultūrinei paskirčiai pritaikyta, restauruota ir iš dalies atkurta Burbiškio dvaro sodyba su parku.“²⁷²

Šiandien dvaras vėl kupinas kultūrinio gyvenimo. Anot A. Kasperevičiūtės, Burbiškio dvaras vienas ryškiausių ir geriausių dvarų pritaikymo muziejinei veiklai pastaruoju metu Lietuvoje. Labai džiugu, kad atgaivintas vieno žmogaus iniciatyva ir dideliais užmojais. E. Praškevičiaus idėjas palaikė rajono savivaldybė bei Kultūros vertybių apsaugos departamentas. Taigi, dar XX a, pirmoje pusėje Burbiškio dvaras ir parkas buvo plačiai žinomas ir lankomas. Vyko gausi kultūrinė veikla, poezijos skaitymai, kameriniai koncertai ir kt. Pasižymėjo romantiškais siekiais, ypač žavėjosi Johano Štrauso muzika ir labai mėgo skaityti Adomo Mickevičiaus poemas, kuriose buvo plačiai parašyta Lietuvos praeitis.²⁷³ Todėl ir svarbu paminėti tiek buvusius savininkus, tiek jų suvokimą apie kultūrą bei estetiką. Burbiškio dvaras puikus tinkamo dvaro ir rūmų atgimimo pavyzdys.

Muziejaus tinklalapyje aprašoma, kad Burbiškio dvaras – neoromantizmo ir neogotikos paveldo vertybė, jame stengiamasi suaktualinti ne tik architektūrinį, kraštovaizdžio palikimą, bet ir dvarų kultūros tradicijas. Rengiami Poezijos pavasario renginiai, kameriniai koncertai. Dvaras

²⁶⁸ <http://mazeikiutvic.lt/renavo-dvaro-sodyba>.

²⁶⁹ <http://mazeikiutvic.lt/wp-content/uploads/2016/04/Renavo-dvaro-sodyba.pdf>.

²⁷⁰ *Burbiškio dvaro sodybos rūmai*. [Žiūrėta 2018-10-20]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/E574AE4E-7881-4B7C-9F87-B32E3F33A775>.

²⁷¹ Kasperavičiūtė, Aistė. *Lietuvos kultūros politika dvarų atžvilgiu*: magistro baigiamasis darbas, vad. prof. dr. Nijolė Lukšionytė-Tolvaišienė, 2009, p. 11–12.

²⁷² Jurevičienė, J. *Kraštovaizdžio kultūrinė vertė: išsaugojimo principai*. Kaunas, 2013. p. 56.

²⁷³ Sud. Kandrotas, Vytautas ir Veliutė, Ingrida, op. cit., p. 40–41.

pritaikomas ir šių dienų poreikiams: vyksta mokslinės konferencijos, seminarai, privačios šventės. Iš atkurtos M. Bažensko tradicijos rinkti įvairių gėlių kolekcijas, šiuo metu dvare yra 300 rūšių ir formų tulpių kolekcija. Sukurta nauja tradicija - tulpių šventė, kuri vyksta nuo 2000 metų. Čia pramoginiam renginiui suteikiama daug platesnė prasmė: demonstruojamos dvarų kultūrą liudijančios vertybės, lankomos ekspozicijos, populiarinama dvaro istorija.²⁷⁴ Bene žinomiausias renginys – kasmetinė Tulpių žydėjimo šventė. Šis renginys pritraukia didelį kiekį lankytojų.

Patogu, kad transporto priemonių aukštelė įrengta šalia dvarų vartų. Ten pastatytas stendas su Dauguvienės valstybinio Kraštovaizdžio draustinio bei Burbiškio dvaro informacija. Sodybos teritorijoje taip pat yra išsamus Burbiškio dvaro parko planas. Labai svarbi detalė, jog prie kiekvieno pastato ar skulptūros yra po lentelę, trumpai paaiškinančią istoriją ir paskirtį. Todėl apsilankyti ir pasivaikščioti po rūmų teritoriją yra labai patogu ir pavieniams lankytojams. Kas neįneša lėšų į muziejaus veiklą, tačiau puikiai vykdo kultūros paveldo viešinimo įsipareigojimus gyventojams. Burbiškio centrinių pastatų kompleksas gana sudėtingas, kodėl tokia informacija puikiai padeda ir paaiškina situaciją.

Paežerių dvaras įtraukas į laikiną apskaitą dar 1992 m., tačiau pati rezidencija, kaip atskirai saugotinas objektas, tik 2017 m., unikalus kodas- 40794, reikšmingumo lygmuo – vietinis. Kultūros paveldo departamento žymima pastaba, kad prieš tvarkymo darbus atlikti istorinius, fizinius tyrimus.²⁷⁵ Šiaulių turizmo informacijos centro tinklapyje nepateikiami duomenys kaip galima aplankyti rezidenciją. Fragmentiškai aprašyta istorija.²⁷⁶ Šiaulių rajono turizmo ir verslo informacijos centro tinklapyje pateikiama labai panaši informacija.²⁷⁷ Pagal Šiaulių turizmo informacijos centro teikiamus duomenis vasaros sezono metu dvare vyksta jaunimo stovyklos. Šalia dvaro prie ežero įrengtos maudyklės su paprasta paplūdimio infrastruktūra.²⁷⁸

Deja, Paežerių dvaro rezidencija šiuo metu nepritaikyta lankymui. Teritorija aptverta, todėl atvykus pasivaikščioti po buvusį parką to padaryti tiesiog nepavyktų. Tiesa, galima ieškoti išvirtusios tvoros vietų. Visgi susisiekus su Šiaulių rajono savivaldybės kultūros centro darbuotojais, išskirtiniais atvejais, galima susitarti dėl apsilankymo. Nepaisant to, jog šalia vartų yra padaryta nedidelė vieta statyti automobiliams, informacinės lemtos apie dvaro parką, ar rūmus nėra. Paežerių dvaro teritorijoje nevyksta jokie kultūriniai renginiai apart vasaros stovyklų.

²⁷⁴Ibid.

²⁷⁵ *Paežerių dvaro sodybos fragmentų rūmai*. [Žiūrėta 2018-10-20]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/20ACD4CE-CB23-4FC9-A569-4A6FF28466B2>

²⁷⁶ <http://tic.siauliai.lt/place/paezeriu-dvaro-sodyba/>

²⁷⁷ <http://www.siauliurajonas.lt/dvarai-kaimai-173-moncula.html>

²⁷⁸ *Paežerių dvaro sodyba*. [Žiūrėta 2018-10-25]. Internetinė prieiga: <http://tic.siauliai.lt/place/paezeriu-dvaro-sodyba/>

Šešuolėlių I dvaro sodyba į Kultūros paveldo registrą įtraukta 2002 m., unikalus kodas 15831, reikšmingumas nenurodytas. Rūmai taip pat įtraukti 2002 m., unikalus kodas 701. Rezidencija gerai restauruota, anksčiau buvo atgaivintas kultūrinis gyvenimas. Gretimuose pastatuose buvo įrengi svečių miegamieji, salės renginiams. Ūkiniuose pastatuose įsikūrusi priešgaisrinio gelbėjimo tarnyba. Pagrindinė rūmų veikla buvo nuoma didelėms privačioms šventėms, tokios kaip vestuvės. Taip pat minimi Kristupo vasaros festivalio koncertų ciklai „Kristupo piknikai“, žiemą buvo rengiamos „Kristupo Kalėdos“²⁷⁹. Tačiau šiuo metu rūmai turistus priima retai, labiau orientuota į privačius renginius. Visgi, pavieniai turistai leidžiami pasivaikščioti dvaro teritorijoje. Kadangi pastatas yra privatus, dėl rūmų aplankymo reikia tartis su savininku, kuris gyvena JAV, įmanoma susisiekti per dvaro Facebook paskyrą. Vykstant į Šešuolėlių dvarą nėra kelio ženklo, neaiškus privažiavimas, atvykus nėra aikštelės. Jokios informacijos apie rūmus nepateikiama vietoje, nėra stendo. Taigi, šiuo metu Šešuolėlių dvaro rūmai turizmui pritaikyti.

Matome, kad turizmo situacija dvaruose labai įvairi. Elementaru, kad muziejinėse institucijose lankymas gana aiškus, platus pasirinkimas ekskursijų. Todėl Rokiškyje ir Renave esantys muziejai suteikia kur kas didesnes galimybes lankytojams. Gelgaudiškyje veikia kitos kultūrinės institucijos, darbo laikas gerokai trumpesnis, nei Rokiškyje ar Renave. Burbiškio rūmuose taip pat yra muziejus, tačiau parko teritorija lankytojams iš esmės pritaikyta geriausiai iš visų aptartų šiame darbe. Prie visų muziejų yra stovėjimo aikštelės, informaciniai stendai, o Burbiškyje taip pat ir prie kiekvieno objekto. Visai kita situacija yra su Šešuolėlių bei Paežerių rūmais. Į abu pastatus gana sudėtinga patekti, vietoje nėra pateikiama informacijos, ne visada galima pasivaikščioti parko teritorijoje. Visgi, aplankyti įmanoma visus, tiesiog geriausiai yra susitarti iš anksto. Nurimtiems daugiau sužinoti apie rūmų interjerus patartina apsilankyti Gelgaudiškyje, Rokiškyje bei Renave. Tuo tarpu turistams, kurie linkę pasivaikščioti geriausiai tiktų Burbiškių parkas su keliolika salelių, o Šešuolėliai su Paežeriais atkakliai besidomintiems dvarų architektūra.

²⁷⁹ Algis Vaškevičius. *Amerikos lietuvių dėka atgimė Šešuolėlių dvaras*. <https://www.draugas.org/amerikos-lietuviu-deka-atgime-sesuoleliu-dvaras>.

IŠVADOS

Aptarus secesijos ištakas, plitimą Europos ir Lietuvos miestuose, o taip pat Gelgaudiškio, Renavo, Rokiškio, Burbiškio, Paežerių ir Šešuolėlių rezidencijų dekorą galimą daryti išvadas:

1. Išnagrinėjus Gelgaudiškio, Renavo, Rokiškio, Burbiškio, Paežerių ir Šešuolėlių rezidencijų dekorą nepasitvirtina hipotezė, jog secesijos stilistikos interjerų Lietuvos dvarų rezidencijose buvo mažai. Dėl retų mokslinių darbų bei publikacijų mažiau atkreiptas dėmesys šiai stilistinei raiškai, tačiau Lietuvos dvarų rūmų interjeruose secesijos elementai buvo populiarūs.
2. Ryškiausias Lietuvos secesijos ryšys juntamas su romantizmo epochos ideologija, *Arts and Crafts* meninio judėjimo įtakomis bei meninės raiškos pasklidimu iš kitų šalių: Latvijos, Rusijos bei Lenkijos. Secesija Lietuvos miestuose ir dvaruose pasitaiko daugiau pavienėmis detalėmis nei bendrąjį interjero visumą.
3. Secesijos metu išpopuliarėjo funkcinių patalpų išdėstymo kaita, kuri Lietuvą pasiekė Romantizmo periodu. Erdves imta komponuoti aplink vestibulį. Kur kas daugiau dėmesio skirta privačiai erdvei nei reprezentacijos kūrimui. Reprezentacinėms patalpoms vis dar naudota amfiladinė jungtis, tačiau asmeninėms erdvėms imta taikyti koridorinę sistemą.
4. Secesijos sklaida Lietuvos rezidencijose pasižymi plataus spektro dekoravimo ypatybėmis. Naujojo meno motyvai buvo naudojami sienų bei lubų ornamentiniuose lipdiniuose, tapyboje, apmušaluose. Spalvos vyrauja šviesios, pastelinės, retkarčiais pasitaikydavo ir ryškesni atspalviai. Dekorui pasirinkti augmenijos bei geografinių raštų kompozicijos.
5. Iš menkai išlikusių baldų bei fotografijų, suprantama, jog secesiniai baldai buvo panašūs kaip ir kaimyninėse šalyse. Remiantis dekoru pavyzdžiais Lietuvos interjerai buvo gana panašūs tiek su kaimynėmis šalimis, tiek su tolimesnėmis Europos vietovėmis.
6. Turizmo galimybės gerai išvystytos tuose rūmuose, kuriuose veikia muziejai ar kitos kultūrinės institucijos. Keblu patekti į privačius, ar nerenovuotus rūmus. Pavieniams lankytojams geriausiai pritaikytas Burbiškio dvaro parkas.

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

NEPUBLIKUOTI ŠALTINIAI

1. *Burbiškio dvaro sodybos istorinė medžiaga. Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus – draustinio archyvas* F. RPT, ap.12, b. 71.
2. Kalsauskaitė–Gasparavičienė, Sigita. *Paežerių buv. dvaro sodybos paminklo sauginių sąlygų dokumentacija. Istorinė pažyma*. VAA. F. 1019, ap. 11, b. 14190.
3. Kasperavičiūtė, Aistė. *Lietuvos kultūros politika dvarų atžvilgiu: magistro baigiamasis darbas*, vad. prof. dr. Nijolė Lukšionytė-Tolvaišienė, 2009, p. 11-12. [Žiūrėta 2019-04-22]. Internetinė prieiga: <https://vb.vdu.lt/object/elaba:1922672>.
4. Petrausko Vincento asmeninio archyvo Šešuolėlių rūmų polichrominių tyrimų ataskaita.
5. Rickevičienė, Raimonda. *Gelgaudiškio dvaro sodybos istoriniai tyrimai*, AB „Kauno paminklų restauravimo projektavimo institutas“, Kaunas, 2009.
6. *Rytų Lietuvos kult. pam. Ignalinos raj. Dūkšto dvaro pastatai, Šalčininkų raj. Bruklynės dvarų rūmai, Tabariškių bažn. Ir varp. Širvintų r, Bartuškių dvaro rūmai ir parkas, Šešuolėlių dvaro rūmai ir parkas*. Istoriniai tyrimai. VAA. F. 1019, ap. 11, b. 253.
7. *Rokiškio buvusio dvaro rūmai. Valgomojo interjero restauracijos autorinės priežiūros ataskaita*. 1984 m. VAA. F. 1019, ap. 11, b. 3738.
8. *Rokiškis, Tyzenhauzų al. Nr. 5. Buvę Rokiškio centriniai dvaro rūmai. Žvalgybiniai polichrominiai interjero tyrimai. Ataskaita*. 1991, VAA. F. 1019, ap. 11, b. 3740.
9. Trečiokienė, Verutė. Buv. Gelgaudiškio dvaro I a. patalpų ankstyvųjų dažymų etapų schema ir patalpų dažymo projektai In: *Gelgaudiškio dvaro rūmų Šakių rajone fasado ir vidaus patalpų polichrominiai tyrimai*. AB „Kauno paminklų restauravimo projektavimo institutas“, Kaunas, 2009.
10. Vojedovskaitė, Arimeta, *Istorinių meninių tyrimų ataskaita*. Vilnius, 1981. Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus – draustinio archyvas.
11. *XIX a. architektūros paminklas – buv. Rokiškio dvaro centriniai rūmai (Rokiškio kraštotyros muziejus). Susipažinimas ir architektūriniai tyrimai*, 1982m. VAA. F. 1019, ap. 12, b. 16854.

Literatūra

Knygos

12. 153 įdomiausi Lietuvos dvarai, Sud. Kandrotas V. ir Kandrotienė D. Kaunas: Terra Publica, 2011.
13. Aftanazy, Roman, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. T. 1, Województwa mińskie, mścisławskie, połockie, witebskie*. Ossolineum: Wrocław 1991.
14. Aftanazy, Roman, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. Województwo wileńskie. T. 3*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich Wydawnictwo, 1992.
15. Aftanazy, R., *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. Województwo wileńskie. T. 4, Cz. 1*. Zakł. Narod. im. Ossolińskich, 1993.
16. Aftanazy, R., *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej, Województwo podolskie, T. 6*. 1996.
17. Aftanazy, R., *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej, T. 9, Województwo podolskie*, 1996.
18. Aftanazy, R. *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej, T. 10, Województwo braclawskie*, 1996.
19. Cieškaitė- Brėdikienė, Laimutė. *Dizaino knyga nuo Morriso iki Morrisono*. Vilnius: VDA, 2008.
20. *Dailės žodynas. Vilnius: VDA I-kla*, 1999.
21. Dunauskienė, Gražina. *Burbiškis šventė dvarininko gimtadienį*. In: Šiaulių kraštas 2003-07-22.
22. Escritt, Stepehn. *Art Nouveau*. London: Phaidon Press Limited, 2000.
23. Fahr-Becker, Gabriele. *Art Nouveau*. Potsdam: H.f. ullmann publusing GmbH, 2015.
24. Glemža, Jonas Rimantas. *Istoriniai Lietuvos architektūros paveldo interjerai: istorija, tvarkyba, vertinimas*. Vilnius: VDA, 2013.
25. Harris, Cyril M., *Iliustruotas architektūros istorijos žodynas: anglų-lietuvių kalbomis*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007.
26. Jurevičienė, J. *Kraštovaizdžio kultūrinė vertė: išsaugojimo principai*. Kaunas, 2013.
27. Klajumienė, Dalia. *Vilniaus gyvenamųjų namų interjerų dekoru elementai nuo klasicizmo iki moderno*. Vilnius: VDA, 2015.

28. Kļaviņš, Eduards. *Art history of Latvia : Period of Neo-Romanticist Modernism 1890 – 1915*. Rīga: Institute of Art History of the Latvian Academy of Art, 2014.
29. *Lietuvos dvarai ir pilys*. Sud. Kandrotas, Vytautas ir Veliutė, Ingrida. Kaunas: Terra publica, 2015.
30. *Lietuvos dvarai: dviejų tomų žinynas*. Sud. Semaškaitė, Ingrida, Vilnius: Algimantas, 2010.
31. Lukšionytė-Tolvaišienė, Nijolė. *Gubernijos laikotarpis Kauno architektūroje*. Kaunas: VDU leidykla, 2001.
32. Lukšionytė-Tolvaišienė, Nijolė. *Istorizmas ir modernas Vilniaus architektūroje*. Vilnius: VDA leidykla, 2000.
33. *Lietuvos architektūros istorija*. T. 3: Nuo XIX a. II-ojo dešimtmečio iki 1918 / Red. kol.: N. Lukšionytė-Tolvaišienė, A. Jankevičienė, V. Levandauskas, A. Miškinis. Vilnius: Savastis, 2000.
34. Lukšionytė-Tolvaišienė, Nijolė. *Renavo dvaro meninės ypatybės*. In: Sud. Butrimas, A., Milterytė, A., Šveberas, P. *Renavas, Žemaičių praeitis*. Vilnius: VDA, 2012.
35. Macdonald, Orbis. *The Design source book*. London: QED Publishing Ltd, 1986.
36. *Pasaulietiniai interjerai: idėja, dekoras, dizainas* / Sud. Klajumienė, D. Vilnius: VDA, 2013.
37. Preišegalavičienė, Lina. *Lietuvos tarpukario interjerai 1918–1940*. Kaunas: Vox Altera, 2016.
38. *Renavas, Žemaičių praeitis*. Sud. Butrimas, A., Milterytė, A., Šveberas, P. Vilnius: VDA, 2012m.
39. Šemaškaitė, Ingrida, *Lietuvos pilys ir dvarai*. Vilnius: Algimantas, 2005.
40. Zerbst, Reiner, *Antoni Gaudi*. Köln: Taschen, 1985.

Straipsniai

41. Ignatienienė, Audronė. *Burbiškis*. In: *Kelionių magija*, 2006/3.
42. Isokas, Gediminas. *Burbiškio parkas*. In: *Girios* 1990-12.
43. Praskevičius, Egidijus. *Burbiškio dvaro meno vertybės*. In: *Daugyvienės žemė, mūsų kraštas*, 1997, vasario 1.
44. Užutaitė, E. *Modernėjanti Lietuvos visuomenė ir veidrodžiai interjeruose: nuo prabangos iki būtinybės*. In: *Pasaulietiniai interjerai: idėja, dekoras, dizainas* / Sud. Klajumienė, D. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2014.
45. Vitkauskienė, Irena. *Burbiškio dvaras atgimė naujam gyvenimui*. In: *Lietuvos aidas-paveldas*. 1999-10-23. Nr. 208.

Internetiniai šaltiniai

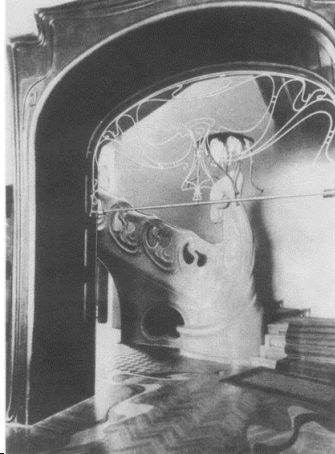
46. *Antono Filipovičiaus-Duboviko namas*. [Žiūrėta 2018-05-13]<https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/22c53978-7ded-4a77-9d9b-83a347200ca8>.
47. Brumfield, William Craft. *The Origins of Modernism in Russian Architecture*. Berkeley: University of California Press, 1991 m. [Žiūrėta 2018-05-11]. Internetinė prieiga: <https://publishing.cdlib.org/ucpressebooks/view?docId=ft1g5004bj;chunk.id=d0e3491;doc.view=print>.
48. Buivydienė, Jadvyga, *Burbiškio dvaras puošiasi istorijos reliktais*, 2010. [Žiūrėta 2018-10-20]. Internetinė prieiga: <http://www.skrastas.lt/?id=1290013746>.
49. *Burbiškio dvaro sodyba*. [Žiūrėta 2018-12-01]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/C16EA7E2-7DD8-41FC-B951-6CE85C777050>.
50. *Burbiškio dvaro sodybos rūmai*. [Žiūrėta 2018-12-01]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/E574AE4E-7881-4B7C-9F87-B32E3F33A775>.
51. *Burbiškio dvaro sodybos vaikų namas ir guvernantės namas*. [Žiūrėta 2018-10-20]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/F99A523A-B3FE-465D-BB88-351617B642DB>.
52. *Discover Art Nouveau in Riga*. [Žiūrėta 2018-05-12]. Internetinė prieiga: <http://www.latvia.eu/traditions-culture/art-nouveau>.
53. *Gelgaudiškio dvaro sodybos rūmai*. [Žiūrėta 2018-05-14]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/A0C68DB1-9768-464E-9BB0-A1744C37F772>.
54. *Grigorijaus (Giršos) Michelsono gyvenamasis pastatas*. [Žiūrėta 2018-05-12]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/73A8FCC6-E028-4755-90F2-ED6F5EEA8395>.
55. *Istorija*. [Žiūrėta 2018-10-20]. Internetinė prieiga: http://www.daugyvenesmuziejus.lt/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=35&Itemid=53.
56. Kutkaitytė, Monika, *Dvarų restauravimo tendencijos ir klaidos*, 2008. [Žiūrėta 2018-11-03]. Prieiga internetu: <http://lt.lt.allconstructions.com/portal/index/article/5128/dvaru-restauravimo-tendencijos-ir-klaidos>.
57. Laidos aut. Makačinionė, V. *Burbiškio dvaras ir dvaro gyvenimas XIX a. pab.– XX a. pr.* 2001. [Žiūrėta 2018-10-20]. Internetinė prieiga: <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/8367/vizijos-ir-tikrove-burbiskio-dvaras>.

58. *M. Gorzono namas* (Šv. Gertrūdės g. 14 ir 14B). [Žiūrėta 2018-05-12] Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/C320D8AB-3F99-41F1-B07A-6BAAEA039126>.
59. Nekrašius, Jonas. *Šiaulių krašto dvarų bibliotekos ir knygų ženklai* (XVII-XX a. pirma pusė). 2013, [Žiūrėta 2018-12-10]. Prieiga internetu: <http://www.ziemgala.lt/saugykla/pdf/5-nekrasius.pdf>.
60. *Nežinomų dvaro rūmų interjeras XX a. 3 deš.*, RKM F 1416. [Žiūrėta 2019-04-14]. Internetinė prieiga: https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/56381738?s_id=Bq0u8JkoeTJIsPg1&s_ind=43&valuable_type=EKSPONATAS.
61. Norušienė, Stanislava, *Šešuolėlių dvaras - ne tik savininko džiaugsmui*, 2011 m. [Žiūrėta 2018-11-03]. Prieiga internetu: <https://www.delfi.lt/veidai/kultura/sesuoleliu-dvaras-ne-tik-savininko-dziaugsmui.d?id=40794775>.
62. *Paežerių dvaro sodybos fragmentų rūmai*. [Žiūrėta 2018-10-20]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/20ACD4CE-CB23-4FC9-A569-4A6FF28466B2>.
63. *Pavlovsk, Peterburgo muziejuje eksponuojami baldai*. [Žiūrėta 2019-04-14]. Internetinė prieiga: <http://www.pavlovskmuseum.ru/about/palace/layout/13/745/>.
64. *Prekybos kabinetas. XIX a. pab. –XX a. pr.* Nuotraukos iš TOKM fondų. [Žiūrėta 2019-04-14]. Internetinė prieiga: <https://obzor.westsib.ru/article/592294---fotofond.-interery-starinnyh-kvartir>.
65. *Renavo dvaro sodyba*. [Žiūrėta 2018-05-14]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/d7383886-6c37-461e-9011-21e13d70b7db>.
66. *Rokiškio dvaro sodyba*. [Žiūrėta 2018-10-14]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/E72EF045-6D40-4696-9B93-F53CACECF766>.
67. *Rokiškio dvaro sodybos rūmai*. [Žiūrėta 2018-12-01]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/D2B61BCB-80F6-40E8-BC3A-1E1E5E5D5950>.
68. *Šešuolėlių I dvaro sodyba*. [Žiūrėta 2018-12-01]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/A3D40583-6C69-4D31-922E-83012008B8D0>.
69. *Šešuolėlių rūmai*. [Žiūrėta 2018-12-01]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/103052D0-A6B2-4B9A-B977-57E44203C4CF>.
70. Tournou, A. *Jozefo Montvilo idėjos buvo žingsnis pažangos ir estetikos link*. [Žiūrėta 2018-05-11]. Internetinė prieiga: <https://www.lrt.lt/naujienos/kalba-vilnius/32/10601/a-tornau-jozefo-montvilo-idejos-buvo-zingsnis-pazangos-ir-estetikoslink#wowzaplaystart=1395000&wowzaplayduration=857000>.
71. *Vokietijos pareigūnų namai Krišjāņa Valdemāra gatvėje 38*, 1917. R0326-3, [Žiūrėta 2019-04-14]. Internetinė prieiga: <https://zudusilatvija.lv/objects/object/24280/>

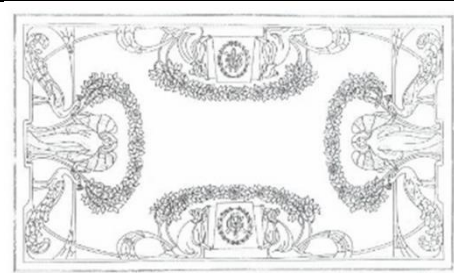
ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS

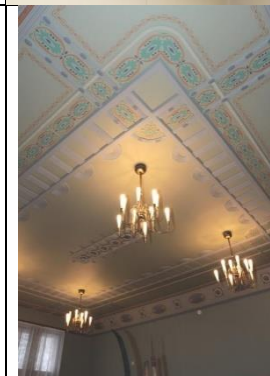
I. SECESIJOS IŠTAKOS IR SKLAIDA EUROPOJE BEI LIETUVOJE

1 il. Eugene-Emmanuel Viollet-le-Duc, Saint Guillaune koplyčia Notre Dame, Paris. In: Escritt, Stepehn. <i>Art Nouveau</i>. London: Phaidon Press Limited, 2000, p. 27.	
2 il. Jones, Owen. „Arabia“ iš „Grammar of ornament“ 1856. In: Escritt, Stepehn. <i>Art Nouveau</i>. London: Phaidon Press Limited, 2000, p. 33.	
3 il. E. Gaillard'o valgomojo kambario baldų komplektas, kurtas 1899–1900m. [Žiūrėta 2018-05-12]. Internetinė prieiga: http://www.haslamandwhiteway.com/pictureframe.php?id=318&position=3.	
4 il. Geoger de Feure 1900 m. kurti saloninio tipo baldai. In: Escritt, Stepehn. <i>Art Nouveau</i>. London: Phaidon Press Limited, 2000, p. 16.	

5 il. Archit. Fiodaro Šechteliu Stepano Riabušinskio namo interjeras, 1903 m. In: Brumfield, William Craft. <i>The Origins of Modernism in Russian Architecture</i>. Berkeley: University of California Press, 1991, p. 137. [Žiūrėta 2018-05-12]. Internetinė prieiga: https://publishing.cdlib.org/ucpresse/books/view?docId=ft1g5004bj;chunk.id=d0e3491;doc.view=print	
6 il. Archit. F. Šechteliu Rusijos paviljonas Glasgow tarptautinėje parodoje 1901 m. In: Brumfield, William Craft. <i>The Origins of Modernism in Russian Architecture</i>. Berkeley: University of California Press, 1991, p. 142. [Žiūrėta 2018-05-12]. Internetinė prieiga: https://publishing.cdlib.org/ucpresse/books/view?docId=ft1g5004bj;chunk.id=d0e3491;doc.view=print	
7 il. Archit. F. Šechteliu . Dzeržinsko namo interjeras, kurtas 1902 m In: Brumfield, William Craft. <i>The Origins of Modernism in Russian Architecture</i>. Berkeley: University of California Press, 1991, p. 147. [Žiūrėta 2018-05-12]. Internetinė prieiga: https://publishing.cdlib.org/ucpresse/books/view?docId=ft1g5004bj;chunk.id=d0e3491;doc.view=print	
8 il. Archit. Michailo Eizenšteino namas Albertos gatvėje Rygoje, statytas 1906 m. Fot. R. Stankūnaitės, 2017-06-20.	

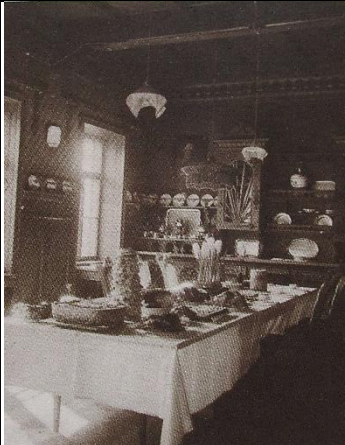
9 il. Archit. Konstantino Pekšino ir Eižens Laube namas, statytas 1903 m. In: <i>Riga's Jugendstil Grandeur</i>. [Žiūrėta 2018-05-12]. Internetinė prieiga: https://latvians.com/index.php?en/Personal/Features-AlbertaIela/No-12-Alberta/index.ssi	
10 il. Archit. Konstantino Pekšino ir Eižens Laube namas statyto 1903 m. interjeras. Fot. R. Stankūnaitė, 2017-06-20.	
11 il. Archit. Konstantino Pekšino ir Eižens Laube namas statyto 1903 m. interjeras. Fot. R. Stankūnaitė, 2017-06-20.	
12 il. <i>Namų kompleksas, vad. Kražių kolonija</i>, 1911 m. [Žiūrėta 2018-05-12]. Internetinė prieiga: https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/46381b27-66bb-40ce-bd16-67e709a1aed8.	

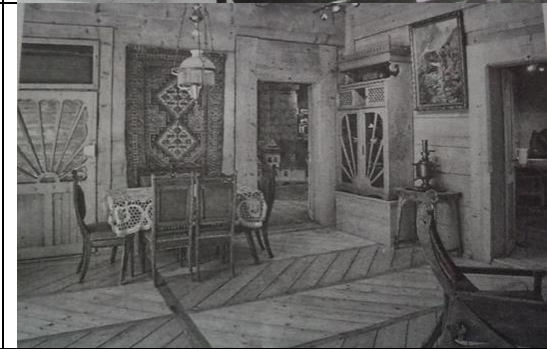
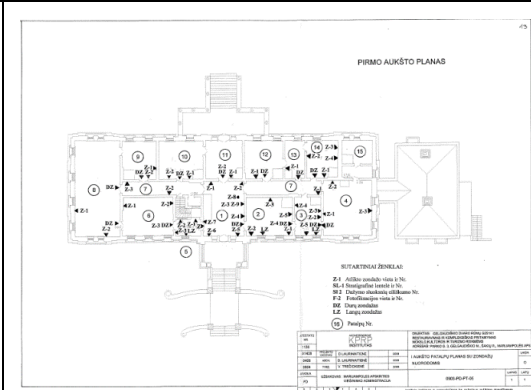
13 il. Namų kompleksas, vad. Kražių kolonijos krosnies karūna. Fot. Šaparauskas, 1975 m. [Žiūrėta 2018-05-12]. Internetinė prieiga: https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/46381b27-66bb-40ce-bd16-67e709a1aed8.	 IKONOGB Nr. 19.7 Kražių g. 21 krosnies karūna, 1975 m. (Šaparauskas fotografija) Kultūros paveldo centro archyvo negatyvų fondas, inventarinis negatyvo kortelė, nr. 2310
14 il. Namų komplekso, vad. Kražių kolonija, devinto namo karnizas I aukšte, patalpoje Nr. 3. Fot. Agnė Gendrėnienė 2014-02-21. [Žiūrėta 2018-05-12]. Internetinė prieiga: https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/047B54D1-0118-4F4D-B0F9-84D53EF48261.	
15 il. A. Filipovičiaus-Duboviko pastato laiptinė, lifto fragmentas. 2010-02-04. [Žiūrėta 2018-05-12] Internetinė prieiga: https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/22c53978-7ded-4a77-9d9b-83a347200ca8	
16 il. A. Filipovičiaus-Duboviko pastato pirmo aukšto lubų dekoras. 2010-09-15. [Žiūrėta 2018-05-12] Internetinė prieiga: https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/22c53978-7ded-4a77-9d9b-83a347200ca8	
17 il. Mordchelis Gorzonas namo laiptinės plafono brėžinys 1991 m. In: N. Liukšionytė-Tolvaišienė. <i>Gubernijos laikotarpis Kauno architektūroje</i>, Kaunas: 2001, p. 134.	

18 il. Grigorijaus (Giršos) Michelsono gyvenamasis pastatas statyto 1910 m. pirmo aukšto lubos. Fot. Lina Buteikytė, 2014-02-20. [Žiūrėta 2018-05-12] Internetinė prieiga: https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/73A8FCC6-E028-4755-90F2-ED6F5EEA8395.	
19 il. Frenkelio vilos I a. parodų salės lubos. Fot. Aloyzas Petrašiūnas. 2013-04-04. [Žiūrėta 2018-05-12] Internetinė prieiga: https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/C785EF2B-E28A-48E7-A38D-6829B75A4DBA.	

II. RŪMŲ INTERJERO DEKORAS

20 il. Rokiškio rūmai iki 1905 m. [Žiūrėta 2018-11-23]. Internetinė prieiga: https://www.facebook.com/senosfoto grafijos/photos/a.265181106975/493709801975/?type=3&theater.	
21 il. Rokiškio dvaro rūmai apie 1915 m. Ikonogr nr. 25. [Žiūrėta 2018-11-23]. Internetinė prieiga: https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/E72EF045-6D40-4696-9B93-F53CACECF766.	 IKONOGR Nr. 25 Rokiškio dvaro rūmai, apie 1915 m. atvirukas
22 il. Rokiškio dvaro rūmų menės interjeras XX a. 2 deš. [Žiūrėta 2018-11-23]. Internetinė prieiga: https://www.limis.lt/paieska/perziura/-/exhibit/preview/56391836?s_id=bAAD8QnpnjtAyXk9&s_ind=19&valuable_type=EKSPONATAS.	

23 il. Rokiškio hole esantys pagrindiniai laiptai. Fot. R. Stankūnaitė 2018-10-30.	
24 il. Holo erdvė ir balkono fragmentas. Fot. R. Stankūnaitė 2018-10-30.	
25 il. Baltosios Vokės dvaro sodybos rūmų vestibulio I a. interjeras, iki 1939 m. In: Aftanazy, R. <i>Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. Województwo wileńskie. T. 4, Ossolińskich</i>, 1993, p. 22–23.	 IKONOGR Nr. 37 Baltosios Vokės dvaro sodybos rūmų vestibulio I a. interjero fragmentai. Iki 1939 m. Iš: AFTANAZY, R. <i>Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. Województwo wileńskie. T. 4, Cz. I. Za Narod. im. Ossolińskich</i>, 1993, p. 20-28.
26 il. Zakopanės stiliaus valgomas. XX a. pr. Sud. Danguolė Kandrotienė ir Vytautas Kandrotas, <i>153 įdomiausi Lietuvos dvarai</i>, Kaunas: Terra publica, 2011, p. 108.	

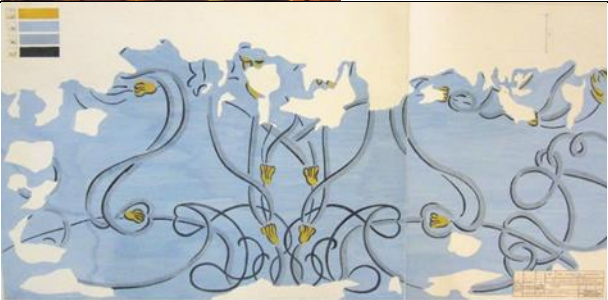
27 il. Rokiškio valgomojo kambario židinio anga. Fot. R. Stankūnaitė 2018-10-30.	
28 il. Medžio apdailos motyvai. Fot. R. Stankūnaitė 2018-10-30.	
29 il. Leskovo (Леськове, Ukraina) rūmų bibliotekoje apkaustytos durys. In: Aftanazy, R. <i>Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej, Tom 10 Województwo bractawskie</i>, 1996, p. 188.	
30 il. Zakopanės stiliaus muziejaus interjeras. Fot. Karolina Zieba. In: Preišegalavičienė, L. <i>Lietuvos tarpukario interjerai 1918-1940</i>. Kaunas: Vox Altera, 2016, p.208.	
31 il. Gelgaudiškio rūmų pirmo aukšto planas. Trečiokienė, V. In: <i>Buv. Gelgaudiškio dvaro I a. patalpų ankstyvųjų dažymų etapų schema ir patalpų dažymo projektai</i>, p.4, 2009. [Žiūrėta 2018-05-14] Internetinė prieiga: https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/4f61fb7e-b43b-43ca-b9d6-78a1c8c0579a.	

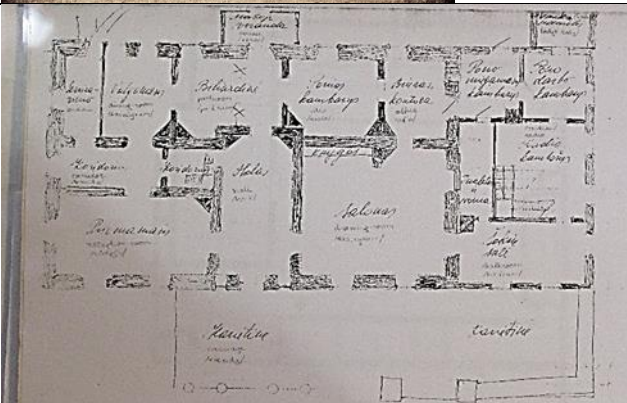
32 il. Gelgaudiškio rūmų patalpos nr. 2 lubų dekoras. Fot. R. Stankūnaitė. 2018-05-20.	
33 il. Gelgaudiškio rūmų patalpos nr. 2 lubų ir durų dekoras. Fot. R. Stankūnaitė. 2018-05-20	
34 il. Gelgaudiškio rūmų patalpos nr. 3 lubų dekoras. Fot. R. Stankūnaitė. 2018-05-20.	
35 il. Gelgaudiškio rūmų patalpos nr. 3 durų supraporto dekoras. Fot. R. Stankūnaitė. 2018-05-20.	
36 il. Gelgaudiškio rūmų patalpos nr.6 lubų ir sienų dekoras. Fot. R. Stankūnaitė. 2018-05-20.	

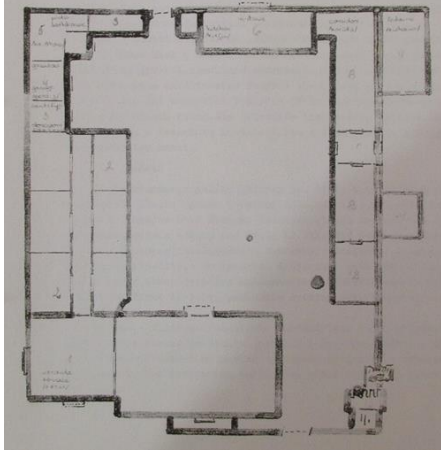
37 il. Gelgaudiškio rūmų patalpos nr. 11 lubų, sienų ir durų dekoras. Fot. R. Stankūnaitė. 2018-05-20.	
38 il. M. Eizenšteino pastato Albertos gatvėje 4 sienų apdaila. Fot. AS „Buvuznemums Restaurators“. In: Klajumienė, D. <i>Pasaulietiniai interjerai: idėja, dekoras, dizainas</i>. Vilnius: VDA, 2013, p. 195.	
39 Valgomojo interjeras pagal Otto Wagnerio projektą, 1901. In: Klajumienė, D. <i>Vilniaus gyvenamųjų namų interjerų dekorų elementai nuo klasizmo iki modernio</i>. Vilnius: VDA, 2015, p. 52.	
40 il. Gelgaudiškio rūmų patalpos nr. 11 lubų, karnizo ir židinio dekoras. Fot. R. Stankūnaitė. 2018-05-20.	

41 il. M. Eizenšteino pastato Albertos g. 13 židinyš. In: Kļaviņš, Eduards. <i>Art history of Latvia : Period of Neo-Romanticist Modernism 1890 – 1915</i>. Rīga: Institute of Art History of the Latvian Academy of Art, 2014, p. 572.	 867. Stovs & Boehm
42 il. Gelgaudiškio rūmų patalpos nr. 12 karnizo ir lubų dekoras. Fot. R. Stankūnaitė. 2018-05-20.	
43 il. Gelgaudiškio rūmų patalpos nr. 14 karnizo ir lubų dekoras. Fot. R. Stankūnaitė. 2018-05-20.	
44 il. Renavo rūmų R fasado prieangis su ažūriniu metaliniu frontonu, paremtu lieto ketaus kolonomis. Fot. Milda Bugailiškytė. 2012-11-12. [Žiūrėta 2018-05-14]. Internetinė prieiga: https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/6729EDF7-E884-432B-B4D2-D401A13B80E0.	

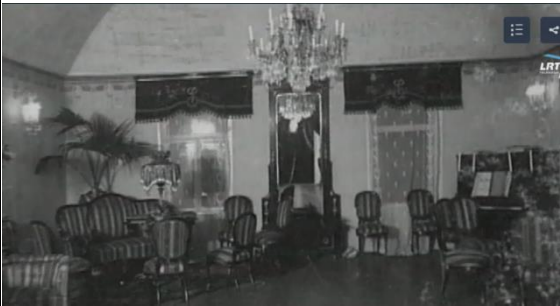
45 il. Renavo rūmų centrinis vestibulis. Fot: Leonas Garbačauskas.	
46 il. Renavo rūmų centrinio vestibulio lubos. Fot: Leonas Garbačauskas.	
47 il. Renavo rūmų vestibulio mediniai laiptai į II a.su drožinėtom medinėm baliustrom ir turėklais. Fot. R. Stankūnaitė, 2019-04-26.	
48 il. Renavo rūmų II a. durys. Fot. R. Stankūnaitė, 2019-04-26.	

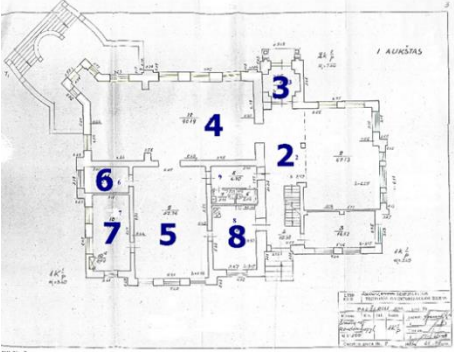
49 il. Antoni Gaudi pastato Casa Batlló, kurto 1904–1906 m. interjeras. In: Zerbst, Reiner, <i>Antoni Gaudi</i>. Köln: Taschen, 1985, p. 163.	
50 il. R. Daujovaitės 1986 m. atliktų polichrominių tyrimų duomenys. [Žiūrėta 2018-05-14]. Internetinė prieiga: https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/6729EDF7-E884-432B-B4D2-D401A13B80E0	 Eilios salės polichrominio dekoro fragmentas. Fotolipa Nr. 4. Iš DAUGOTAITĖ, R. Dv. Kurso darbo ritmas. Interjero dekoro fragmentų apdailos kopijos 1986 m. Vilniaus apskrities archyvas F.1019, Ap.11, B.3777. LR Nr. 19
51 il. Renavo rūmų salės nr. 4. Dekoras. Fot. R. Stankūnaitė, 2019-04-26.	
52 il. Archit. Konstantino Pekšino ir Eižens Laube namas statyto 1903 m. interjeras. Fot. R. Stankūnaitė, 2017-06-20.	
53 il. Burbiškio dvaro rezidencija. Fot. R. Stankūnaitė 2018-10-31.	

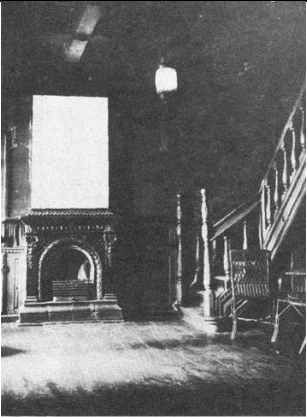
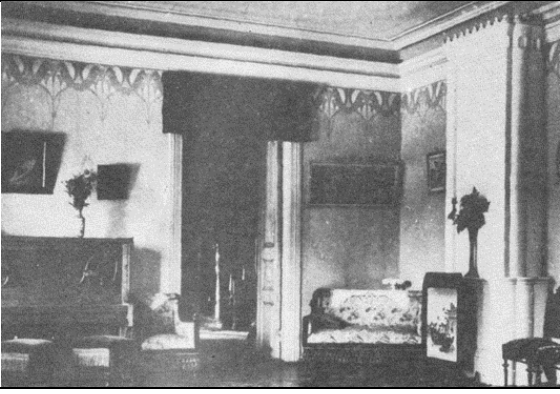
54 il. Burbiškio vidinio kiemo autentiškas lauko šviestuvas. Fot. R. Stankūnaitė 2018-10-31	
55 il. Zakopanės stiliaus altana Burbiškio dvaro parke. Kadras iš laidos Laidos aut. Makačininė, V. <i>Burbiškio dvaras ir dvaro gyvenimas XIX a. pab.– XX a. pr.</i> 2001. [Žiūrėta 2018-10-20]. Internetinė prieiga: https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/8367/vizijos-ir-tikrove-burbiskio-dvaras.	
56 il. Zakopanės stiliaus namas. <i>Styl Zakopiański</i>, [Žiūrėta 2018-11-05]. Internetinė prieiga: http://www.szlakstyluzakopianskieg.o.pl/index.php/styl-zakopianski	
57 il. Burbiškio dvaro centrinio pastato plano eskizas. <i>Burbiškio dvaro sodybos istorinė medžiaga</i>. Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus – draustinio archyvas F. RPT, ap.12, b. 71, l. 77	

58 il. Burbiškio dvaro centrinių pastatų plano eskizas. <i>Burbiškio dvaro sodybos istorinė medžiaga.</i> Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus – draustinio archyvas F. RPT, ap.12, b. 71, l. 78.	
59 il. Vestibiulyje rastas tapetų likutis. Saugoma Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus – draustinio archyve.	
60 il. Vestibiulyje rastas tapetų likutis, paklijuotas ant 1908 m. laikraščio. Saugoma Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus – draustinio archyve	
61 il. Holo keramikinės grindų plytelės. Fot. R. Stankūnaitė 2018-10-31.	
62 il. Holo lubų apdaila. Vidaus fragmentas. Fot. Laura Prascevičiūtė 2017-06-14. [Žiūrėta 2018-11-05]. Internetinė prieiga: https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/C16EA7E2-7DD8-41FC-B951-6CE85C777050	

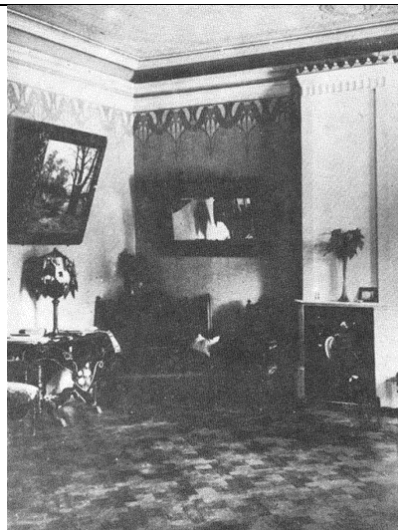
63 il. Šviestuvų pavyzdžiai. Domanskienė, S. Buv. Burbiškio dvaro sodybos centriniai rūmai. Techninis projektas (korektūra). Architektūrinė konstrukcinė dalis. Priešavariniai ir restauravimo darbai. Architektūriniai - konstrukciniai sprendimai. 2002. Daugyenės kultūros istorijos muziejaus – draustinio archyvas. F. RPT, ap. 22, b. 42, l. 58.	
64 il. Burbiškių rūmų darbo kambario fotografija. Kadras iš laidos. Aut. Makačiniene, V. <i>Burbiškio dvaras ir dvaro gyvenimas XIX a. pab.– XX a. pr.</i> 2001. [Žiūrėta 2018-10-20]. Internetinė prieiga: https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/8367/vizijos-ir-tikrove-burbiskio-dvaras.	
65 il. Burbiškių rūmų darbo kambario fotografija. Kadras iš laidos. Aut. Makačiniene, V. <i>Burbiškio dvaras ir dvaro gyvenimas XIX a. pab.– XX a. pr.</i> 2001. [Žiūrėta 2018-10-20]. Internetinė prieiga: https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/8367/vizijos-ir-tikrove-burbiskio-dvaras.	
66 il. Berline valgomasis, 1914 m. R. Aftanzy, <i>Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej, Tom IX, Województwo podolskie</i>, 1996, p. 24.	
67 il. Buto interjeras Krišjāņa Valdemāra gatvėje 53, 191?. R0325-37. [Žiūrėta 2019-04-15]. Internetinė prieiga: https://zudusilatvija.lv/objects/object/24273/	

68 il. Rusijos 12-ojo Caverno artilerijos eskadro kariai Slovakijos kvartaluose, pareigūnai arbatos metu po vakarienės. 94-41-2. Fot. Fudakowski Ignacy Paweł, 1915. [Žiūrėta 2019-04-15]. Internetinė prieiga: https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/222111/	
69 il. Burbiškio dvarininkų fotografija. Kadras iš laidos. Aut. Makačinionė, V. <i>Burbiškio dvaras ir dvaro gyvenimas XIX a. pab.– XX a. pr.</i> 2001. [Žiūrėta 2018-10-20]. Internetinė prieiga: https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/8367/vizijos-ir-tikrove-burbiskio-dvaras.	
70 il. Galimai Burbiškio rūmų interjeras. Aut. Makačinionė, V. <i>Burbiškio dvaras ir dvaro gyvenimas XIX a. pab.– XX a. pr.</i> 2001. [Žiūrėta 2018-10-20]. Internetinė prieiga: https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/8367/vizijos-ir-tikrove-burbiskio-dvaras.	
71 il. Galimai Burbiškio rūmų interjeras. Saugoma Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus – draustinio archyve.	
72 il. Buvusio Markučių dvaro sodybos gyvenamojo namo interjeras, XIX a. pab. – XX a. I p. Iki 1935 m., LPM F 310. [Žiūrėta 2019-04-15]. Internetinė prieiga: https://www.limis.lt/paieska/perziura/-/exhibit/preview/9174398?s_id=mA2YDJzwGDHRR1ca&s_ind=33&valueable_type=EKSPONATAS	

73 il. Nežinomų dvaro rūmų interjeras XX a. 3 deš. Fot. Nežinomas aut. RKM F 1416. [Žiūrėta 2019-04-14]. Internetinė prieiga: https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/56381738?s_id=Bq0u8JkoeTJIsPg1&s_ind=43&valuabl e_type=EKSPONATAS	
74 il. Vaikų namelio tapetų likučiai. Saugoma Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus – draustinio archyve.	
75 il. Rūmų vaizdas iš ŠV. 1910 m. Ikonogr nr. 6. [Žiūrėta 2018-12-15]. Internetinė prieiga: https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/a39277f7-c1f2-496f-bcd9-bbe5a134180a.	 IKONOGR Nr. 6 Rūmų vaizdas iš ŠV. 1910 m. Žr. 13.9
76 il. Rūmai. Š fasadas. Fot. R. Stankūnaitė, 2019-04-26.	
77 il. 1991 m. daryto I aukšto planas. BR. Nr. 2. [Žiūrėta 2018-12-15]. Internetinė prieiga: https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/20ACD4CE-CB23-4FC9-A569-4A6FF28466B2.	

78 il. 1939 m. rūmų interjero vaizdas. [Žiūrėta 2018-12-15]. Internetinė prieiga: https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/20ACD4CE-CB23-4FC9-A569-4A6FF28466B2	 IKONOGRAF Nr. 9 Rūmų interjero vaizdas. 1939 m. Žr. 13.9
79 il. Rūmai. Vidaus I a. patalpos Nr. 2 vaizdas. Viktorija Mačiulaitytė 2016-10-24. [Žiūrėta 2018-12-15]. Internetinė prieiga: https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/20ACD4CE-CB23-4FC9-A569-4A6FF28466B2.	
80 il. Salono durys vedančios į terasą. Fot. R. Stankūnaitė, 2019-04-26.	
81 il. Paežerių salonas, 1939 m. R. Aftanazy. <i>Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. Wojewodstwo wilenskie</i>. T. 3. 1992, p.256.	

82 il. Paežerių salono fragmentas, 1939 m. R. Aftanazy. *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. Województwo wileńskie. T. 3.* 1992, p.257.

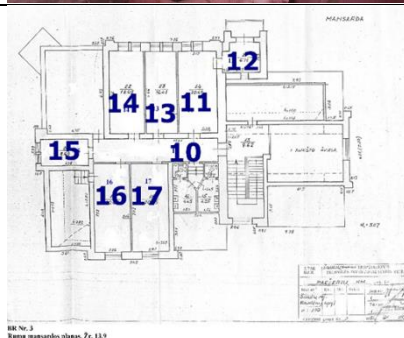
83 il. Lentelėmis iškaltos lubos II aukšte. Fot. R. Stankūnaitė, 2019-04-26.

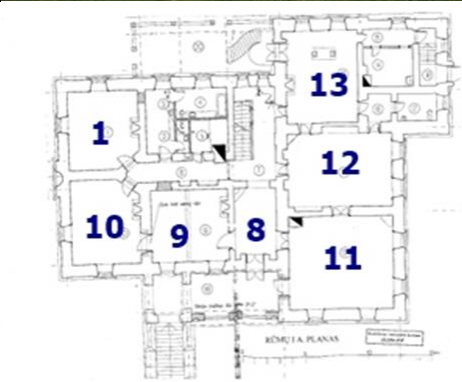

84 il. Profiliuotos palangės. II aukšte. Fot. R. Stankūnaitė, 2019-04-26.

85 il. 1991 m. II aukšto planas. BR. Nr. 3. [Žiūrėta 2018-12-15]. Internetinė prieiga: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/20ACD4CE-CB23-4FC9-A569-4A6FF28466B2>.

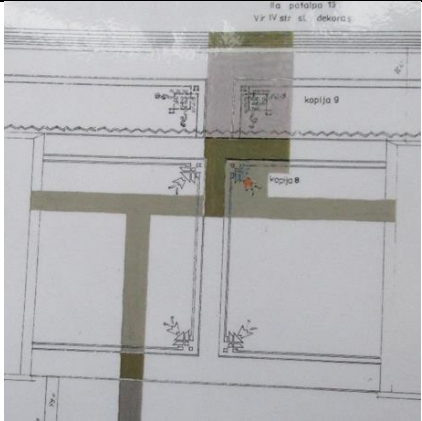

86 il. Balkono durys. Bokšto II tarpsnio vidaus patalpos Nr. 12 vaizdas. Balkono durų anga. Fot. Viktorija Mačiulaitytė, 2016-10-24. [Žiūrėta 2018-12-15]. Internetinė prieiga: https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/20ACD4CE-CB23-4FC9-A569-4A6FF28466B2.	
87 il. 1900 m. Šešuolėlių rūsio grindyse. Fot. R. Stankūnaitė, 2018-10-30.	
88 il. Šešuolėlių rezidencija. Fot. R. Stankūnaitė, 2018-10-30.	
89 il. Šešuolėlių rūmų I aukšto planas. Kultūros paveldo centro Šešuolėlių rūmų pagrindinis dosje, p. 106. [Žiūrėta 2018-12-12]. Internetinė prieiga: https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/A3D40583-6C69-4D31-922E-83012008B8D0	
90 il. Šešuolėlių rezidencijos pagrindinio įėjimo apdaila. Fot. R. Stankūnaitė, 2018-10-30.	

91 il. Šešuolėlių pagrindinio įėjimo vidinės durys. Fot. R. Stankūnaitė, 2018-10-30.	
92 il. Polichromijos ataskaitos pagrindinių durų fotografija. V. Petrausko asmeninis archyvas.	
93 il. Šešuolėlių rūmų laiptai. Fot. R. Stankūnaitė, 2018-10-30.	
94 il. Šešuolėlių rezidencijos vakarinės dalies koridorius. Fot. R. Stankūnaitė, 2018-10-30.	

95 il. Šešuolėlių rūmų patalpa nr. 11, sienų apdaila. Fot. R. Stankūnaitė, 2018-10-30.		
96 il. patalpa nr. 11, spinta. Fot. R. Stankūnaitė, 2018-10-30.		
97 il. Patalpos nr 13, autentiškos langinės. Fot. R. Stankūnaitė, 2018-10-30.		
98 il. Patalpos nr. 13, atkurti autentiški durų apkaustai. Fot. R. Stankūnaitė, 2018-10-30.		
99 il. Šešuolėlių rūmų patalpos nr. 10, autentiškas sienų dekoras. Fot. R. Stankūnaitė, 2018-10-30.		

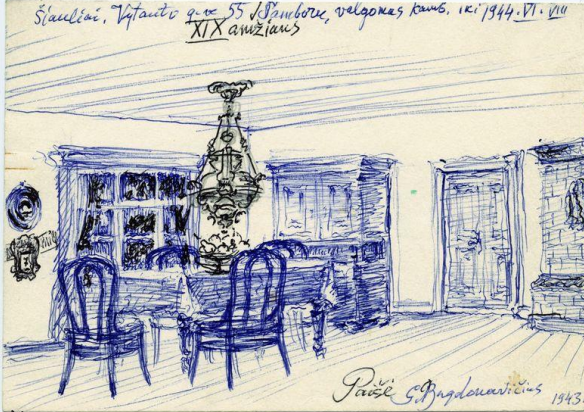
100 il. Šešuolėlių rūmų patalpos nr. 10 sienų dekoras. Fot. R. Stankūnaitė, 2018-10-30.	
101il. Patalpos nr 10 lubų apdaila. Fot. R. Stankūnaitė, 2018-10-30.	
102 il. Patalpos nr. 9. Dekoras ir židinio lipdyba. Fot. R. Stankūnaitė, 2018-10-30.	
103 il. Šešuolėlių rūmų patalpos nr. 1 atkurtas dekoras. Fot. R. Stankūnaitė, 2018-10-30.	

104 il. Polichromijos ataskaitos II aukšto patalpos dekoras. V. Petrausko asmeninis archyvas.	
105 il. Šešuolėlių dvaro II aukšto patalpų naujai sukurta lipdybinė apdaila. Fot. R. Stankūnaitė, 2018-10-30.	
106 il. Šešuolėlių dvaro II aukšto patalpų naujai sukurta leidybinė apdaila. Fot. R. Stankūnaitė, 2018-10-30.	
107 il. Vilniaus Pilies g. 26 pastato polichrominio dekoro nuotrauka. Klajumienė, D. <i>Vilniaus gyvenamųjų namų interjerų dekoro elementai nuo klasizmo iki moderno</i>. Vilnius: VDA, 2015, p. 355.	

108 il. Šešuolėlių rūmų židinių apdaila. Fot. R. Stankūnaitė, 2018-10-30.	
--	--

III. SECESIJOS INTERJERO ELEMENTAI LIETUVOS BEI UŽSIENIO PAVYZDŽIUOSE

109 il. Arbatos gėrimo ceremonija Verkių dvare. Fot. nežinomas. In: Taira Žilinskienė „Lietuvos drabužių mada art nouveau laikotarpiu“, 2007, p. 17.	
110 Ivanas Trutnevas „Salono vidus su jauna moterimi“, XX a. pr. popierius akvarelė, 22x30 cm. LDM T 1218. [Žiūrėta 2019-04-14]. Internetinė prieiga: https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000001990533?s_id=Bq0u8JkoeTJIsPg1&s_ind=148&valuable_type=EKSPONATAS	

111il. Gerardas Bagdonavičius „Valgomojo fragmentas Marijos ir Jono Samborų name Vytauto gatvėje“, XX a. II p. Popierius ir tušinukas, 12,8 x 18,6 cm. ŠAM D–T 5285 [Žiūrėta 2019-04-14]. Internetinė prieiga: https://www.limis.lt/detali-paieska/perziura/-/exhibit/preview/150000012107085?s_id=gMyHUwWrGA4Dqfj4&s_ind=2765&valuable_type=EKSPONATAS	
112il. Tado Ivanausko memorialinės sodybos inventoriaus medinė kėdė, Thonet patentas. Fot. Aloyzas Petrašiūnas, 2007. [Žiūrėta 2019-04-14]. Internetinė prieiga: https://kvr.kpd.lt/#/heritage-detail/C01A8E77-1D94-4CDA-A989-C4AEF0AEB8F1	
113il. Tado Ivanausko memorialinės sodybos inventoriaus medinė kėdė, Thonet patentas. Fot. Aloyzas Petrašiūnas, 2007. [Žiūrėta 2019-04-14]. Internetinė prieiga: https://kvr.kpd.lt/#/heritage-detail/27497f05-29a3-4f9a-9b86-34b3b077bc68	
114il. Grupinė fotografija Vaitkuškio bibliotekoje 1900, ČMD, Ta-5228.	

115il. Memorialinis giminės kambarys. Autorius nežinomas. XIX a. Kazlienė, V. Alantos dvaras. Utena: Utenos Indra, 2013, p. 38.	
116il. Tado Ivanausko memorialinės sodybos inventoriaus medinis staliukas. Fot. Aloyzas Petrašiūnas, 2007. [Žiūrėta 2019-04-14]. Internetinė prieiga: https://kvr.kpd.lt/#/heritage-detail/3311D776-4463-4530-9102-BFAA8FA65324	
117 il. Tado Ivanausko memorialinės sodybos inventoriaus medinė spinta su veidrodžiu. Fot. Aloyzas Petrašiūnas, 2001. [Žiūrėta 2019-04-14]. Internetinė prieiga: https://kvr.kpd.lt/#/heritage-detail/9F768479-E632-49CC-A4A0-6C4BC6466D33	
118 Il. Vokietijos pareigūnų namai Krišjāņa Valdemāra gatvėje 38, 1917. R0326-3 [Žiūrėta 2019-04-14]. Internetinė prieiga: https://zudusilatvija.lv/objects/object/24280/	

119Il. Gerardas Bagdonavičius, Svetainės stalas, XX a. I p. Popierius, akvarelė, tušas. 20,1 x 28,7 cm. ŠAM D–T 4400 [Žiūrėta 2019-04-14]. Internetinė prieiga: https://www.limis.lt/detali-paieska/perziura/-/exhibit/preview/150000012770982?s_id=gMyHUwWrGA4Dqfj4&s_ind=2593&valuable_type=EKSPONATAS	
120Il. Kanapa, priklausiusi Gerardui Bagdonavičiui, XX a. I p. ŠAM I–D 2031. [Žiūrėta 2019-04-14]. Internetinė prieiga: https://www.limis.lt/detali-paieska/perziura/-/exhibit/preview/150000025649059?s_id=gMyHUwWrGA4Dqfj4&s_ind=3689&valuable_type=EKSPONATAS	
121Il. Patalpos interjeras Jaunmoku pilyje. Fot. Zane Lace. In: Zane Lace, <i>Jaunmoko rūmai, George Armitsted medžioklės pils, krosnis papuošta Rygos vaizdais</i>, 2016. [Žiūrėta 2019-04-14]. Internetinė prieiga: http://lr1.lsm.lv/lv/raksts/latvijas-perles/jaunmoku-pils-dzordza-armitsteda-medibu-pils-krasns-podinus-rot.a70947/	
122Il. Lyduokių dvaro rūmų salonas. Fot. S.K. Kosakovskis. XIX a. pab. – XX a. pr., ČDM Ta 280. [Žiūrėta 2019-04-14]. Internetinė prieiga: https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/50000002634593?s_id=JtisyEQsWDwu4oYe&s_ind=1&valuable_type=EKSPONATAS	

123il. Jaunmoku dvaro rūmų kabinetas, 1905-10 m. Fot. Aut. Nežinomas [Žiūrėta 2019-04-14]. Internetinė prieiga: http://www.jaunmokupils.lv/muzejs/vesture/	 Jaunmoku muižas pils kabinets.1905.-10.g.
124il. Narowla dvaro salonas, 1914. In: R. Aftanazy, <i>Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. Tom 1 - Województwa mińskie, mścisławskie, połockie, witebskie.</i> Ossolineum: Wrocław 1991., p. 110.	
125il. Prekybos kabinetas. XIX a. pab. - XX a. pr. Nuotraukos iš TOKM fondų. [Žiūrėta 2019-04-14]. Internetinė prieiga: https://obzor.westsib.ru/article/592294---fotofond.-interery-starinnyh-kvartir	
126il. Pavlovsk, Peterburgo muziejuje eksponuojami baldai. Fot. Nežinomas. [Žiūrėta 2019-04-14]. Internetinė prieiga: http://www.pavlovskmuseum.ru/about/palace/layout/13/745/	

127 il. Renavo rūmų holio secesinis židinys.
Fot. R. Stankūnaitė, 2019-04-26.

128 il. Rokiškio rūmų židinys. Fot. R.
Stankūnaitė, 2018-11-29.

